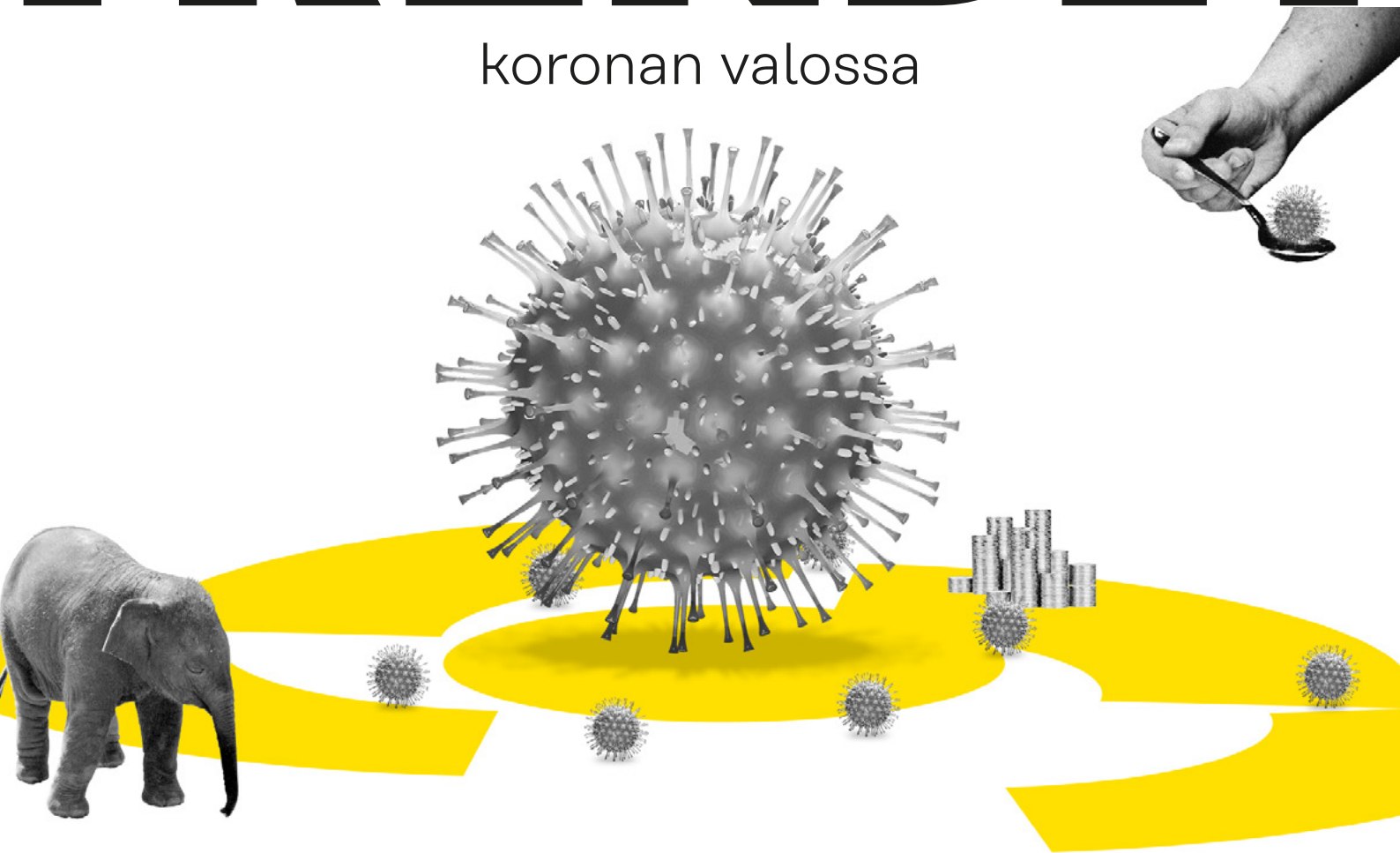

MEEGA TRENDIT

koronan valossa

**Mikko Dufva, Eeva Hellström, Tuuli Hietaniemi,
Timo Hämäläinen, Hannu-Pekka Ikäheimo, Jenna Lähdemäki-Pekkinen,
Liisa Poussa, Anna Solovjew-Wartiovaara, Katri Vataja ja Anna Wäyrynen**

© Sitra 2020

Sitran selvityksiä 171

Megatrendit koronan valossa

Kirjoittajat: Mikko Dufva, Eeva Hellström, Tuuli Hietaniemi, Timo Hämäläinen,
Hannu-Pekka Ikäheimo, Jenna Lähdemäki-Pekkinen, Liisa Poussa,
Anna Solovjew-Wartiovaara, Katri Vataja ja Anna Wäyrynen

Tuottaja: Anna Solovjew-Wartiovaara

Toimitussihteeri: Taru Keltanen

Visuaalinen suunnittelu: Topias Dean

Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-347-195-5 (nid.)
ISBN 978-952-347-194-8 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 1796-7104 (nid.)
ISSN 1796-7112 (PDF) www.sitra.fi

PunaMusta Oy 2020

SITRAN SELVITYKSIÄ -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön
ja kokeilujen tuloksia.

Sitran selvityksiä 171

Megatrendit koronan valossa

Marraskuu 2020

Sisällys

Esipuhe	2
Tiivistelmä	3
Sammanfattning	4
Summary	5
1 Johdanto	6
2 Tulevaisuusloikka ja tulevaisuustarinat	9
3 Vauhdittaako korona siirtymää kohti kestävää yhteiskuntaa?	13
4 Koronakriisi haastaa osallistuvaa demokratiaa	23
5 Ihmiskunta samassa veneessä – vai olemmeko sittenkään?	37
6 Kiihdyttääkö korona talouden uudistumista?	49
7 Teknologia tuo koronan muuttamaan maailmaan paljon mahdollisuuksia – ja muutamia uhkia	59
8 Korona paljasti yhteiskunnan haavoittuvuuden	69
9 Lopuksi: Mistä pitäisi keskustella ja millä eväin eteenpäin?	78
Lähteet luvuittain	82
Kirjoittajista	95

Esipuhe

Korona yllätti keväällä koko maailman – myös meidät ennakoinnin asiantuntijat, vaikka pandemian mahdollisuus on ollut erilaisissa tulevaisuuskatsauksissa läsnä. Elimme yhtäkkiä keskellä rajoituksia ja vastakkainasetteluja: terveys vs. talous, riskiryhmät vs. muu väestö, maski vs. ei maskia. Jouduimme pohtimaan aivan uudesta kulmasta esimerkiksi luottamusta instituutioihin, päätöksentekoa, eriarvoisuutta ja teknologian hyödyntämistä.

Sitran tehtävänä on ennakoida tulevaisuuden kehityssuuntia ja kiertää yhteiskuntamme uudistumista reiluksi ja kestäväksi. Koronapandemia tuo tulevaisuustyöhömmä yhden uuden ulottuvuuden. Kun koronakriisi muutti keväällä 2020 maailmamme yhä epävarmemmaksi ja sumeammaksi, pohdimme Sitran ennakoinnissa, mitä voisimme tehdä tilanteen selkeyttämiseksi. Yhteiskunnassa katseet kääntyivät vahvasti nykyhetkeen. Ihmiset keskittyivät selviämiseen päivä kerrallaan. Ajattelimme, että meidän tehtävämme tulevaisuustalo Sitran ennakoinnin asiantuntijoina olisi luoda kuvaa koronan pidempiaikaisista vaikutuksista ja niistä valinnan paikoista, joita päättäjillä ja meillä jokaisella tässä hetkessä on. Halusimme työllämme hälventää osaltaan sumuverhoa sekä herättää keskustelua tulevaisuuden kannalta tärkeistä asioista.

Aloimme yhdessä muiden sitralaisten kanssa kerätä aineistoa koronan vaikutuksista megatrendeihin. Päätimme ottaa tarkempaan tarkasteluun trendien väliset jännitteet, sillä ne ovat niitä kohtia, joissa tulevaisuus on ikään kuin enemmän auki ja joissa tulevaisuuteen on mahdollista vaikuttaa. Työmme tulos on nyt käsissäsi oleva Megatrendit koronan valossa -selvitys. Se on jatkoa Sitran tammikuussa 2020 julkaisemalle Megatrendit 2020 -julkaisulle. Tässä selvityksessä tarkastellaan koronan pidempiaikaisia vaikutuksia suhteessa kuhunkin megatrendiin sekä tarjotaan työkaluja toisenlaisten tulevaisuuksien pohtimiseen.

Emme pyri tarjoamaan kaikenkattavaa maailmanselitystä, mutta haluamme nostaa esiin kysymyksiä ja havaintoja, joista voi olla hyötyä kokonaisuuden hahmottamisessa, toisenlaisten tulevaisuuksien kuvittelussa ja uuden rakentamisessa.

Kysymysten ja valinnan paikkojen lisäksi haluamme nostaa esille toivoa. Toivo näkyy tällä hetkellä esimerkiksi yhteisöllisyydessä ja välittämisessä tai vaikka kansalaisyhteiskunnan voimistumisessa. Täytyy muistaa, ettei meillä kuitenkaan ole toivoa siitä, että palaisimme vanhaan, vaan voimme tämän päivän valinnoillamme rakentaa perustuksia paremmalle huomisolle. Ei esimerkiksi ole yhdentekevää, miten koronaviruksen tartuntaketjujen jäljitykseen hyödynnettävä sovellus kerää ihmisten dataa tai miten talouden elvytykseen suunnattavat miljardit käytetään.

Haluamme tämän selvityksen avulla kannustaa kaikkia rohkeaan ja aktiiviseen tulevaisuuskeskusteluun sekä toisenlaisten tulevaisuuksien kuvitteluun!

KATRI VATAJA

ennakointi- ja strategijaohtaja,
Sitra

Tiivistelmä

Koronapandemia on laittanut uuteen uskoon niin globaalin toimintaympäristön kuin pienet, arkiset rutiinit. Toisin kuin keväällä ehkä kuvittelimme, koronakriisi ei ole väistymässä takalalle kovin nopeasti. Kriisi on luonut epävarmuuden ja epäjatkuvuuden tilan, jossa tulevaisuuden kehityssuunnat ovat tavallista enemmän auki. Siksi juuri nyt on aika pohtia koronan pidempiaikaisia vaikutuksia sekä mahdollisia tulevaisuuksia eli sitä, millaisen maailman oikein haluamme rakentaa. Sen sijaan, että haikailisimme paluusta vanhaan, meillä on mahdollisuus ottaa tulevaisuusloikka eli haastaa vanhat ajattelumallit ja toimintatavat sekä hypätä suoraan toisenlaiseen tulevaisuuteen.

Yksi apukeino koronan muuttaman maailman hahmottamiseen löytyy megatrendeistä. Koronakriisi saattaa kiihdyttää joitakin jo olemassa olevia muutoksia, mutta megatrendien kuvaamat kehityskulut eivät ole yhtäkkiä kadonneet minnekään. Tässä selvityksessä pohdimme, mitkä alkuvuonna 2020 julkaistun Megatrendit 2020 -katsauksen esittämistä megatrendien välisistä jännitteistä ovat voimistuneet, minkälaisia valinnan paikkoja meillä on ja mistä asioista olisi juuri nyt tärkeä keskustella. Nostamme myös toivon lähteitä, sillä toivo on toisenlaisten tulevaisuuksien kuvittelussa ja uuden rakentamisessa tärkeää, sekä heikkoja signaaleja ajattelua avartamaan.

Tarkastelemme selvityksessä koronan pidempiaikaisia vaikutuksia ekologiseen jälleenrakennukseen, osallistavaan demokratiaan, väestöön ja eriarvoisuuteen, talouden uudistumiseen sekä teknologian mahdollisuuksiin ja uhkiin. Pohdimme myös metakriisiä eli useamman kriisin yhteenliittymää, jossa vanhat ajattelu- ja toimintamallit eivät enää riitä maailman kompleksisuuden hallintaan.

Tässä hetkessä on tärkeää nähdä muutoksen iso kuva ja keskustella siitä, millaista tulevaisuutta haluamme yhdessä rakentaa. Tarvitsemme yhä laajempaa joukkoa ihmisiä käymään tulevaisuuskeskustelua, kuuntelemaan toinen toistensa näkemyksiä ja pohtimaan toivottavia tulevaisuuksia. Tärkeiksi kysymyksiksi tulevaisuuden rakentamisen kannalta tässä ajassa nousevat esimerkiksi seuraavat: Miten rakennamme koronan muuttamaa maailmaa: ekologisesti kestävästi vai kestävyyskriisiä pahentaen? Miten uudistamme demokratiaa osallistavammaksi? Miten voimme vähentää eriarvoisuutta ja lisätä luottamusta? Miten uudistamme talouden korjaavaksi ja uusintavaksi? Entä millä ehdoin haluamme valjastaa teknologian käyttöömme?

Avoimia kysymyksiä ja keskusteltavaa on paljon, mutta ne luovat pohjan toimille paremman tulevaisuuden eteen. Toimet voi aloittaa esimerkiksi ekologisesta jälleenrakennuksesta, luottamuksen vahvistamisesta sekä toisenlaisten tulevaisuuksien kuvittelusta.

Tämä selvitys perustuu kesällä 2020 Sitran verkkosivuilla (sitra.fi) julkaistuun Koronan vaikutukset -artikkelisarjaan.

Sammanfattning

Coronapandemin har vänt upp och ner på både den globala verksamhetsmiljön och våra små vardagsrutiner. I våras väntade vi kanske oss att coronakrisen skulle gå över snabbt, men det kommer inte att ske i första taget. Krisen har skapat ett läge av osäkerhet och avsaknad av kontinuitet där framtidens utvecklingsriktningar är ovanligt öppna. Därför är det nu hög tid att fundera på coronavirusets mer långsiktiga effekter och på möjliga framtider, det vill säga på hur vi vill att världen ser ut efter coronan. I stället för att drömma om att få återvända till det som en gång var, har vi möjlighet att ta ett framtidssprång, dvs. utmana de gamla tankemönstren och verksamhetsmetoderna och kliva direkt in i en annorlunda framtid.

Vi kan använda megatrender för att försöka gestalta hur den av coronakrisen förändrade världen kommer att se ut. Coronakrisen kan påskynda förändringar som redan är på gång, men de utvecklingstrender som megatrenderna beskriver har inte försvunnit någonstans. I början av 2020 publicerade vi översikten Megatrender 2020. I den föreliggande utredningen diskuterar vi vilka av de spänningar mellan megatrenderna som presenterades i översikten har blivit starkare, vilka val vi måste göra och vilka frågor det är viktigt att diskutera om vi vill bygga upp en annorlunda framtid. Vi lyfter fram källor till hopp, eftersom det är viktigt att ha hopp när man föreställer sig framtider av annorlunda slag och bygger upp nytt. Vi lyfter också fram svaga signaler som gör vårt tänkande bredare.

I utredningen diskuterar vi coronakrisens mer långsiktiga effekter på den ekologiska återuppbyggnaden, den inkluderande demokratin, befolkningen och jämlikhetsunderskottet, förnyelsen av ekonomin och de möjligheter och hot som tekniken medför. Vi diskuterar också metakrisen, dvs. helheten av flera samverkande kriser där de gamla tankemönstren och operativa modellerna inte längre räcker till för att hantera komplexiteten i världen.

Just nu är det viktigt att se den stora bilden av förändringen och att diskutera vilken framtid vi vill tillsammans bygga upp. Vi behöver allt fler människor som deltar i framtidsdiskussionen, lyssnar på varandras åsikter och diskuterar önskvärda framtider. Några av de viktigaste frågorna när det gäller att bygga upp framtiden i vår tid är bland annat följande: Hur bygger vi upp en värld som förändrats av coronan: ekologiskt hållbart eller på ett sätt som gör hållbarhetskrisen värre? Hur förnyar vi demokratin så att den blir mer inkluderande? Hur kan vi minska ojämlikheten och öka förtroendet? Hur kan vi förnya ekonomin så att den blir reparativ och förnyande? Och på vilka villkor vill vi dra nytta av tekniken?

Det finns många öppna frågor och mycket att diskutera, men diskussionen skapar grunden för åtgärder för en bättre framtid. Vi kan börja till exempel med att vidta åtgärder för ekologisk återuppbyggnad (t.ex. hållbar stimulering), förstärka förtroendet (förtroende bygger upp ett samhälle med större förnyelseförmåga) och föreställa oss annorlunda framtider.

Den här utredningen bygger på artikelserien om coronakrisens effekter som publicerades på finska sommaren 2020 på Sitras webbsidor (sitra.fi).

Summary

The coronavirus pandemic has transformed both the global setting and small everyday routines. Contrary to what we may have thought in the spring, it seems the coronavirus crisis will not blow over anytime soon. The crisis has generated a state of uncertainty and discontinuity in which future developments are more obscure than usual. It is time to think about the long-term impacts of the coronavirus and possible futures right now concerning the kind of world we want to build. Instead of longing for a return to the old, we now have a chance to take a leap into the future by challenging old paradigms and approaches and move directly on to a different kind of future.

Megatrends offer a tool for understanding the world as changed by the coronavirus pandemic. The coronavirus crisis could accelerate some changes that are already underway, though the circumstances illustrated by the megatrends have not suddenly vanished. In this report, we reflect on which of the tensions between the megatrends, as described in the Megatrends 2020 report published in early 2020, have become accentuated, what are the options, and what issues should be considered precisely now if we want to build a different future. We also highlight sources of hope — because hope is important in imagining alternative futures and building afresh — as well as faint signals that broaden our thinking.

The Megatrends report examines the long-term impacts of the coronavirus on ecological reconstruction, participatory democracy, the population and inequality, economic reform and the opportunities and risks posed by technology. We also discuss the metacrisis, or the combination of several crises, in which old paradigms and operating models are no longer sufficient for managing the world's complexity.

It's important now to see the bigger picture concerning change and talk about the kind of future we want to make together. We need an even broader grouping of people to participate in this conversation about the future, to listen to each other's views and consider desirable prospects. In terms of building the future, the following questions arose as being of current importance, including: How will we build a world changed by the coronavirus pandemic: will we do so in ways that are ecologically sustainable or in ways that exacerbate the sustainability crisis? How can we revamp democracy to make it more participatory? How can we reduce inequality and increase trust? How can we reform the economy to repair and rebuild? On what terms do we want to harness technology?

There are many open questions and things to discuss but they lay the basis for actions to promote a better future. The first of these could be related to ecological reconstruction (such as sustainable recovery), the strengthening of trust (trust improves society's capacity for renewal) and the imagining of alternative futures.

This report is based of the article series Impacts of the Coronavirus, published in Finnish on Sitra's website (sitra.fi) in Summer 2020.

1 Johdanto

Vain hetki sitten harva meistä oli kuullutkaan wuhanilaisesta ruokatorista. Nyt sen tietävät kaikki. Muutamassa kuukaudessa koronavirus mullisti elämämme ja teki näkyväksi keskinäisriippuvaisen maailman.

Niin arkemme, työmme, vapaa-aikamme, kuluttamisemme, liikkumisen vapautemme kuin globaali toimintaympäristö muuttuivat. Aloimme seurata päivittäin koronatartuntojen ja -kuolemien määrää. Rajoitukset toivat mukanaan lomautuksia ja irtisanomisia. Kuvittelimme ehkä vielä keväällä, että tilanne menisi nopeasti ohitse: puhuimme ”paluusta normaaliin” tai ”koronan jälkeisestä ajasta”. Nyt syksyllä tilanne näyttää yhä sumuisemmalta ja epävarmemmalta. Selvää on vain, että epävarmuus ja yllätykset tulevat varmasti jatkumaan vielä jonkin aikaa.

Meillä ei ole toivoa siitä, että voisimme palata vanhaan, mutta voimme tehdä nyt valintoja ja päätöksiä, joilla rakennamme aiempaa parempaa tulevaisuutta.

Vaikka koronapandemia pääsi yllättämään, se ei ollut täysin odottamaton ilmiö. Pandemia on ollut monissa tulevaisuuksia luotaavissa raporteissa mukana yhtenä mahdollisuutena. Koronapandemiaa voi pitää niin sanottuna villinä korttina eli ilmiönä, joka ei ole täysin odottamaton, mutta joka tapahtuu verrattain nopeasti ja muuttaa nykyistä tilannetta merkittävästi. Tämä villi kortti myös haastaa megatrendejä eli laajoja, hitaasti muuttuvia kehityskulkuja. Toisaalta megatrendit auttavat hahmottamaan koronaviruksen aiheuttaman pandemian vaikutuksia.

Tammikuussa 2020 julkaistussa Megatrendit 2020 -selvityksessä pyrimme hahmottamaan kokonaiskuvaa maailman muutoksista sekä kuvaamaan erilaisten kehityskulkujen keskinäisriippuvuutta ja toisaalta niiden välisiä jännitteitä. Keskinäisriippuvuus on tavallisesti piilossa, mutta tulee esiin poikkeustilanteissa, ja tällä hetkellä huomaamme, miten riippuvaisia olemme globaaleista talouden ketjuista ja toisaalta, miten yhteen kytkeytyneitä talous, teknologia, politiikka, kulttuuri ja hyvinvointi ovat. Lisäksi monet kehityskulut ovat jännitteessä suhteessa toisiinsa ja poikkeustilanne saattaa viedä muutosta uuteen suuntaan, jopa avata uudenlaisia näkymiä.

Koronakriisi saattaa siis kiihdyttää joitakin jo olemassa olevia muutoksia, mutta megatrendien kuvaamat kehityskulut eivät ole yhtäkkiä kadonneet minnekään. Megatrendikehikkomme auttaa hahmottamaan, mitkä jännitteet ovat voimistuneet, minkälaisia valinnan paikkoja meillä on ja mistä asioista olisi juuri nyt tärkeä keskustella, jos haluamme rakentaa toisenlaista tulevaisuutta.

Kokonaiskuvan ja valinnan paikkojen hahmottaminen on tärkeää, sillä kriisin epävarmuudessa ja epäjatkuvuudessa tulevaisuuden kehityssuunnat ovat ikään kuin aiempaa enemmän auki. Kriisi on tehnyt näkyväksi monia ongelmia, kuten maailman keskinäisriippuvuuden, eriarvoisuuden ja demokratian haasteet. Mutta toisaalta tämä aika on myös antanut meille mahdollisuuden pohtia, voisivatko asiat olla toisin: voisimmeko esimerkiksi jatkossakin liikkua luonnossa enemmän, lentää vähemmän, elää kestävämmiin? Olemme oppineet haastamaan aiemmin normaaleina pitämiämme asioita ja käsityksiämme tulevaisuudesta. Koronakriisi voikin olla meille mahdollisuus tuulettaa ajatteluumme ja kuvitella toisenlai-

sia tulevaisuuksia sekä toimia niiden eteen. Ja jotta voimme kuvitella toisenlaisia tulevaisuuksia, tarvitsemme myös toivoa. Meillä ei ole toivoa siitä, että voisimme palata vanhaan, mutta voimme tehdä nyt valintoja ja päätöksiä, joilla rakennamme aiempaa parempaa tulevaisuutta.

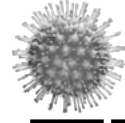
Tämän selvityksen alussa annamme muutaman vinkin siihen, miten julkaisun tekstejä voi hyödyntää toisenlaisten tulevaisuuden pohtimisessa ja niin sanotun tulevaisuusloikan tekemisessä. Tulevaisuus-tarinoiden rakentamisessa on tärkeää haastaa tämänhetkisiä oletuksiamme tulevaisuudesta esimerkiksi heikkojen signaalien avulla sekä pohtia jännitteiden lisäksi toivon lähteitä. Toivoa voidaan tässä ajassa nähdä esimerkiksi siinä, että solidaarisuus, empaattisuus ja yhteisöllisyys ovat vahvistuneet tai että korona voi mahdollisesti antaa sysäyksen ekologiselle jälleenrakennukselle tai talousjärjestelmän uudistamiselle.

Vinkkien jälkeen tarkastelemme koronan pidempiaikaisia vaikutuksia megatrendihikkomme avulla: minkälaisia vaikutuksia koronakriisillä on ekologiseen jälleenrakennukseen, osallistavaan demokratiaan, väestöön ja eriarvoisuuteen, talouden uudistumiseen sekä teknologian käyttämiseen? Mitkä jännitteet ovat voimistuneet tai onko noussut täysin uusia jännitteitä? Kuvassa 1 nostamme muutamia keskeisiä jännitteitä megatrendien välillä koronan muuttamassa maailmassa: teemmekö reiluja päätöksiä luonnon, ilmastion ja tulevien sukupolvien kannalta, millaiseksi luontosuhteemme muodostuu, miten

elvytysrahat ohjataan, miten säilytämme hyväksi havaitut ratkaisut ja toimintamallit? Voimakkaita jännitteitä liittyy myös siihen, miten osallistavan demokratian kehittämistä jatketaan koronan muuttamassa maailmassa, uskallammeko ottaa demokratian kehittämässä digiloikkaa, millaisiksi julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin roolit muodostuvat sekä miten varmistamme yhteiskunnan palveluiden laadun ja riittävyyden. Megatrendien tarkastelun jälkeen pohdimme tässä selvityksessä myös metakriisiä eli useamman kriisin yhteenliittymää, jossa vanhat ajattelu- ja toimintamallit eivät enää riitä maailman kompleksisuuden hallintaan.

Selvityksen lopussa nostamme keskusteluun nipun kysymyksiä, joista olisi nyt tärkeää keskustella sekä muutaman evästyksen jatkoaskelille. Tärkeiksi kysymyksiksi tulevaisuuden rakentamisen kannalta tässä ajassa nousevat esimerkiksi seuraavat: Miten rakennamme koronan muuttamaa maailmaa: ekologisesti kestävästi vai kestävyyskriisiä pahentaen? Miten uudistamme demokratiaa osallistavammaksi? Miten voimme vähentää eriarvoisuutta ja lisätä luottamusta? Miten uudistamme talouden korjaavaksi ja uusintavaksi? Entä millä ehdoin haluamme valjastaa teknologian käyttöömme?

Tämä selvitys perustuu kesällä 2020 Sitra.fi:ssä julkaistuun [Koronan vaikutukset -artikkelisarjaan](#), jota on ollut kirjoittamassa laaja joukko Sitran asiantuntijoita. Artikkeleita on päivitetty hieman alkusyksystä tätä julkaisua varten.

MEGATRENDIT

KORONAN VALOSSA

2 Tulevaisuusloikka ja tulevaisuustarinat

Jos tulevaisuudesta jotain uskaltaisi sanoa, niin sen, että yllätyksiä on luvassa jatkossakin. Se, millaiset vaikutukset niillä on, riippuu tämänhetkisistä toimista. Kaikkeen ei voi varautua, mutta voimme rakentaa yhteiskuntaa kestävämmäksi. Sen sijaan että haikailisi paluusta vanhaan, kannattaa miettiä tulevaisuuteen loikkaamista ja uudistamista. Tulevaisuusloikassa hypätään menneiden ja nykyisten toimintatapojen ja ajatusmallien yli kohti uusia mahdollisuuksia. Niin sanotun vanhan tai käytetyn tulevaisuuskuvan sijaan kurkotetaan toisenlaiseen tulevaisuuteen – sellaiseen, jota ei ollut näköpiirissä ennen koronakriisiä tai jota aiemmin pidettiin mahdottomana saavuttaa. Jotta onnistumme tällaisessa tulevaisuusloikassa, tarvitsemme toisenlaisia tarinoita mahdollisista tulevaisuuksista ja siitä, millaista niissä olisi elää.

Paluussa vanhaan houkuttelee sen tarjoama turvallisuuden tunne. Saattaa tuntua, että yllätyksiä on riittänyt tälle vuodelle jo ihan tarpeeksi ja olisi mukavaa, jos kaikki

olisi niin kuin on tottunut. Mutta ehkä suurempi syy kaipuussa vanhaan on se, että innostavia tarinoita toisenlaisista tulevaisuuksista on melko vähän tarjolla.

Jo jonkin aikaa on kasvanut tietoisuus – ja sen mukana ahdistus – siitä, että nykyinen tarina edistyksestä talouden ja teknologian ajamana ei tarjoa kaikkia vastauksia tämän hetken haasteisiin. Tapamme toimia ja elää ei mahdu yhdelle maapallolle tai tuota hyvinvointia tasaisesti. Ilmastokriisi, luontokato ja luonnonvarojen ylikulutus, globaali eriarvoisuus ja monet muut haasteet ovat osoittaneet tätä jo pitkään. Mutta koska ne ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa, ei niihin ole tuntunut välttämättömältä reagoida heti.

Koronakriisi puolestaan levisi nopeasti globaaliksi, eikä antanut liiaksi aikaa jäädä väittelemään ja puntaroimaan erilaisia toimia. Se toi uudella tavalla ilmi vanhan tarinan ongelmat ja auttoi kyseenalaistamaan sitä, kuinka normaali se vanha normaali oikeastaan olikaan. Samalla kriisiä kehysti väliaikaisuuden sanasto: oli poikkeustilaa ja pohdintaa, mitä kaikkea sitä tekeekään, kun kriisistä on selviytytty. Tällä välin on käynyt selväksi, että kyse ei ole väliaikaisesta poikkeustilasta, sillä koronakriisi on jo muuttanut maailmaa ja sen vaikutukset näkyvät pitkään. Lisäksi se on tuonut selvemmin esiin jo pidempään vaikuttaneita vanhaa haastavia kehityskulkuja ja yhteiskunnan haavoittuvuuksia. Meillä on yhä suurempi tarve luoda aktiivisesti ”uutta normaalia”.

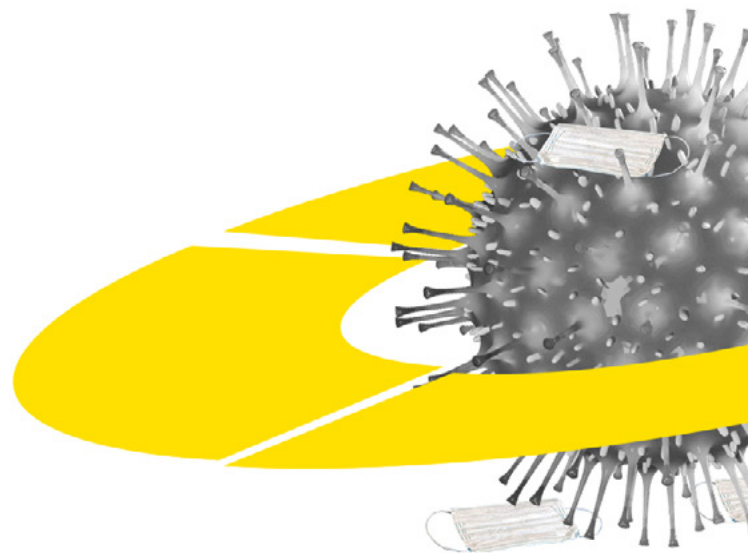
Tulevaisuusloikassa kurkotetaan tulevaisuuteen, jota ei ollut näköpiirissä ennen koronaa tai jota on pidetty mahdottomana. Loikan tueksi tarvitsemme tarinoita erilaisista tulevaisuuksista ja siitä, millaista niissä olisi elää.

Miten tarinoidaan tulevaisuuksista?

Uusi normaali ei ilmaannu itsestään, vaan se rakentuu siitä, miten toimimme päivittäin. Uuden suunnan löytämiseksi on tarpeen haastaa vanhoja ajatusmalleja, kuvitella mahdollisia, kestävämpiä tulevaisuuksia ja toimia niiden eteen. Tämä julkaisu pyrkii tarjoamaan lähtökohtia uuden suunnan ja uuden tarinan rakentamiselle.

Miten sitten tarinoidaan tulevaisuuksista? Tässä ehdotus, miten luoda tarinoita tämän julkaisun pohjalta:

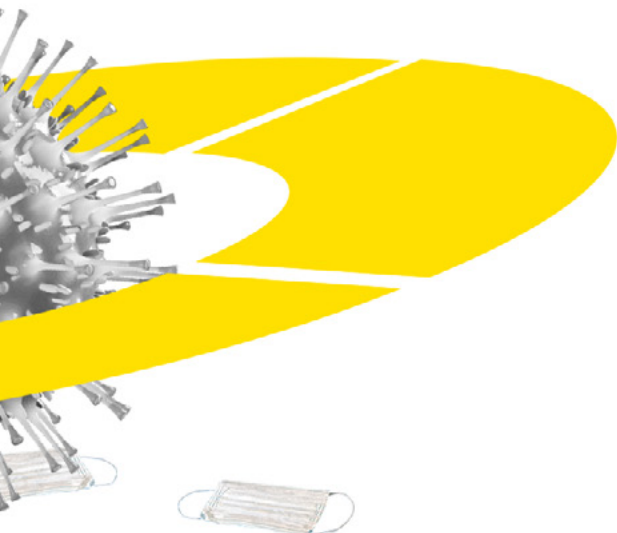
- Viimeisessä luvussa on listattu asioita, joista olisi tärkeää keskustella juuri nyt. Valitse niistä yksi, esimerkiksi ”Uskallammeko haastaa itsemme laajempaan kulttuurin muutokseen?”
- Julkaisun luvuissa on listattu toivon lähteitä. Valitse niistä muutama, esimerkiksi ”Me voimme aktiivisesti vaikuttaa asioiden kulkuun” ja ”Koronan aikana nähty solidaarisuutta, empaattisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavia toimia”.
- Mieti, mikä olisi valitsemassasi aiheessa mielestäsi paras mahdollinen tulevaisuus. Hyödynnä toivon lähteitä pohdinnassa.
- Kuvaa tämä tulevaisuus kuvitteellisen henkilöhahmon kautta. Voit miettiä, millaista hänen elämänsä olisi, millaista työ, liikkuminen tai asuminen. Etsi henkilölle nimi ja ikä ja halutessasi muita tietoja, esimerkiksi asuinpaikka, perhe, ammatti.
- Täydennä ja havainnollista tarinaasi muutamalla heikolla signaalilla, joita on myös listattu artikkelien loppuun. Kuvittele, että heikon signaalin kuvaama asia olisi arkipäivää ja mieti miten se ilmenisi tarinan henkilön elämässä.
- Jaa tarinasi muille sosiaalisessa mediassa käyttäen tunnistetta #koronanvaikutukset.

Tuuli Hietaniemi ja Liisa Poussa

3 Vauhdittaako korona siirtymää kohti kestäväää yhteiskuntaa?

Ekologinen kriisi ei ole kadonnut minnekään. Keskeistä onkin, miten rakennamme koronan jälkeistä maailmaa: ekologisesti kestävästi vai kestävyyskriisiä pahentaen.

Ekologisen jälleenrakennuksen kiireellisyys nousi Megatrendit 2020 -katsauksessa keskeisimmäksi tulevaisuutemme vaikuttavaksi tekijäksi. Miten vastaamme ilmastonmuutokseen, luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen, resurssien vaihtelevaan saatavuuteen (esim. rakentamiseen sopiva hiekka ja makea vesi useilta alueilta uhkaavat loppua) ja jäteongelmaan? Vaikka pandemia on kriisi tässä ja nyt, tämä megatrendi ei muuksi muutu: ekologiset kestävyyskysymykset eivät häviä kriisiagendalta.

Tässä luvussa pohdimme, millaiseen valoon ekologiseen kestävyyskriisiin liittyvät kehityskulut ja jännitteet asettuvat koronan muuttamassa maailmassa. Millaisten valinnan paikkojen edessä olemme?

Vuosien mittaan kasvanut ympäristötietoisuus tuskin heikkenee hetkessä, mutta kuinka monta huolta mahtuu ihmisen mieleen? Jännite tietoisuuden ja tekojen välillä voikin voimistua.

Ympäristötietoisuus vs. ympäristöteot

Kasvanut ympäristötietoisuus, mutta toisaalta sen vähäinen vaikutus tekoihin tunnistettiin yhdeksi keskeiseksi jännitteeksi Megatrendit 2020 -katsauksessa. Pandemian hillintätoimet ovat todistaneet, miten nopeasti me ihmiset halutessamme pystymme toimimaan. Kun miljoonien kansalaisten, valtioiden ja kokonaisten maanosien arki ja toiminta menee päivissä uusiksi, mahdollon muuttuu yhtäkkiä mahdolliseksi. Toimien mittakaava houkuttelee vertaamaan: jos me pystymme tähän, me pystymme ratkomaan myös ekologisen kriisin.

Nyt me teemme ekotekoja kuitenkin pakotettuina: päästöjen supistuminen, lentämisen romahdus ja autoilun väheneminen liittyvät kaikki virukseen, eivät ympäristökriisiin. Siksi kiinnostava kysymys on,

miten tästä seuraavat – vaikka lyhytkestoisetkin – positiiviset ympäristövaikutukset, kuten puhdas ilma, ruuhkattomat kaupungit ja niihin palailleet eläimet, vaikuttavat ihmisten arvoihin ja asenteisiin ja sitä kautta ympäristötietoisuuteen? Jatkuuko ristiriita tietoisuuden ja tekojen välillä?

Ainakaan pandemia ei ole pyyhkäissyt ilmaston kuumenemistä ihmisten mielistä: kansainvälisen kyselytutkimuksen mukaan 87 prosenttia kiinalaisista ja 69 prosenttia saksalaisista pitää ilmastonmuutosta yhtä vakavana kriisinä kuin koronavirusta. Samaan aikaan Suomessa pandemia on saanut yläasteikäiset nuoret (24 %) huolestumaan tulevaisuudesta aiempaa enemmän, ilmenee Lasten ja nuorten säätien tekemästä kyselytutkimuksesta. Huomionarvoista on, että ennen koronakriisiä tehdystä tutkimuksesta selviää, että ilmastonmuutos ja siihen sopeutuminen on yksi keskeisimmistä syistä siihen, miksi nuorten tulevaisuusko horjuu. Tarve toiveikkaille tulevaisuuskuville on ilmeinen.

Vuosien mittaan kasvanut ympäristötietoisuus tuskin heikkenee hetkessä, mutta kuinka monta huolta mahtuu ihmisen mieleen? Vaikka ilmastokriisitietoisuus ei näytä vielä laskeneen, ihmiset kestävät kerrallaan vain rajallisen määrän huolta (nk. finite pool of worry -ilmiö). Kun median – ja meidän kaikkien – huomio kiinnittyy tiiviisti pandemiaan ja sen seuraamuksiin, ympäristökysymykset jäävät väistämättä varjoon.

On todennäköistä, että koronavirus voimistaa jännitettyä ympäristötietoisuuden ja tekojen välillä. Toisin kuin koronavirus, ympäristökriisi ei iske maailmaa samanaikaiseen kertashokkiin, ainakaan vielä. Jos korona on sprintti, ilmasto- ja luontokysymykset ovat maratonlaji. Nopeita ratkaisuja ei ole, kun tarve on systemiselle muutokselle. Ja silti meidän pitäisi kiristää tahtia. Koronaelvytystä kannattaa tehdä niin, että se vie meidät lähemmäksi Pariisin ilmastosopimuksen tavoitteita – eikä ainakaan kauemmas niistä.

Toinen seikka, joka voi vaikuttaa tekojen ja tietoisuuden välisen jännitteen voimistumiseen, liittyy pandemian talousvaikutuksiin. Historia ei säännönmukaisesti toista itseään, mutta edellinen taantuma antaa aineksia pohtia tulevaa. Vuoden 2008 finanssikriisiä seurasi useiden maiden haluttomuus ja kyvyttömyys panostaa ilmastotoimiin, mikä liittyi osittain myös vihreiden investointikanavien puutteeseen. Esimerkiksi EU:n vuoden 2009 elvytyspaketin 200 miljardista varattiin yhden arvion mukaan vain kaksi prosenttia energia- ja ilmastotoimiin. Toisaalta, jotkut maat, kuten Yhdysvallat, Kiina ja Etelä-Korea, liittivät elvytykseen niin sanotun vihreän elvytyspaketin, jonka tavoitteena oli kasvattaa kokonaiskysyntää ja samalla vähentää päästöjä. Nykyään maissa on vahvaa osaamista esimerkiksi sähköautojen akkujen valmistuksessa. Nyt monet instituutiot, kuten Maailmanpankki, Euroopan komissio, Kansainvälinen valuuttarahasto ja YK jakavat yhteisen ymmärryksen siitä, että koronakriisin jälkeinen elvytys on tehtävä ekologisesti kestävällä tavalla. Ja monissa maissa tähän on ryhdyttykin. Toki soraääniäkin kuuluu: Puolasta on ehdotettu EU:n päästökaupan romuttamista rahojen siirtämiseksi koronan aiheuttamiin menetyksiin, ja esimerkiksi Etelä-Korea ryhtyi rahoittamaan maan suurinta hiilivoimaloiden valmistajaa.

Kolmanneksi ympäristötekojen ja -tietoisuuden välisen jännitteen voimistumista voi tarkastella myös yksittäisten toimialojen kautta: millaisia valinnan paikkoja uusi tilanne tarjoaa niille? Esimerkiksi lentoliikenteelle pandemia on tarkoittanut ennennäkemätöntä taloudellista iskuja, mutta samalla valtioille on tarjoutunut mahdollisuus aktiivisesti vaikuttaa toimialan tulevaisuuteen. Ranska asetti Air Francen tukipaketin ehdoksi päästöjen ja kotimaan lentojen vähentämisen ja Itävalta on asettanut vastaanlaisia vaatimuksia Austrian Airlinesin tuelle. Suomessa Finnairin pääomitukseseen ei liitetty ilmastoehjoja. Kiinnostavaa on,

nouseeko lentokerosiinin kansainvälinen verotus vielä keskusteluun. Entä ihmisten käyttäytyminen, miten kuukausien etäkokousdemo vaikuttaa työmatkailuun? Ja miten muuttuu vapaa-ajan lentäminen – väheneekö se vasta, kun on pakko?

Jännitteistä huolimatta on syytä myös toivoon. Koronavirus tuntui hetkittäin siltä kuin joku olisi vetänyt hätäjarrusta liikkuvassa junassa. Ulkorajojen sulkeminen, ulkonaliikkumiskiellot maailman metropoleissa, kokonaisen maakunnan sulkeminen täällä kotimaassa. Hallitukset ympäri maailmaa ovat pystyneet mittaviin toimiin, sellaisiin, joita olisi aiemmin ollut vaikea edes kuvitella. Ekologinen jälleenrakennus puolestaan on prosessi, joka antaa meille mahdollisuuden edetä vapaaehtoisesti, asteittain ja ennen kaikkea fiksusti kohti vähähiilistä yhteiskuntaa.

Hidastella ei toki kannata. Kevään 2020 mantraa koronatartuntoja kuvaavan käyrän madaltamisesta – ”flatten the curve” – voisi hyvin soveltaa myös kestävyyskysymykseen: mitä nopeammin ja tehokkaammin toimimme nyt, sitä edullisempia ja vaikuttavampia toimet ovat. On paljon syytä toivoon, sillä me voimme aktiivisesti vaikuttaa asioiden kulkuun.

Näkemyks luonnosta resurssina vs. itseisarvona

Suhteemme luontoon on jännitteinen.

Luontoa lähestytään yhä useasti resurssina, jota ihminen voi ”luomakunnan kruununa” vapaasti käyttää. Vastakkaisen näkemyksen mukaan ihminen on osa luontoa, kuten muutkin eliöt, ja hänen tulisi sopeuttaa toimintansa sellaiseksi, että muillekin on tilaa.

Jännitettä oli aikomus purkaa Kunmingin globaalissa luontokokouksessa Kiinassa loppuvuodesta 2020. Asialistalla olivat uudet tavoitteet maailman luonnon turvaamiseksi ja sen elinvoiman vahvistamiseksi. Korona-

pandemia lähti kuitenkin etenemään juuri Kiinasta, ja kokous siirrettiin vuoteen 2021.

On kohtalon ivaa, että luontokokouksen torppasi virus, jonka juuret ovat syvällä luonnon tuhoamisessa.

Kun metsiä, kosteikkoja ja muita maa-alueita raivataan talojen, teiden, kaivosten ja peltojen tieltä, etäisyys ihmisten ja villieläinten välillä kutistuu tai katoaa täysin. Tämä auttaa zoonooseja, eli eläinperäisiä tauteja, leviämään. Olosuhteet virusten leviämiseen ovat otolliset, kun villieläimet ja ihmiset ovat yhtäkkiä kosketuksissa toistensa kanssa.

Koronan kaltaisten tautien leviämistä helpottaa myös tapamme hyödyntää luontoa ja eläimiä, mistä yksi esimerkki on teollinen eläintuotanto. Usein virukset siirtyvät ensin villieläimistä tuotantoeläimiin ja vasta sitten ihmisiin. Tuotantoeläimet ovat viruksille alttiimpia kuin luonnoneläimet, joiden geneeissä on enemmän vaihtelua (UNEP 2016).

Taudit eivät leviä vain kaukomailta. Lähempää löytyviä esimerkkejä ovat punkkien levittämät borrelioosi ja puutiaisaivo-kuume. Ilmaston kuumetessa molemmat taudit ovat yleistyneet Suomessa nopeasti. Kaiken kaikkiaan uusien tartuntatautien määrä on kasvussa, ja valtaosa ihmisillä kolmen viime vuosikymmenen ajan todetuista uusista taudeista on peräisin eläimistä (IPBES 2019).

Seuraavan pandemian estäminen edellyttää luonnon rajojen kunnioitusta. Jos luonto horjuu, horjuvat terveyden ohella myös muut ihmiselämän peruspilarit: ruoka, jota syömme, vesi, jota juomme ja ilma, jota hengitämme. Tähän saakka maat ovat epäonnistuneet saavuttamaan tavoitteet, jotka ne ovat luonnon turvaksi asettaneet (IPBES 2019). Myös Suomen luonnon tila heikkenee (Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus 2019). Kenties koronakriisi auttaa myöntämään, ettei luontosuhteemme ole kestävä? Kenties olemme valmiita kokeilemaan uusia tapoja toimia?

Synkkien pilvien keskellä erottuu hento hopeareunus. Osa meistä on koronan vuoksi

herännyt näkemään luonnon uudella tavalla. Kun rajoitukset olivat pääkaupunkiseudulla vahvimmillaan, ihmiset ryntäsivät metsiin, luontopoluille ja rannoille.

Koronan keskellä ja sen jälkeen on mahdollista, että jännite luonnon välineellisen ja itseisarvon välillä löytää uuden asennon. Euroopan komission esitys unionin uudeksi monimuotoisuusstrategiaksi antaa viitteitä siitä, että luontoa pyritään jatkossa suojelemaan pontevammin. Kuten esityksessä todetaan: luonnon monimuotoisuuden suojeleminen ja elinvoiman palauttaminen ovat ainoa keino säilyttää ihmiselämän laatu ja jatkuvuus maapallolla.

Suomi vs. muu maailma

Suomi on määrällisesti mitattuna pieni tekijä ilmastopäästöissä ja muissa ympäristövaikutuksissa, mutta henkilöä kohden vaikutuksemme on suuri. Epäilijöiden mielestä Suomen toimilla ei ole mitään merkitystä, kun taas toiset korostavat Suomen roolia ratkaisujen kehittäjänä ja suunnan näyttäjänä. Miltä tämä jännite näyttää nyt?

Pandemia on tehnyt tuskallisen näkyväksi maailman verkottuneisuuden. Samaan aikaan kriisi on ajanut useat maat käpertymään itseensä, vaikka globaali yhteistyö ei ole koskaan ollut kriittisempää kuin nyt. Luottamuksen ja solidaarisuuden puute maiden välillä on entisestään koetellut jo muutenkin jännitteistä tilannetta.

Suomessa maski- ja suojarusteskaandaali viimeistään osoitti, miten riippuvaisia olemme globaaleista arvoketjuista. Huhtikuussa MTK varoitti jäsenistöään valkuaispulasta: isot maat keräävät varastoihinsa soijaa ja rapsirouheen saanti vaikeutuu öljykasvipuristamojen sulkeuduttua. Tausalla vaikutti dieselin kysynnän romahdus. Samaan aikaan pula ulkomaisesta kausityövoimasta iski kovaa kotimaiseen ruoantuotantoon.

Kriisin alkumetreillä myös kuluttajat pelästyivät elintarvikkeiden (ja vessapaperin) loppuvan, mutta sittemmin tilanne rauhoit-

tui. Suomi, kuten kaikki muutkin maat, on haavoittuvainen niin työvoiman, kuin tuotteiden ja raaka-aineidenkin saatavuudelle. Kuten Sitran kiertotalousasiantuntija Nani Pajunen kysyy blogissaan: ”Entäs jos – ja kun – emme voi enää koskaan pitää raaka-aineiden ja siten tiettyjen kriittisten tuotteiden saatavuutta itsestäänselvyytenä?” Luonnonvarojen hyödyntäminen ja siten raaka-aineiden saatavuus ei ole tulevaisuudessa itsestäänselvyys.

Seuraavan pandemian estäminen edellyttää luonnon rajojen kunnioitusta. Jos luonto horjuu, horjuvat terveyden ohella myös muut ihmiselämän peruspilarit - ruoka, vesi ja ilma.

Vaikka pandemia on osoittanut globaalien järjestelmämme kipupisteitä ja alleviivannut yhteistyön tärkeyttä, jännite Suomen merkityksestä suhteessa muuhun maailmaan ei näytä korostuneen ainakaan kriisin välittömänä seurauksena. Ehkä koronakriisi on jopa näyttänyt, että kyse on samanlaisesta ”yhteismaan ongelmasta”, kuin kestävyyskriisissä: Vaikka molemmat ovat monimutkaisia, systeemien tasapainoa vavahduttavia ongelmia, yksittäisten ihmisten tai valtioiden toimet voivat romuttaa hillitsemistavoitteita vastoin yhteistä hyvää. Olennaista on, että kumpaakaan ongelmaa ei voi ratkaista ilman globaalia yhteistyötä.

Käytännön yhteistyön kannalta kansainvälisten ilmastoneuvotteluiden lykkääntymisen vuodelle eteenpäin on merkittävä pandemian aiheuttama seuraus. Miten tämä vaikuttaa kansainväliseen ilmastopolitiikkaan? Vuosi voi yhtäältä olla mahdollisuus sitoa seuraaviin neuvotteluihin valmisteltavat kansalliset päästötavoitteet vihreään elvytykseen – ja näin lisätä tavoitteiden kunnianhimoa. Toisaalta viivästys voi avata takaoven

olla päivittämättä päästötavoitteita ollenkaan, kuten Japani päätyi tekemään. Syyskuussa 2020 Kiina puolestaan teki YK:n yleiskokouksessa todella merkittävän avauksen ilmoitettuaan, että se aikoo tavoitella hiilineutraaliutta viimeistään vuoteen 2060 mennessä.

Ilmaston kannalta nämä päätökset ovat ratkaisevia. Maiden nykyiset päästösi-
tousmukset ovat johtamassa yli kolmen asteen kuumenemiseen, kun Pariisissa tavoitteeksi sovittiin selvästi alle kaksi tai vain puolitoista astetta. Tulevaisuuden kannalta olennaista on, onnistuvatko maat kuromaan kuilun umpeen. Pandemia ei ole muuttanut sitä, että maiden pitäisi vähintään kolminkertaistaa päästövähennysten kunnianhimon taso.

Suomi on kiperien päätösten edessä. Olennainen tulevaisuuskysymys on tämä: onko meistä tekemään myös tulevien sukupolvien näkökulmasta reiluja ratkaisuja? Sellaisia, jotka rakentavat kestäväää tulevaisuutta pitkälle myös tämän kriisin yli, niin meillä kuin muuallakin.

Reilu vs. eriarvoistava siirtymä kestäväään yhteiskuntaan

Ekologiseen kestävyyskriisiin vastaaminen edellyttää merkittäviä muutoksia yhteiskunnan rakenteisiin ja käytäntöihin. Kuinka suuria muutoksia onnistutaan tekemään ja miten nopeasti? Miten varmistutaan siitä, että siirtymä kestäväään yhteiskuntaan on tasapuolinen ja reilu?

Korona ei ole tasapuolinen tai reilu. Vaikka virus leviää näennäisen demokraattisesti, sen vaikutukset iskevät ilmastokriisin tavoin rajusti köyhiin ja valmiiksi haavoittuvaisiin ihmisiin (World Food Programme 2020). Köyhissä maissa laajamittaisen nälänhädän riski kasvaa. Vauraimmissa maissa tilanne koettelee erityisesti vähävaraisia ja voimistaa sosiaalisia ongelmia.

Voimme kuitenkin päättää, että hoidamme jälleenrakennuksen reilusti.

Koronan myötä liikkeelle on laskettu ennennäkemättömiä rahavirtoja. Suomessa on sorvattu historiallisen suuria lisätalousarvioita, Euroopan komissio esitti 750 miljardin euron toipumispakettia maaosan talouden tukemiseen ja Yhdysvalloissa kongressi päätti maaliskuussa 2 000 miljardin dollarin apupaketista. Maailman mittakaavassa summat nousevat tähtitieteellisiin lukemiin: konsulttiyhtiö McKinsey arvioi jo keväällä 2020, että elvytykseen oli ohjattu arviolta yli 10 000 miljardia dollaria.

Rahavuoren päältä kannattaa katsoa kuaus. Käsillä on nimittäin valinnan paikka: edistämmekö vai hidastammeko ekologista jälleenrakennusta?

Climate Action Tracker varoittaa lääkitsemästä pandemian aiheuttamaa talousahdinkoa ympäristön ja ilmaston kannalta lyhytnäköisesti. Vaarana on, että maat painavat paniikkinappulaa ja esimerkiksi käynnistävät kertaalleen kuopattuja hiili-investointeja. Vaikka hiilivoiman kaltaisiin ratkaisuihin ei sorruttaisi, myös paluu normaaliin on poissa laskuista: päästöt kipuaisivat pienellä viiveellä entisiin lukemiin. Vastaava kehityskulku nähtiin vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen.

Entinen normaali ei lopulta ollut järin normaalia.

Esimerkiksi Oil Change International on laskenut, että Pariisin ilmastopimuksen laatimisen jälkeen johtavat G20-teollisuusmaat ovat ohjanneet keskimäärin 77 miljardia dollaria vuodessa fossiilisten polttoainien tukemiseen. Työllisyyden ja talouden kannalta olisi kuitenkin tehokkaampaa ohjata rahat kestäviin kohteisiin, kuten uusiutuvaan energiaan. Rohkaisevaa on, että esimerkiksi Nigeria on koronakriisin keskellä päättänyt leikata öljytukia rahoittaakseen terveydenhuoltoa, koulutusta ja infrastruktuurin rahoittamista, kuten Maailman energiajärjestön pääjohtaja Fatih Birol on esittänyt.

Taloustieteilijä Nicholas Stern on painotanut, että kestävä toipumisen ohjenuoraksi tulisi ottaa kansainvälinen solidaarisuus ja kestävä kehityksen tavoitteet. Solidaarisuutta kaivataan kansainvälisten areenoiden lisäksi myös kansallisella tasolla, sillä energiamurroksen myötä työpaikkoja katoaa monilta aloilta, kuten hiili- ja turvetuotannosta sekä perinteisestä autoteollisuudesta. On tärkeää, että työntekijöitä ja alueita kuullaan ja tuetaan muutoksessa.

Tiukan tilanteen ei tarvitse johtaa vahvimman voittoon tai solidaarisuuden katoamiseen. Evan julkaiseman asenne- ja arvotutkimuksen mukaan suomalaiset ovat valmiita (59 %) tinkimään eduistaan talouskurimuksen selättämiseksi. Kolme viidestä (58 %) uskoo suomalaisten yhteishengen kasvuun. Tuloksia voi tulkita niin, että vaikeiden aikojen keskellä ihmiset haluavat luottaa toisiinsa ja varmistaa yhteisen tien ulos kriisistä.

Entistä polttavampia kysymyksiä

Koronakriisi on käynnistänyt keskustelun siitä, minne palaamme, kun tämä on ohi? Palaammeko ”normaaliin”, ”uuteen normaaliin” vai ponnahtammeko itse asiassa eteenpäin? Jotkut sanovat, että koko normaalin käsite joutaa romukoppaan. Onnistummeko kytkemään hyvinvoinnin kasvun irti päästöjen kasvusta ja luonnon köyhtymisestä?

Kuten edellä kuvatut jännitteet, myös kriisi tarjoaa useita valinnan paikkoja. Menneisiin haikailun sijaan voimme keskittyä korjaamaan vanhan normaalin valuvikoja, eli luonnonvarojen ja ilmaston ylikulutusta ja luonnon monimuotoisuuden hupenemista. Millaisiin investointeihin päätämme ohjata elvytykseen varatut rahat? Rakennammeko fossiilitonta yhteiskuntaa ja kiertotaloutta vai pakitammeko menneeseen? Päättämmekö, että vaikka vuosi 2020 meni suunnitelmien osalta plöörinäksi, niin tämä vuosikymmen on luonnon monimuotoisuuden supervuosikym-

men? Olemmeko Euroopan unionina rehti pelaaja ja teemme reilun osuutemme ilmastokriisin ratkaisemisessa? Euroopan komission esitys päästövähennystavoitteen päivittämisestä vuodelle 2030 vähintään 55 prosenttiin on hyvä alku, mutta ei vielä riitä pitämään EU:ta 1,5 asteen polulla.

Entä rohkenemmeko katsoa tilannetta kokonaisvaltaisesti ja sen ymmärtäen, että ekologinen jälleenrakennus ei ole vain ympäristökysymys: pandemia, kansanterveys, ympäristö ja luonto liittyvät kaikki toisiinsa.

Lopulta tärkein tulevaisuuskysymys liittyy meihin itseemme. Olemme saaneet tuntea arjen tasolla, miltä globaali kriisi tuntuu, miten se vaikuttaa meihin, läheisiimme ja toisaalta ihmisiin pallon toisella puolen. Nyt kun luomme pandemian jälkeisen maailman perustuksia, voimme valita, mistä hyvästä pidämme kiinni ja minkä huonon jätämme taaksemme. Mahdollisuus rakentaa tulevaisuuden kestävää yhteiskuntaa, jossa luonto – ja ihminen sen osana – voi hyvin, ei ole kadonnut minnekään.

CASE-ESIMERKKI: **7 KESTÄVÄÄ TAPAA TUKEA TALOUTTA JA TYÖLLISYYTTÄ**

Koronaepidemian aiheuttamaan taantumiaan pitää välittömän kriisin hellitettyä vastata tavoilla, jotka samalla vauhdittavat siirtymää hiilineutraaliin kiertotalouteen. Sitra julkaisi maaliskuussa työpaperin Kestäviä toipumistoimia koronashokkiin, jossa ehdotettiin seitsemän toipumistoimea:

- 1 Kestävä investointipaketti I ohjaisi lisävaroja julkisiin investointeihin kuten valtion ja kuntien joukko- ja kevyen liikenteen hankkeisiin
- 2 Kestävä investointipaketti II tukisi yksityisiä investointeja esimerkiksi rakennusten energiaremontteihin ja teollisuuden vähäpäästöisiin ratkaisuihin
- 3 Korotettu kotitalousvähennys kohdentuisi kotitalouksien energiaremontteihin ja uusiutuvan energian käyttöönottoon
- 4 Kestävien ratkaisujen hankintatuki soveltaisi erinäisiä tukia kansalaisten kestäviin hankintoihin määräaikaisesti korotettuna
- 5 Kansainvälisen liikenteen siirtymätuki kytkisi tuen alojen vähäpäästöisiin ratkaisuihin kuten energiatehokkaisiin kalustohankintoihin
- 6 Kestävän teknologian kilpailutus edistäisi investointeja kotimaiseen uusiutuvaan energiaan kuten merituulivoimaan
- 7 Kestävän kehityksen verouudistus alentaisi välittömästi työn verotusta, mikä kriisin laannuttua kompensoitaisiin korottamalla vastaavasti ympäristö- ja kulutusveroja.

TOIVO

20

SITRAN SELVITYKSIÄ 171 – MEGATRENDIT KORONAN VALOSSA

NÄMÄ KEHITYSKULUT LUOVAT TOIVOA

.....

MEISSÄ ON VOIMAA

Koronakriisin aikana tehdyt toimet osoittavat, että meissä on voimaa ja toimintakykyä niin yksilöinä kuin joukkonakin. Me voimme aktiivisesti vaikuttaa asioiden kulkuun.

TIETEEN KUNNIANPALAUTUS

Tiede on saanut kunnianpalautuksen. Ilman tutkimusta ja tiedettä meillä ei ole mitään mahdollisuutta selittää pandemiaa. Sama pätee luonto- ja ilmastokriisiin.

KORJAUSRAKENTAMINEN

Kriisin jälkeistä tilannetta voi myös ajatella korjausrakentamisen projektina: me voimme nyt korjata entisen normaalin valuvikoja.

MIKÄ HERÄTTÄÄ SINUSSA TOIVOA?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

HEIKKOJA SIGNAALEJA

MÖKKIKUUME

Mökkikuume iski suomalaisiin. Tammi-huhtikuussa 2020 mökkejä meni kaupaksi 20 prosenttia enemmän kuin vuotta aikaisemmin ja pitkästä aikaa myös nuoremmat ostajat ovat lähteneet mökkikaupoille. Voisiko tästä seurata myös pysyvämpi halu välttämättömille vesille? Ehkä jopa luonnon arvostuksen lisääntyminen?

KATUJA JALANKULULLE

New York rakentaa 100 mailia katuja jalankulkijoille ja pyöräilijöille. Myös muissa metropoleissa tilaa on raivattu autoilta ihmisille. Muuttaako pandemia kaupunkisuunnittelua kestävämpään suuntaan?

ILMASTOPAKOLAISUUS

Ilmastopakolaisuus ei koske vain vähäosaisia. Myös Yhdysvaltain länsirannikolta muutetaan pakoon metsäpaloja ja turhan kuumaksi muuttunutta ilmastoa.

MUOVIPULLOISTA EKOTIILI

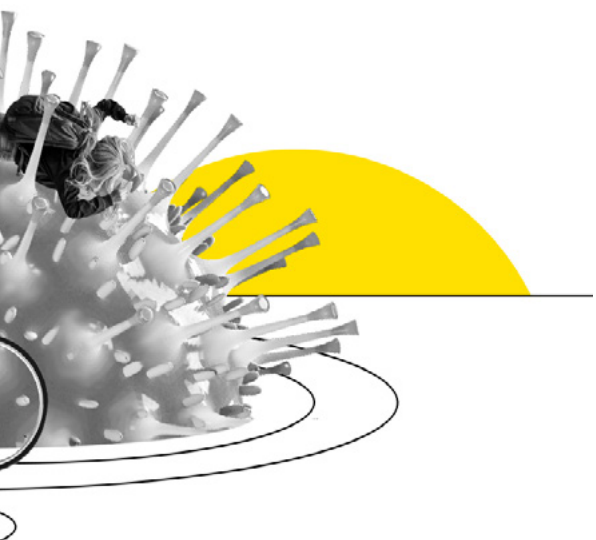
Muovipullot ovat uusi ekotiili: Ugandassa rakennetaan taloja uudelleen käytetyistä muovipulloista. Tämä "ekotiili" ei tuota päästöjä ollenkaan, sillä muovipulloja ei murskata ja työstetä uuteen muotoon, vaan käytetyt pullot täytetään mullalla ja hiekalla, jolloin pulloista voidaan rakentaa vahvoja seiniä. Maassa on rakennettu jo yli sata taloa kolmesta miljoonasta pullosta.

Jenna Lähdemäki-Pekkinen ja Hannu-Pekka Ikäheimo

4 Koronakriisi haastaa osallistuvaa demokratiaa

Jännite keskitetyn päätöksenteon ja laajan osallisuuden välillä on voimistunut. Poikkeusaikana keskitetyllä päätöksenteolla on ollut laaja hyväksyntä, mutta nyt olisi tärkeää jatkaa osallistuvan demokratian kehittämistä.

Sitran [Megatrendit 2020 -raportissa](#) verkostomaisen vallan kasvu on nostettu esiin yhtenä megatrendinä. Verkostomaisella vallalla viitataan siihen, että perinteisten vallan lajien, kuten taloudellisen ja poliittisen vallan, rinnalla vuorovaikutuksella ja verkostoilla on yhä enemmän merkitystä.

Verkostomaisen vallan kasvua ovat vauhdittaneet ennen kaikkea internet ja sosiaalinen media. Suurien yleisöjen tavoittamiseen tai kollektiivisen toiminnan organisoimiseen ei tarvita enää välttämättä suuria organisaatioita tai rahan tuomaa valtaa, vaan käytännössä kenen tahansa on mahdollista luoda paikallisia tai globaaleja verkostoja ja vaikuttaa niiden kautta. Erinomainen esimerkki tästä on kansainvälinen K-pop-yhteisö, joka organisoii sosiaalisen median kanavien kautta kampanjan, jossa varattiin suuri määrä pääsylippuja Donald Trumpin vaalitulaisuuteen. Tilaisuus jäi lopulta puolityhjäksi, koska K-pop-fanien aikomus oli heikentää Trumpia, ei tukea häntä.

Tässä luvussa pohdimme sitä, miltä verkostomaisen vallan jännitteet näyttävät koronan muuttamassa uudenlaisessa maailmantilanteessa.

Keskitettyt päätökset vs. laaja osallisuus

Jännite keskitetyn päätöksenteon ja laajan osallisuuden välillä on edennyt pikakelauksella koronaviruksen takia ja on nyt entistä ajankohtaisempi. Koronakriisissä päättäjiltä on odotettu nopeita toimia, ja kansalaiset ovat hyväksyneet ne ilman vaatimuksia kuulemisista tai muusta osallisuudesta.

Megatrendit 2020 -julkaisussa jännitteen ajateltiin tulevan näkyväksi erityisesti ekologisen kestävyyskriisin seurauksena. Jotta pysymme 1,5 asteen päästövähennyspolulla ja saavutamme kunnianhimoiset ilmastotavoitteet, tarvitsemme ripeää päätöksentekokykyä. Toisaalta, jotta siirtymä ekologisesti kestäväan yhteiskuntaan voi olla reilu ja ihmisten hyväksyttävissä, tarvitaan laajaa osallisuutta ja yhteisen ymmärryksen raken-

tamista tilanteesta. Siis nopeita päätöksiä laajasti ihmisiä kuunnellen ja osallistaen. Nämä kaksi vaadetta muodostavat melkoisen jännitteen erityisesti ajankäytön suhteen.

Se minkä ajateltiin tapahtuvan ekologisen kestävyyskriisin takia, on tapahtunut paljon nopeammalla aikataululla koronakriisin seurauksena. Kriisin akuutissa vaiheessa keskitetty päätöksenteko on ollut kansalaisten laajasti hyväksymää. Nyt syksyllä 2020 elämme tilanteessa, jossa Suomessa voi viettää kansainvälisesti vertailtuna melko vapaata elämää, mutta olemme silti kaukana niin sanotusta normaalista. Vielä ei ole näkymää siihen, mitä tämä tarkoittaa päätöksenteon kannalta. Onko vaarana, että teknokraattinen, asiantuntijavaltaan ja ylimpiin päätöksentekijöihin nojaava malli jyrää jopa vuosia? Mitä seurauksia tällä olisi kansanvaltaiselle demokratialle? Lisäksi on jatkuvasti arvioitava päätöksentekijöitä ja vaadittava läpinäkyvyyttä. ”Suvereeni on se, joka päättää poikkeustilasta,” kuten yksi valtio-opin perusajatuksista kuuluu.

Suomessa poikkeustila päättyi, kun valmiuslaki poistettiin kesäkuun puolivälissä, mutta esimerkiksi Unkarissa tilanne on hyvin toisenlainen. [Unkari](#) luopui oikeusvaltioperiaatteesta ja sen mukana demokratiasta koronakriisin varjolla (30.3.). [Freedom Housen](#) mukaan Unkari ei ole enää demokratia. Unkarin lipuminen pois demokratiasta on ollut jyrkintä Freedom Housen vuodesta 1995 julkaistun demokratioiden tilaa käsittelevän tutkimuksen historiassa.

Demokratian tila Euroopassa ja sen lähialueilla on muutenkin alamäessä. [25 vuotta](#) sitten Euroopassa oli enemmän demokraattisia valtioita kuin nyt. Freedom House sysää vastuuta tilanteesta EU:lle, joka ei ole käytännössä mitenkään rankaissut Puolaa ja Unkaria niiden jatkuvista oikeusvaltion rapauttamisen tähtäävistä toimista.

”Euroopan unionille – siis myös meille suomalaisille – yhden sen jäsenmaan luisuminen takaisin diktatuuriin on brexitiäkin suurempi takaisku”, kirjoittaa [artikkelissaan](#) Sitran [Kansanvallan peruskorjaus -projek-](#)

Luottamus on jo vuosien ajan siirtynyt virallisista auktoriteeteista ja asiantuntijoista vertaisiin. Koronakriisi on ainakin hetkellisesti kääntänyt trendin.

tissa työskentelevä Petri Tuomi-Nikula, joka on aikaisemmin urallaan toiminut Unkarin suurlähettiläänä. Tuomi-Nikula muistuttaa, että Suomen hallitus esitti viime kesänä EU-puheenjohtajamaana oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen kytkemistä EU-tukien yhdeksi ehdoksi.

Liberaalin demokratian koetaan olevan uhattuna koronapandemian vuoksi. Monet järjestöt, lainsäätäjät, nobelistit ja noin 500 entistä valtionjohtajaa ovat allekirjoittaneet ruotsalaisen Idea-instituutin vetoomuksen demokratian puolesta. Vetoomuksessa todetaan, että ei ole sattumaa, että koronapandemia alkoi maasta, jossa informaation ei sallita kulkevan vapaasti ja jossa valtio rankaisi niitä, jotka varoittivat viruksen vaaroista. Varoitukset nähtiin huhuina, jotka voivat vahingoittaa Kiinan arvovaltaa. Kun vastuullisten kansalaisten äänet vaiennetaan, voivat seuraukset olla tappavia, ei vain yhdelle maalle, vaan koko maailmalle. Vain demokratian keinoin yhteiskunnat voivat rakentaa sellaista luottamusta, joka vie kriisiin yli, vetoomuksessa todetaan.

Lipun ympärille kokoontuminen kriisissä tyypillistä

Elinkeinoelämän valtuuskunnan Evan julkaiseman asennetutkimuksen mukaan 89 prosenttia vastaajista tuki hallituksen toimia kriisin keskellä. Kansa on kokoontunut lipun ympärille. Lipun ympärille kokoontumisella viitataan siihen, että kansainvälisten kriisien tai sotien aikana poliittisten johtajien suosio on tapana kasvaa. Näin näyttäisi tapahtuneen koronakriisin aikana myös Suomessa.

Kansainvälisten luottamusbarometrien mukaan muutos on merkittävä. Trendi, jonka mukaan luottamus on jo vuosien ajan siirtynyt virallisista auktoriteeteista ja asiantuntijoista vertaisiin, on ainakin hetkellisesti kääntynyt koronakriisin vuoksi. Ensimmäistä kertaa 20 vuoteen valtiot ovat kaikkien luotetuin toimija, kertoo 11 maan vastaukset kattava Edelmanin luottamusbarometri. Luottamus on ennätyksellisen korkealla muitakin instituutioita kuin valtiota kohtaan. Luottamuskuilu eri koulutusasteiden välillä on kuitenkin pysynyt suurena. Korkeakoulutetut luottavat instituutioihin enemmän kuin vähemmän koulutetut.

Viestinnän professori Anu Kantola kirjoittaa, etteivät päättäjät ja asiantuntijat voi enää pantata tietoa sen nojalla, ettei syntyisi sekaannusta. Tieteellisen tiedon rajoitteet päätöksenteon näkökulmasta ovatkin tulleet pandemian aikana selvemmin esiin. Ymmärrys siitä, että tieteellisellä tiedollakin voidaan perustella hyvin erilaisia ratkaisuja, on lisääntynyt. Kun ratkaistavana olevat asiat ovat monimutkaisia ja uusia, ei tieteellistä vertaisarvioitua tietoa ole välttämättä vielä saatavilla. Toisaalta tutkimuksesta johdetut päätökset eivät useinkaan ole yksiselitteisiä. Koronan aikana tutkijoilta, medialta ja päätöksentekijöiltä on vaadittu kuitenkin kykyä tehdä nopeita päätöksiä ja viestiä niistä epävarmassa tilanteessa. Tämä on luonut jännitteen tieteellisen tiedon luonteen ja nopean, mutta tietoperustaisen päätöksenteon välille.

Politiikan tutkija David Runcimanin mukaan näkemys siitä, että politiikka olisi tauolla, on turhan kapea. Olemme ehkä tottuneet ajattelemaan politiikkaa puolueiden välisenä kamppailuna, mutta isompi kysymys demokratioissa on kuitenkin se, miten hallitukset käyttävät sitä erityislaatuisten suurta valtaa, jonka äänestäjät ovat heille antaneet. Ja miten äänestäjät vastaavat tuohon vallankäyttöön. Runciman muistuttaa, että vaikka pandemiakriisi on globaali, niin kansallisvaltioilla on todella suuri rooli, ja ihmisten kokemus kriisistä vaihtelee

suuresti sen mukaan, minkä maan kansalainen hän sattuu olemaan. Yhdenkään valtion tilanne ei lopulta tule olemaan samanlainen, vaan se, milloin ja minkälaisia päätöksiä on tehty, vaikuttaa lopputulemiin paljonkin.

Nopeutettu siirtymä digitaalisen ajan demokratiaan?

Laajan osallisuuden ihanteen kanssa ristiriidassa on korona-ajan tilanne, jossa melkeinpä arvostetuinta kansalaisvaikuttamista on ollut istua kiltisti kotona ja pitää turvavälejä. Julkisen tilan käyttö on tärkeä osa politiikkaa. Mielenosoittaminen kaduilla on vakiintuneissakin demokratioissa yksi tärkeimmistä keinoista ilmentää vaatimusten intensiteettiä. Jokaisella on vain yksi ääni vaaleissa, mutta jos viestejään haluaa korostaa, voi harjoittaa ”katupolitiikkaa”.

Parhaimmillaan poikkeuksellinen tilanne voi edistää digitaalisen demokratian kehittämistä. Digityökaluja löytyy niin yhteiseen ideointiin kuin kansalaisten osallistumiseen päätöksentekoon.

Koronakeväänä kuitenkin kaikki kansalaisten poliittinen toiminta ilmastolakoista traktorimarsseihin oli tauolla tai siirtyi nettiin. Miten osoittaa joukkojen voimaa ja pitää yllä motivaatiota kansalaisvaikuttamiseen, kun julkinen tila on poissa käytöstä?

Parhaimmillaan poikkeuksellinen tilanne voi edistää digitaalisen demokratian kehittämistä. Vaikka digitaalisen demokratian mahdollisuuksiin on pitkään suhtauduttu epäilevästi muun muassa tietoturvariskien vuoksi, niin esimerkiksi Nesta on tuonut esiin, että osallistuvan demokratian kehittämisestä ei pitäisi luopua: Teams-Zoom-valmiuksien kasvu on päinvastoin hyvä pohja rakentaa uusia osallisuuden muotoja myös hallintoon.

Vaaleja on jouduttu siirtämään jokaisella mantereella, mutta samaan aikaan on nähty myös kehitystä digitaalisten osallistumisen tapojen käyttöönotossa. Iso-Britannian parlamentti järjesti onnistuneesti ensimmäisen pääministerin kyselytunnin osittain verkossa, EU-parlamentti on siirtynyt verkköäänestämiseen ja Skotlannin parlamentti on järjestänyt niin ikään virtuaalisen kyselytunnin. Nyt se, minkä odotettiin vaativan vuosia aikaa, on tapahtunut päivissä, kun koronavirus on pakottanut etätyökalujen käyttöön päätöksenteon välineeksi. Digitaalisista menetelmistä ei ole pulaa. Niitä löytyy niin yhteiseen ideointiin, ehdotusten kehittämiseen kuin kansalaisten osallistumiseen päätöksentekoon.

Miltä digitaalisten työkalujen käyttö osana päätöksentekoa ja ihmisten osallistumista sitten näyttää Suomessa? Koronaviruksen myötä on ainakin paljastunut, että Suomen eduskunnan valmiudet digiäänestyksiin ja etätyöskentelyyn eivät ole olleet ajan tasalla. Tämä kävi ilmi etenkin, kun hallitus siirtyi etätöihin mahdollisen koronavirusaltistuksen vuoksi toukokuun alussa. Kaksi hallituksen ministeriä oli ollut samassa tilassa koronavirukselle altistuneen henkilön kanssa. Täysistunto jouduttiin perumaan, koska ei ollut keinoja järjestää sitä etänä.

Mahdollisuuksia etääänestämiseen on selvitetty ja järjestelyjä testattu eduskunnassa syksyn aikana. Eduskunnan työtapojen kiinnitettiin huomiota myös Kansanvallan peruskorjaus -julkaisussa: ”Eräs haastateltu totesi osuvasti, että eduskunnan läpi kulkevat maan uusimmat asiat, mutta niitä käsitellään maan vanhimmilla työtapoilla.” Koronavirus voi parhaimmillaan sysätä niin eduskunnan kuin muutkin julkiset toimijat kehittämään tapoja, joilla he ovat yhteydessä kansalaisiin. Digityökalut mahdollistavat jo paljon, ja käyttäjälähtöisen mielipiteenmuodostamisen ja organisoitumisen mahdollistavien teknologioiden tulo kiinteäksi osaksi ihmisten arkea luo myös painetta tähän suuntaan.

Kiinnostus uusia osallistumismuotoja kohtaan ja myös niiden käyttö on selvästi

lisääntynyt Suomessa viime vuosikymmenien aikana. Erityisesti kansalaisaloite on osoittautunut erittäin suosituksi vaikutuskanavaksi. Tästä kehityksestä huolimatta Suomi on edelleen leimallisesti edustuksellisen demokratia, jossa poliittisista päätöksistä vastaavat viime kädessä vaaleilla valittavat edustajat. Uudet osallistumuodot eivät ole saaneet aikaan ratkaisevia muutoksia poliittisen järjestelmän perusluonteeseen. Tutkimusten mukaan niitä vaivaa sama osallistumisen kumuloituminen kuin perinteistä vaaliosallistumistakin eli jo valmiiksi aktiiviset kansalaiset hyödyntävät niitä muita enemmän.

Teknologiset ja kulttuuriset edellytykset tehdä yhteiskunnallisesta osallistumisesta entistä helpompaa ja houkuttelevampaa ovat olemassa. Myös paine tähän suuntaan on lisääntynyt, sillä äänestysprosentit ovat olleet jo pitkään laskukäyrällä eikä puolueiden kautta vaikuttaminen innosta kuin pienää osaa suomalaisista. Kriittinen kysymys kuuluu: uskalletaanko valtaa todella jakaa uudella tavalla vai typistyvätkö uudet osallistumisen muodot vain edustuksellisen järjestelmän trendikkäiksi täydennyksiksi, jotka on helppo unohtaa kriisien varjolla?

Katupolitiikkaa korona-aikana

Miljoonat ihmiset ovat osoittaneet mieltään ympäri maailmaa poliisiväkivaltaa ja rasismia vastaan sen jälkeen, kun George Floyd kuoli toukokuussa pidätystilanteessa Minneapolisissa. Tarve osoittaa mieltä ja käyttää ääntä kasvoi niin suureksi, että ulkonaliikkumiskieltoja ja kokoontumisrajoituksia uhmattiin. Kun raivo, pettymys, pelko ja vuosisatojen sorto kiteytyivät Floydin kohtalossa, eivät muut vaikuttamisen muodot riittäneet. Oli osoitettava intensiteettiä kadulla.

”Mielenosoittaminen on fyysistä, se saa asioita tapahtumaan. Mielestäni on vaikea nähdä aikaa, jolloin siirrymme siihen, että mieltä osoitetaan pelkästään verkossa,”

kuvailee aktivisti ja San Josen valtionyliopiston viestinnän professori Nikki Yeboah. Koronavirukseen on syyskuuhun mennessä kuollut Yhdysvalloissa yli kaksi kertaa enemmän afroamerikkalaisia kuin valkoihoisia. Monissa muissakin maissa koronavirus on koskettanut eniten haavoittuvassa asemassa olevia ja köyhiä asuinalueita. Englannissa tummaihoiset ja eteläaasialaiset ovat ylliedustettuina covid-19-tartunnoissa ja Ruotsissa maahanmuuttaja- ja heikompi sosioekonominen tausta kasvattaa todennäköisyyttä sairastua.

Myös Saksassa on ollut laajoja mielenosoituksia, mutta aivan toisesta syystä. Saksassa on vastustettu koronarajoituksia ja esimerkiksi maskipakkoa. Suurin osa saksalaisista tukee hallituksen linjaa, mutta toista mieltä oleviakin 83 miljoonan asukkaan maassa riittää. Mielenosoituksiin kietoutuu myös ajallemme tyypillisiä hämmennyksellä pelaavia ilmiöitä. Saksalainen julkkis, vegaanikokki Attila Hildmann, on muun muassa levittänyt monenlaisia salaliittoteorioita, viittauksia natsismiin ja yllyttänyt seuraajiaan osoittamaan mieltä hallitusta vastaan. Koronarajoituksia vastustavia mielenosoituksia on ollut muuallakin, esimerkiksi Irlannissa, Iso-Britanniassa ja Brasiliassa, joissa niihin on osallistunut myös maan presidentti Jair Bolsonaro.

Yksi keskeinen ero autoritaaristen ja demokraattisten maiden välillä on mahdollisuus protestoida valtaapitäviä mielenosoituksessa ja mennä sen jälkeen turvallisesti kotiin. Myös autoritaarisissa järjestelmissä on vaaleja (vaikka ne eivät olisikaan kovin vapaita), mutta ei oikeutta osoittaa mieltä ilman seuraamuksia. Jos meillä on pitkiä aikoja tyhjiä katuja, vaikuttaa se ihmisten käsityksiin demokratiasta. Digitaalinen demokratia ei ole sama asia, politiikan tutkija Ivan Krastev toteaa. Ihmisille on tärkeää seisoa vierä vieressä vastustamassa tai kannattamassa heille tärkeitä asioita. Vaikuttamisen tapoja on toki paljon muitakin kuin mielenosoituksiin osallistuminen.

Sananvapaus vs. informaatio-vaikuttaminen

Koronaviruksesta leviää ja levitetään runsaasti vääriä informaatiota. Pandemian rinnalla kulkeekin ”infodemia” eli informaatioepidemia. Valeutiset, salaliittoteoriat, kontekstista irrotetut graafit ja terveyshuuhaa kukoistavat poikkeustilanteessa. Niiden lietsoman hämmennyksen vähentämiseksi lähdekritiikki, kokonaiskuva ja yhteinen rakentava keskustelu korostuvat, Sitran Mikko Dufva kirjoittaa [blogissaan](#). Noin puolet Edelmanin globaaliin [luottamusbarometriin](#) vastanneista kokee, että koronakriisin aikana on ollut vaikeaa löytää luotettavaa tietoa.

Salaliittoteorioista erityisesti pinnalla on ollut teoria, jonka mukaan mobiiliyhteyksiä varten rakennettavat 5G-verkot levittävät koronavirusta. Esimerkiksi Iossa-Britanniassa, Hollannissa ja Ruotsissa on poltettu useita 5G-tukiasemia osittain siksi, että niiden uskotaan edesauttavan koronaviruksen leviämistä, kerrotaan [Ylen uutisessa](#). Myös Pedersöressä Pohjanmaalla [poltettiin telemasto](#), mutta teon motiivista ei ole varmuutta. Toimittaja Johanna Vehkoon [mukaan](#) salaliittoteorioille on tyypillistä syyn ja seurauksen näkeminen asioissa, jotka eivät todellisuudessa liity toisiinsa. Vehkoo toteaa, että huolta aiheuttava tilanne, pelko ja epävarmuus ovat omiaan kasvattamaan salaliittoteorioiden suosiota.

Somejätit tämänkin kriisin polttopisteessä

Korona-aika on nostanut jälleen pintaan kysymykset sananvapaudesta ja datayhtiöiden vastuusta julkisen keskustelun foorumeina. Julkiset keskustelut käydään yhä enemmän yksityisomisteisilla ”toreilla” eli Twitterissä ja muilla sosiaalisen median alustoilla, joiden kannusteet ohjaavat keskustelujen suuntaa merkittävästi. Mikä on näiden alustojen vastuu siinä tapauksessa, että virheellisiä tietoja esimerkiksi koronaan

liittyen lähtee leviämään laajalle? Voivatko ne vain vedota siihen, että eivät ole vastuussa sisältöjen oikeellisuudesta vaan vastuu on tekstin tekijällä? Toisaalta, jos alustat kiristävät sääntöjään julkaisujen suhteen, voidaan kysyä, mikä legitimizeetti niillä on sensuroida julkisia keskusteluja. Ajaudummeko yksityistetyt sensuurin aikakauteen?

Tätä debattia on käyty paljon presidentti Donald Trumpin lausuntojen kohdalla. Facebookin perustaja Mark Zuckerberg totesi [maaliskuussa](#), ettei hän hyväksy valeinformaatiota, kuten presidentti Trumpin lausuntoja valkaisuaineesta hyvänä parannuskeinona koronavirukseen. Mitään ei kuitenkaan tapahtunut, kun Trump jatkoi kyseenalaisten neuvojen antamista ultravioletivalon ja desinfiointiaineen käytöstä parannuskeinona. Suurin osa datayhtiöistä on perustanut toimintatapansa oletukseen, että hallitukseen ja terveysturvallisuuteen voi luottaa. Kun valeinformaatio tuleekin Valkoisesta talosta, on datayhtiöiden asema [tukala](#).

Tilanne ei kuitenkaan ole uusi. Keskustelua datayhtiöiden ja somealustojen vastuusta on käyty vuosia ja kiihtyvällä tahdilla koko Trumpin kauden ajan. Jonkinlainen käänne tapahtui [toukokuun lopussa](#), kun Twitter asetti ensimmäistä kertaa Trumpin tviitin yhteyteen kehotuksen tarkistaa viestin paikkansapitävyys. Tviitin sisältö liittyi postiaanestykseen USA:ssa.

Noin 330 miljoonan käyttäjän Twitterillä ei ole aikaisemmin ollut resursseja tai halua tehdä laajamittaista faktantarkistusta. Pandemian aikana suunta on kuitenkin kääntynyt. Maaliskuussa Twitter päivitti käyttöehtonsa ja nyt mukana on maininta siitä, että palvelu poistaa sellaiset viestit, jotka ovat vastoin viranomaislähteiden kantoja globaalista kansanterveydestä. Tämä koskee myös ja erityisesti valtioiden johtajia. Pian Trumpin tviitin uudenlaisen kohtelun jälkeen Twitter [poisti](#) Brasilian presidentti Jair Bolsonaro ja Venezuelan presidentti Nicolás Maduron tviittejä. Twitter perusteli poistamista sillä, että viestien sisällöt turvavälien tarpeetto-

muudesta ja valheellisista koronan parannuskeinoista voivat aiheuttaa niin laajoja haittoja, ettei pelkkä maininta faktantarkistuksen tarpeesta riitä.

Presidentin faktojen tarkistaminen vie teknologiayhtiötä lähemmäksi kustantajia ja julkaisijoita, jotka tekevät jatkuvasti päätöksiä siitä, mitä julkaisevat ja mitä eivät. On vielä epäselvää, onko Twitter valmis tällaiseen rooliin. On myös liian aikaista sanoa, jatkuuko valeinformaation suitsiminen muillakin sosiaalisen median alustoilla. Suunta ainakin on vuosien väännön jälkeen lupaava.

Pandemiassa some-yhtiöiden merkitys on korostunut, koska ainakin väliaikaisesti elämä siirtyi nettiin aina koulunkäynnistä demokratian pyörittämiseen. Silti, kun Google ja Apple kehittivät jäljityssovelluksen koronavirukseen, useimmat amerikkalaiset eivät olleet kiinnostuneita ottamaan sitä käyttöön. Vakavakaan kriisi ei saa amerikkalaisia luopumaan epäilyksistään somejättejä kohtaan.

Suurin osa datayhtiöistä on perustanut toimintansa oletukseen, että hallitukseen ja terveysturvaviranomaisiin voi luottaa. Kun valeinformaatio tulee Valkoisesta talosta, on yhtiöiden asema tukala.

Globaalit instituutiot vs. monisolmuinen maailma

Korona-aikana globaalin näyttämön jännite ei ole ollut niinkään kansainvälisten instituutioiden ja monisolmuisen maailman välillä, vaan kansainvälisten instituutioiden ja vahvojen kansallisvaltioiden välillä. Tämä on näkynyt sisäänpäin kääntymisenä, kun valtiot ovat sulkeneet rajojaan ja keskittyneet oman maansa selviämiseen. On myös nähty globaalien instituutioiden ja sääntöpohjaisen

maailmanjärjestyksen täysin poikkeuksellista kyseenalaistamista ja haastamista.

Kriisin tuoksinassa presidentti Trump päätti vetää USA:n rahoituksen pois maailman terveysjärjestö WHO:lta. Se oli toki vain yksi lisäruksi pitkään listaan keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia ja organisaatioita, joista Yhdysvallat on Trumpin kaudella vetäytynyt. Symboliikaltaan tekoa voi kuitenkin pitää merkittävänä, koska se tapahtui kriisin vaiheessa, jolloin kansainvälistä yhteistyötä olisi juuri eniten kaivattu.

Valtioiden sisäänpäin kääntymisestä huolimatta jakamamme globaali todellisuus ei ole kadonnut mihinkään. Kansainvälinen tiedeyhteisö on toiminut tehokkaasti verkostona, joka on tuottanut koko ajan päivittyvää tilannekuvaa eri puolilta maailmaa. Myös rokotekehitys on yhteinen ponnistus, jota lähestulkoon mikään maa ei voisi tehdä yksin. Globaali pandemia vaatii globaaleja ratkaisuja. WHO:n ja laajemmin YK:n tilaa saatetaan kuitenkin kyseenalaistaa etenkin, kun käsillä oleva pandemia ei ole yllättävä musta joutsen: mahdollisesta pandemiasta oli keskusteltu asiantuntijapiireissä jo pitkään ennen koronaa. Lisäksi pandemia on entisestään tuonut esiin paikallisen, kansallisen ja globaalin tasojen toimien ristiriitaisuuksia.

Tulevien vuosien tärkeä kysymys on se, miten jo ennen koronaa monin tavoin haastettu kansainvälinen YK-perustainen järjestelmä vastaa siltä vaadittuun uudistamiseen. YK perustettiin 75 vuotta sitten San Franciscossa, kun 50 maata allekirjoitti perustamisasiakirjan. Tietyllä tavoin YK on ylittänyt odotukset – se on edelleen olemassa, eikä kolmatta maailmansotaa ole syttynyt. Tästä huolimatta YK on syvissä vaikeuksissa. Sen pääarkkitehti ja -rahoittaja USA on vetäytymässä ja Kiina laajentaa valtaansa. Jos USA jatkaa vetäytymistään, on muiden maiden, kuten Saksan, Japanin ja nousevien Intian ja Indonesian valmistaututtava yhdessä suurempaan rooliin.

YK:n entinen pääsihteeri Dag Hammarskjöld on todennut, että YK:n tehtävä ei ole viedä ihmiskuntaa taivaaseen, vaan estää sitä

joutumasta helvettiin. Vaikka YK:n haasteista puhutaan paljon, järjestön merkitys nykyisen maailmanjärjestyksen kannalta on aivan keskeinen. YK:n rauhanturvaajat esimerkiksi turvaavat 125 miljoonan ihmisen elinolosuhteita vain hieman suuremmalla budjetilla kuin millä New Yorkin poliisilaitos tekee omaa työtään.

Informaatiovaikuttamiskampanjat ja propagandasota ovat käyneet niin ikään kuumana. USA ja Kiina ovat nokitelleet varsinkin siitä, mistä koronavirus sai alkunsa. Pandemian alku oli nolo osoitus EU-jäsenmaiden välisestä solidaarisuuden puutteesta, kun maat huolehtivat omasta pärjäämisestään, eivätkä vastanneet Italian avunpyyntöihin maskien ja suojarusteiden suhteen. Myöhemmin muun muassa Saksa otti koronaviruspotilaita hoitoon Italiasta ja Ranskasta, mutta sitä ennen Kiina ehti ottaa tilanteesta kaiken irti.

Alibaban perustaja miljardööri Jack Ma muun muassa lähetti Belgiaan 300 000 maskia. Maskeja sisältäneessä kontissa luki ”Unity makes strength”, jonka saattoi tulkita vain piikiksi EU-maille. Kiina ja Venäjä eivät kuitenkaan auttaneet Italiaa hyvästä tahdosta. Kiinan toimittamat varusteet olivat osin käyttökelvottomia, mutta se pääsi kuitenkin näpäyttämään EU:ta. Kiina on myös yrittänyt uudelleen kirjoittaa historiaa väittämällä vailla todisteita, että koronavirus on peräisin USA:sta eikä Kiinasta.

Suurvaltojen välit ovat entisestään kiristyneet pandemian tuoksinassa. Euroopan hybridiuhkien osaamiskeskuksen johtaja Teija Tiilikainen arvioi koronan kiihdyttäneen USA:n, Kiinan ja Venäjän välistä valtakauppailua. Hänen mukaansa kovissa mustamaalauskampanjoissa uutta on lähinnä se, miten avoimesti Kiina on pelannut likaista peliä. Kriisin jälkeen tullaan käymään paljon keskustelua EU:n riippuvaisuudesta Kiinaan ja tällä voi olla isoja vaikutuksia Kiinalle. Tuotannon siirtymiseen isossa mittakaavassa Kiinasta muualle Tiilikainen ei kuitenkaan usko.

Euroopan unionin puheenjohtajuus siirtyi heinäkuun alussa Saksalle ja kauden keskiössä on ollut löytää poliittinen sopu 750 miljardin euron elvytysrahastosta, jolla tuetaan EU-jäsenmaita selviämään koronakriisistä. Angela Merkel on ilmoittanut jättävänsä tehtävänsä Saksan johdossa syyskuun 2021 vaaleissa, mutta hän on saanut jälleen uuden vaihteen silmään luotsatessaan EU:ta ulos koronakriisistä. Elvytyspaketin läpivieminen heinäkuun huippukokouksessa oli erittäin tärkeää EU:n tulevaisuuden kannalta, muutoin luottamus unionia kohtaan olisi voinut alkaa rapistua. Toki elvytysrahastoa myös vastustetaan ja Suomessakin sitä vastustava kansalaisaloite on kerännyt vaadittavat 50 000 allekirjoitusta ja se etenee eduskunnan käsiteltäväksi.

Saksa on pandemiakriisin myötä taipunut tiukassa suhtautumisessaan yhteisvastuuseen. Merkel on myös itse todennut, että naiiviuudelle ei ole nyt sijaa, sillä demokratian vastaiset voimat, radikaalit ja autoritääriset liikkeet ottaisivat mielellään vastaan talouskriisin, jota ne voisivat hyödyntää poliittisesti. Tiilikainen ihmettelee EU-maiden ”EU-bashingia” eli unionin haukkumista, mikä hänen mukaansa heikentää jo vakavasti EU:n uskottavuutta: ”On syytä pohtia, miksi aina syyt ongelmiin löydetään EU:n heikkoudesta. Nyt EU:n arki, sisämarkkinat ja valuutta toimivat, samoin vakausmekanismi.”

Ulkopoliittisen instituutin johtajan Mika Aaltolan mukaan pandemia vaikuttaa hyvin todennäköisesti globaalin maailmanjärjestyksen viemällä keskeisiä pelureita entistä kauemmaksi toisistaan. Lisäksi vaatimukset taloudellisen yhteenkytkeytyneisyyden purkamisesta tulevat voimistumaan. Erityisesti pandemia haastaa Kiinan, jonka taloudellinen ja poliittinen valta on perustunut tavaroiden ja muiden resurssien saumattomaan liikkumiseen. Kiinaa haastetaan sekä sisäisesti – koska yksipuoluejärjestelmän oikeutus kansalaisilta tulee taloudellisesta kasvusta – että ulkoisesti, koska Kiinan virheet koronaviruksen leviämässä nähdään fataaleina.

Koronavirus iski Kiinaan ensimmäisenä, mutta ainakin nyt näyttää siltä, että Kiina myös toipui viruksesta monia muita maita nopeammin. On hyvin ilmeistä, että Kiina käyttää tilannetta hyväkseen omien kansallisten tavoitteidensa edistämiseksi. Vuoden 2020 piti olla Kiinalle ja sen Kommunistiselle puolueelle voittoisa. Maan oli määrä viimein saavuttaa pitkäaikainen tavoitteensa, jossa sen BKT olisi kaksinkertaistunut vuodesta 2010 eikä kansallisen köyhyysrajan alapuolella (340 dollaria vuodessa 2010 vuoden hinnoilla) olisi enää lainkaan kiinalaisia. Korona pilasi tämän suunnitelman. IMF:n arvion mukaan Kiinan talous kasvaa nyt aiemman 6 prosentin vuosivauhdin sijaan 1,2 prosentin vauhtia.

Koronakriisin takia jännite keskitetyn päätöksenteon ja laajan osallisuuden välillä on tullut entistä selvemmin esiin.

Kiina on loiventanut kyseistä tavoitettaan, mutta vakuutellut samalla muulle maailmalle, että talous kasvaa taas hyvää vauhtia. Kasvu on kuitenkin tullut lääketieteellisten tarvikkeiden viennistä, eikä tämä tule kestäämään ikuisesti. Kotimainen kysyntä on ollut koronan jälkeen heikohkoa. Kiina käyttää hyväkseen tilannetta, jossa muu maailma keskittyy koronasta selviämiseen. Maa on hyväksynyt uuden turvallisuuslain Hongkongissa mielenosoittajien aseman vaikeuttamiseksi, laajentunut entisestään Etelä-Kiinan merellä ja jatkanut rajakiistojaan Intian kanssa.

Vuoden 2019 loppupuolella maailman-kauppa kutistui ensimmäistä kertaa finanssikriisin jälkeen. Iso tekijä taustalla on Yhdysvaltojen ja Kiinan välinen kauppasota. Maiden suhteet erkaantuvat, mihin vaikuttaa etenkin kilpailu teknologian kehityksen herruudesta. Washingtonin päättäjien kes-

kuudessa koetaan laajasti, että Kiinan nousu ”huipputeknologian suurvallaksi” on estettävä etenkin turvallisuuspoliittisista syistä. Tämä näkemys ei välttämättä muutu, vaikka valtaan nousisi ensi marraskuussa Joe Biden. Kiina taas pyrkii teknologian kehityksessä omavaraisuuteen. Puhutaan deglobalisatiosta. ”Äärimmäisissä skenaarioissa häämöttaa maailma, jossa digitaalinen rautaesirippu jakaa tietoverkkoihin nojaavan talouden kahteen kilpailevaan ekosysteemiin,” Matti Koskinen kirjoittaa.

Venäjällä Putin on sementoinut valtaansa perustuslakimuutoksella, joka mahdollistaa hänen presidenttiyden vuoteen 2036 saakka. Koronavirus on iskenyt venäläiseen terveydenhuoltojärjestelmään voimalla, koska se on ollut jo aikaisemmin hyvin heikko. Koronakriisin myötä Venäjän ja Kiinan välit ovat viilentyneet, mikä on uutta. Kansainvälisen politiikan lähitulevaisuutta on erittäin vaikea ennakoida, mutta ainakaan Kiinan ja Venäjän ei odoteta pehmentävän linjaansa. Myönteisetkään muutokset eivät ole silti mahdottomia kriisin keskellä. Tästä yhtenä esimerkkinä on, että vuoden 2004 tsunamin jälkeen Indonesian Acehii neuvoteltiin rauha.

USA:n tilanne paineinen

Koronaviruksen aiheuttama talouden taantumana on kohdellut yhdysvaltalaisia rajusti. Lähes 11 vuotta kestänyt talouden nousukausi loppui kuin seinään, ja työttömyys ampaisi 3,5 prosentista 14–16 prosenttiin kesällä 2020. Toukokuussa työttömiä oli jopa 20 miljoonaa. Syyskuussa 2020 työttömyyslukemat ovat laskeneet alle 10 prosenttiin, kun yritykset ovat palkanneet taas uusia työntekijöitä.

Koronavirus on jälleen osoittanut, kuinka syvää eriarvoisuus Yhdysvalloissa on, ja George Floydin kuolemasta alkaneet mielenosoitukset ja mellakat kytkeytyvät tähän kahtiajakautuneisuuteen. Korkeimman oikeuden tuomari ja tasa-arvon edistämisen pioneeri Ruth Bader Ginsburgin kuolema

jakaa yhdysvaltalaisia niin ikään ja vahvistaa korkeimman oikeuden käyttöä politikoinnin jatkeena.

Koronatilanne väritti myös USA:n presidentinvaalikampanjointia. Alkusyksystä uumoiltiin, että vaalitulokset voi olla pitkään epäselvä laajemman postiaänestyksen vuoksi ja tilanne voi ajautua sekavaksi. Hämmennystä lisäsi syksyn aikana se, että Trump kritisoi kovin sanoin postiaänestystä ja väitti, että se voi johtaa vaalivilppiin. Lisäksi suurta huolta aiheutti jo ennen vaaleja kysymys rauhanomaisesta vallanvaihdosta, sillä Trump ei ollut ainakaan tätä selvitystä kirjoittaessa luvannut sitoutua siihen. Jotkut ovat ennakoineet jopa perustuslaillista kriisiä vaalituloksen ollessa tiukka. Trumpin suosio on ollut laskussa surkeasti hoidetun koronatilanteen takia, talouden taantuman ja

mellakoiden vuoksi. Työpaikkoja on myös lähtenyt paljon Trumpille tärkeistä vaa'ankieliosavaltioista, kuten Ohioista ja Pennsylvaniasta.

Kävi Yhdysvaltain vaaleissa mitä tahansa, yleisesti voidaan todeta, että koronakriisin takia jännite keskitetyn päätöksenteon ja laajan osallisuuden välillä on tullut entistä selvemmin esiin. Eri maat ovat myös hyvin erilaisissa tilanteissa. Tämä aiheuttaa päänvaivaa kansainväliselle yhteistyölle vielä pitkään. Ratkottavia kysymyksiä on paljon: miten koronan aikaisessa ja jälkeisessä maailmassa matkustetaan, miten tehdään kauppaa, entä kuka saa muuttaa toiseen maahan asumaan ja kuka ei? Koronakriisi on kuitenkin osoittanut, että avoimet demokraatit pärjäävät, sillä niillä on tukenaan kansalaisten luottamus.

CASE-ESIMERKKI: **TURUN KANSALAISSPANEELIT**

Turussa kokeiltiin keväällä 2020 etäyhteyksin toteutettuja kansalaispaneeleja. Pariinkymmeneen paneeliin osallistui noin 200 turkulaista.

Tarkoituksena oli ottaa kuntalaiset mukaan kaupungin päätöksentekoon liikennetarkaisuihin liittyen. Paneeleita edelsi kuntalaisille lähetetty kysely.

Ns. puntaroivien kansalaispaneeleiden tavoitteena oli auttaa kuntalaisia löytämään yhteisiä arvoja ja vähentää vastakkainasetteluja. Päätäjille kansalaispaneelit antavat harkitun ja puntaroidun kuntalaismielipiteen päätöksenteon tueksi.

TOIVO

33

SITRAN SELVITYKSIÄ 171 – MEGATRENDIT KORONAN VALOSSA

NÄMÄ KEHITYSKULUT LUOVAT TOIVOA

IHMISTEN AKTIIVISUUS

Vaikka kriisissä on korostunut keskitetty päätöksenteko, niin kansalaisyhteiskunta eli järjestöt, muut verkostot ja yksittäiset ihmiset ovat olleet hyvin aktiivisia etenkin paikallistasolla. Tämä on näkynyt sekä Suomessa että maailmalla.

PÄÄTÖKSENTEON AVAAMINEN

Somen kautta kanavoituva kansalaisyhteiskunnan sekä tiede- ja asiantuntijayhteisön paine on pakottanut ylintä poliittista johtoa ja virkamieskuntaa avaamaan päätöksenteon perusteita.

TIEDON RAJOITTEET NÄKYVIIN

Tieteellisen tiedon rajoitteet päätöksenteon näkökulmasta ovat tulleet selvemmin esiin. Ei luoteta liikaa yksin totuuksiin ja ymmärrys siitä, että tieteellisellä tiedollakin voidaan perustella hyvin erilaisia ratkaisuja, on lisääntynyt. Näin on erityisesti monimutkaisissa ongelmissa, joissa yhden ongelman ratkaisu synnyttää uusia haasteita, eikä yhtä oikeaa ratkaisua ole olemassa.

TIETEEN ARVOSTUS KASVANUT

Tieteen ja tiedon arvostus on myös kasvanut. Koronarokotteen kehittäminen on globaalien tiedeyhteisön yhteinen ponnistus. Lisääntynyt tieteen ja tiedon arvostus kasvattaa myös toivoa siitä, että niiden painoarvo lisääntyy myös ekologista kriisiä ratkaistaessa.

MIKÄ HERÄTTÄÄ SINUSSA TOIVOA?

HEIKKOJA SIGNAALEJA

TYÖPAIKKA-AKTIVISMI

Yli tuhannen työntekijän yrityksille tehdyn kyselyn mukaan 81 % vastaajista ennakoivat, että työpaikka-aktivismi tulee kasvamaan. Korona-aika on kiihdyttänyt arvokeskustelua ja pohdintaa esimerkiksi talousjärjestelmän ongelmista. Työpaikka-aktivismi voi vaikuttaa esimerkiksi siihen, että ympäristön ja ihmisten hyvinvointiin kiinnitetään enemmän huomiota ja peilataan näitä teemoja yrityksen omaan toimintaan.

DIGIMIELENILMAUKSET

Yksilön vapauksia on Venäjällä viime vuosina tiukennettu, mutta ihmiset ovat löytäneet uusia digitaalisia tapoja osoittaa mieltä ja saada äänensä kuuluviin. Esimerkiksi kartta- ja navigaatioapplikaatioihin on asetettu tageja, joihin ihmiset ovat kirjoittaneet hallituksen toimia vastustavia sloganeja ja kommentteja. Kuitenkin esimerkiksi Venäjän suurimman hakukoneen omistava Yandex tekee yhteistyötä hallituksen kanssa. Syntyykö verkkoon digitaalisesti turvallisia tiloja vai kuihtuuko tämä kansalaisaktiivisuuden muoto painostuksen vuoksi?

KORONAINFOA TUBETTAJALTA

Suomessa tubettaja Roni Back otti ohjat käsiinsä kuultuaan, että eduskunnassa käydyssä keskustelussa kansanedustaja mainitsi, että jotkut nuoret ovat saaneet tiedon ensimmäisenä koronaviruksesta juuri Backilta. Hän teki yhteistyötä THL:n ja lääkäreiden kanssa ja teki kohderyhmälleen eli nuorille suunnattuja videoita, jotka käsittelevät koronaa. Vahvistuuko eri ikä- ja muut kohderyhmät huomioiva kohdennettu viestintä tärkeiden yhteiskunnallisten aiheiden osalta?

INFORMAATIOVAIKUTTAMINEN

Informaatiovaikuttamisesta kaksi erisuuntaista esimerkkiä. Deepfake-videoiden teko on muuttumassa entistä helpommaksi ja niiden avulla voi tekeytyä toiseksi myös reaaliaikaisesti. Tämä avaa valetiedon leviämislle uusia kanavia yhdistettynä ns. Zoombombingiin, eli virtuaalitapaamiseen tuloon kutsumattomana. Toisaalta taas Twitteriin on suunnitteilla uusi toiminto, joka kehottaa käyttäjää lukemaan linkin sisällön ennen sen jakamista. Tällä Twitter pyrkii lisäämään faktapohjaista keskustelua. Voiko toiminto lisätä medialukutaitoa ja vähentää väärän informaation leviämistä viraalisti?

Jenna Lähdemäki-Pekkinen ja Katri Vataja

5 Ihmiskunta samassa veneessä – vai olemmeko sittenkään?

Pandemia on nostanut esiin väestön moninaisuuden ja korostanut kysymystä eriarvoisuudesta. Ei ole vain yhtä tapaa kohdata ja kokea pandemia.

Väestö Suomessa ikääntyy ja monimuotoistuu. Väestörakenteen muutos vaikuttaa huoltosuhteeseen ja hyvinvointivaltion rahoitukseen. Väestön ikääntymisellä on merkittäviä politiikkatason vaikutuksia muun muassa työmarkkinoihin, perhepolitiikkaan, aluepolitiikkaan ja maahanmuuttopolitiikkaan. Sitran *Megatrendit 2020 -katsauksessa* huomautetaan, että ikääntymisen lisäksi väestö muuttuu myös taustoiltaan, mahdollisuuksiltaan ja tavoiltaan yhä monimuotoisemmaksi: suomalaisia on entistä vaikeampi niputtaa yhteen ryhmään.

Ihmisten erilaisten tilanteiden tunnistaminen on tärkeää, jotta vaikutuksia voidaan ennakoida ja kielteisiä vaikutuksia ehkäistä.

Väestön monimuotoisuus näkyy myös koronakriisissä. Ei ole yhtä tapaa kohdata ja kokea pandemiaa ja sen seurauksia, vaan siihen vaikuttavat esimerkiksi perhetilanne, sosiaaliset verkostot, työtilanne, ikä, asunto ja asuinpaikka, terveydentila ja sukupuoli. Koronakriisin pitkän aikavälin vaikutukset väestöön riippuvat monien asioiden summasta, erityisesti pandemian kestosta ja vaikutuksesta terveyteen ja työllisyyteen. Ihmisten erilaisten tilanteiden tunnistaminen ja ymmärtäminen on tärkeää, jotta vaikutuksia voidaan ennakoida ja kielteisiä vaikutuksia ehkäistä. Niin Suomessa kuin kansainvälisesti koronakriisiä on tarkasteltava suhteessa eriarvioisuuskehitykseen. Kriisi osuu voimakkaimmin jo ennestään heikommassa asemassa oleviin ja vahvistaa siten olemassa olevia jakolinjoja, mutta voi synnyttää myös uusia.

Koronakriisi on läpivalaissut erilaisten yhteiskuntajärjestelmien kriisinsietokyvyn ja toimivuuden. Se on tehnyt näkyväksi yhteiskuntien heikkoja kohtia ja aukkoja turvaverkoissa. Suomalaisen hyvinvointivaltion

vahvuudet ovat korostuneet, erityisesti kun tarkastellaan terveydenhuoltoa, sosiaali- ja työttömyysturvaa sekä ihmisarvon ja universaalien palveluiden merkitystä. Monissa maissa koronakriisi on koetellut sosiaalista kestävyyttä, mutta Suomessa tilanne on säilynyt pääasiassa vakaana. Kriisissä keskiöön nousee kysymys kansalaisten luottamuksesta esimerkiksi päätöksentekoon ja demokratiaan, terveydenhuoltojärjestelmään ja toimeentuloon.

Pandemiakriisi on horjuttanut äkillisesti monen arkea ja itsestäänselvyytenä pidettyjä asioita, sitä mitä pidämme normaalina. Keskustelu pandemian jälkeisestä ”uudesta normaalista” on haastanut tarkastelemaan normaalia monimuotoisuuden ja inklusiivisuuden näkökulmasta ja kysymään, mitä asioita normalisoimme ja kenen normaalista puhumme.

Koronakriisi voi parhaimmillaan lisätä uudenlaista ymmärrystä siitä, mitä monimuotoisuus arjessa tarkoittaa ja auttaa luomaan väestön erilaiset tarpeet huomioivia ratkaisuja myös koronan jälkeiseen aikaan. Tässä luvussa tarkastelemme, mitä väestöön liittyviä kehityskulkuja ja jännitteitä pandemia on vahvistanut, mitä taas heikentänyt sekä mitä heikkoja signaaleja ja toivon pilkahduksia on nähtävissä.

Kaupunki vs. maaseutu vs. monipaikkaisuus

Koronakriisi on monipuolistanut keskustelua kaupunkien ja maaseutujen välillä tuoden siihen kaivattuja harmaan sävyjä, joskin myös nostanut esiin jännitteitä esimerkiksi alueelliseen terveydenhuollon kapasiteettiin liittyen. Koronakevään aikana on havaittu signaaleja muuttoliikkeestä pääkaupunkiseudulta maakuntiin päin. Korona on pakottanut digiloikkaan, kun etätyöstä on tullut arkea yhä useammalle työntekijälle, Suomessa vielä enemmän kuin muualla Euroopassa. Tämä on vähentänyt työskentelyn paikkariippuvuutta ja avannut mahdollisuuksia arvioida uudella tavalla maantieteel-

listä sijaintia. Koronan ensimmäisen aallon aikana etätöihin siirtyi yli miljoona suomalaista, ja heistä noin puolet haluaa ja pystyy myös jatkossa tekemään työnsä etänä joko kokonaan tai lähes kokonaan.

Useat kansainväliset yritykset ovat ilmoittaneet siirtyvänsä pysyvästi kotitoimistoihin. Kun työ tulee kotiin, myös vaatimukset asumiselle voivat muuttua. Tällä voi olla vaikutusta toimistotilojen käyttöön, joissain tapauksessa jopa palkkoihin sekä teknologiisiin kehitysharppauksiin virtuaalidellisuuden hyödyntämiseksi etävuorovaikutuksessa. Tulevaisuuden työelämän kannalta on hyvä pohtia, että vaikka digitalisaatio ja työkalutuuri mahdollistavat pysyväisluonteisen etätöiden, onko se lopulta sitä, mitä ihmiset työelämältä haluavat. Vai tulemmeko vielä näkemään vastaliikkeenä paluun entistä tiiviimpään kasvokkaiseen vuorovaikutukseen? Lisääntyykö tarve yhteisöllisille etätötiloille vaihtoehtona kotona ja toimistolla työskentelylle? Luultavasti tulevaisuuden työelämä on jotain ääripäiden välillä.

Signaaleja muuttoliikkeen suunnan muutoksesta on ilmassa ympäri maailmaa. Suomessa näiden signaalien merkitystä on tarkasteltava suhteessa väestökehitykseen ja väestön voimakkaaseen keskittymiseen kasvukeskuksiin. Sitran Mille väestölle -selvityksestä käy ilmi, että 2010-luvun aikana alueet Suomessa ovat eriytyneet ja erilaistuneet. Kirjoittajien mukaan muuttoliike on entisestään lisännyt alueellisia eroja, koska se on perusluonteeltaan keskittävää, valikoivaa ja polarisoivaa.

Vaikka koronakriisi ei kääntäisi kaupungistumisen ja muuttoliikkeen suuntaa merkittävässä määrin, se voi lisätä uudenlaista monipaikkaisuutta, jolla voi olla vaikutuksia niin ihmisten elintapoihin ja hyvinvointiin kuin alueelliseen viriämiseen. Kiinnostavaa niin asunto- ja toimitilamarkkinoiden, työmatkaliikenteen kuin muuttoliikkeiden kannalta on lopulta se, kuinka paljon koronakriisi muuttaa ihmisten ihanteita ja arvoja ja miten ne näkyvät yhteiskunnan uudistumisessa. Missä määrin nopeasti ja pakon

edessä muuttuneet ajankäyttö- ja kulutustotumukset palautuvat entiselleen sitten, kun se olisi koronan puolesta mahdollista?

Lisääntynyt tilantarve ja kaipuu luontoon heijastuvat myös kaupunkiympäristöön ja -suunnitteluun. Entistä tärkeämmäksi kysymykseksi nousee se, miten ihmisten suhde luontoon huomioidaan tulevaisuudessa suunnittelussa ja rakentamisessa. Mikäli ihmisten arvostus luontoon ja puhtaaseen ilmaan säilyy myös pandemian laannuttua, voi keskustelu ympäristöoikeudenmukaisuudesta sekä luontoalueiden ja viherympäristöjen saavutettavuudesta ja merkityksestä vilkastua. Keskustelulla ympäristöoikeudenmukaisuudesta on Yhdysvalloissa vuosikymmenten perinne ja asuin- ja elinolojen ja etnisen taustan yhteyttä on tarkasteltu myös koronaan sairastumisessa. Köyhemmillä alueilla vihialueet ja puhdas ilma voivat olla heikommin saavutettavissa. Tämä tuo esiin, kuinka monin tavoin sosio-demografiset tekijät kietoutuvat yhteen monimutkaisissa ongelmissa.

Kaupunki- ja tilankäytön kannalta on noussut esiin kysymys, miten jatkamme elämää maailmassa, jossa koronavirus edelleen leviää. Millaisia pitkäaikaisia vaikutuksia sillä on tapoihin liikkua ja toimia erilaisissa ympäristöissä? Suhteellisen harvaan asutussa Suomessa etäisyyden pitämisen toisista ihmisistä ei näyttäyty suurena haasteena, mutta maailmalla tähän on kehitelty erilaisia luovia tilaratkaisuja. Hollannissa tutkijoiden kehittämä karttasovellus auttaa tunnistamaan, missä kaupunkiympäristössä on mahdollista liikkua riittäväillä turvaväleillä.

Kaupungit eri puolilla maailmaa ovat osoittautuneet resilienteiksi ja uudistumiskykyisiksi huomioidessaan uudenlaiset vaatimukset. Niin Vilnassa kuin Helsingissä kahvilat ja ravintolat saivat luvan kanssa levittää terassinsa julkiseen tilaan, jotta riittävät etäisyydet ovat mahdollisia. Kaupunkien muuntautumisen ja uudistumiskykyä tukevat myös uutiset Milanosta ja Brysselistä, joissa autoteitä muutetaan ihmisten ja

pyörien käyttöön. Myös Helsingissä tämä on otettu harkintaan. Korona on nostanut esiin pinnan alla kyteneen turhautumisen autojen ehdoilla rakennettuihin kaupunkikeskustoihin ja nyt ilmiö on kriisin myötä noussut isommassa mittakaavassa esiin. The New Yorkerin artikkelin mukaan olemme eläneet epäsynkronissa ekologisen kriisin aikakauden ja aikamme muiden vaatimusten kanssa. Tämä on näkynyt kaupungeissa erityisen selvästi.

Huoltosuhde vs. hyvinvointivaltion ylläpitäminen

Pandemian vaikutukset talouteen ja sitä kautta työllisyyteen ovat olleet nopeita ja laajoja. Se millaiseksi talous- ja työllisyystilanne kehittyi, vaikuttaa kansantalouteen ja ihmisten hyvinvointiin. Koronakriisin aikana on kannettu huolta terveydenhuoltojärjestelmän kapasiteetin riittävydestä, minkä myötä on käyty keskustelua myös hoidon priorisoinnista, elinvuosien hinnasta ja laadusta.

Suomessa terveydenhuollon tilanne ei ole eskaloitunut samalla tavalla kuin esimerkiksi Italiassa. Koronakriisin aikana esiin noussut keskustelu eettisistä, ihmisarvoon kytkeytyvistä kysymyksistä voi olla esimakua tulevaisuuden hyvinvointipoliittisista kysymyksistä. Huoltosuhteen heiketessä vähemmällä rahalla on saatava enemmän tuloksia. Se voi tarkoittaa palveluiden priorisointia, uudeleen järjestämistä tai merkittävää tehokkuuden lisäystä esimerkiksi hoivapalveluiden innovaatioilla ja digitalisaation keinoin. Koronakriisin aikana on voitu nopeasti kokeilla ja ottaa käyttöön uusia keinoja, joita voidaan hyödyntää myös poikkeustilan jälkeen, esimerkkeinä kuntalaisille suunnatut robottipuhelut ja digitaaliset hyvinvointi- ja terveyspalvelut. Kehityksen rinnalla kulkee kysymys digitaalisten palveluiden saavutettavuudesta.

Sukupolvien välinen oikeudenmukaisuuden kokemus on yhteiskunnallisen luotta-

muksen ja eheyden kannalta tärkeää. Eri sukupolviin liittyviä jännitteitä pandemiassa ovat ainakin iäkkäiden ihmisten suurempi tartuntavaara, kuolleisuus ja hoivakodeissa tapahtuneet virheet. Toisaalta nuoremmat sukupolvet kantavat vastuuta kriisistä ja sen vuoksi otetusta velasta tulevina vuosina ja vuosikymmeninä. Siksi on tärkeää, että tämän päivän taloudellisilla elvytyksillä rakennetaan samalla parempaa tulevaisuutta seuraaville sukupolville.

Kestävä hyvinvointipolitiikka rakentuu luotettavalle sukupolvisopimukselle. Luotettavuus merkitsee sitä, että eri sukupolviin kuuluvien on koettava maksujen ja niiden pohjalta saatavien etuuksien olevan reilussa suhteessa toisiinsa. Pandemia on heikentänyt julkista taloutta, joka pysyy selvästi alijäämäisenä, ja velkasuhde jatkaa kasvuaan. Kriisistä selviäminen edellyttää kriisin hoidosta lankeavien kustannusten oikeudenmukaista ja reilua jakoa. Tällöin sukupolvien välisen reilun sopimuksen ylläpito pitää sisällään, ettei minkään sukupolven taakka muodostu kohtuuttomaksi.

Alhaisesta syntyvydestä on Suomessa oltu huolissaan pitkään. Huoli on yhteisurooppalainen, sillä maailman väkimäärä kasvaa muuten, mutta EU-maiden osuus siitä supistuu. Tänä vuonna syntyvyys tosin on kääntynyt nousuun ensimmäistä kertaa vuosiin. Väestöliiton tutkimusprofessori Anna Rotkirch toteaa, että tutkijoiden mukaan suurin yksittäinen syy alhaisen syntyvyden taustalla on epävarmuus tulevasta. ”Koskee se sitten omaa työllisyyttä, terveyttä, parisuhdetta tai yleisemmin maailman menoa, huoli on Euroopassa syystä tai toisesta suuri.” Rotkirchin mukaan ensimmäiset tutkimustulokset viittaavat siihen, että Suomessa tulevaisuus-usko on tällä hetkellä kuitenkin korkeampi kuin keskimäärin muissa maissa. Syiksi hän kertoo luottamuksen viranomaisiin, onnistuneen siirtymän etätöihin ja sen, että yksinäisyyttä on koettu vähemmän meillä kuin muissa EU-maissa. Kansainväliset

väestötutkijat eivät ennakoineet koronan jälkeistä vauvaboomia, päinvastoin.

On tärkeää pohtia tarkasti nyt tehtävien päätösten pitkäaikaisia vaikutuksia. Niin sanotulla zoomer-sukupolvella täytyy olla näkymiä hyvästä tulevaisuudesta. Nämä konkretisoituvat opiskelupaikkojen, kesätyöpaikkojen ja yleisen tulevaisuususkon sekä yhteiskunnan kestävyyskautta. Kesätyöpaikat ovat olleet kortilla. Nuorisotyöttömyyden suitsemiseksi korkeakouluihin luvattiin tuhansia uusia aloituspaikkoja. Korkeakouluista on keväällä 2020 valmistunut 45 000 ihmistä. Osa heistä on jo työelämässä, mutta moni etsii omaa paikkaansa. Valmistumisen jälkeinen aika on tärkeää työmarkkinoille integroitumisen ja oman ammatillisen identiteetin kasvamisen kannalta. Tämän vuoksi on tärkeää, että kaikki kivet kääntetään zoomer-sukupolven (ja muiden valmistuneiden) avittamiseksi.

On pohdittava nyt tehtävien päätösten pitkäaikaisia vaikutuksia. Zoomer-sukupolvi tarvitsee näkymiä hyvästä tulevaisuudesta.

Kun Suomen (ja monen muun maan) rajat ovat olleet pääasiallisesti suljettuina, on myös maahanmuutto ollut jäissä. Työperäinen maahanmuutto on keskeinen kysymys hyvinvointivaltion rahoituksen ja huoltosuhteen kannalta. Mille väestölle -selvityksessä todetaan väestön vähentyneen ja vanhentuneen Suomessa 2010-luvun aikana. Maahanmuutto ja vieraskielisten muuttajien houkuttelevuus on yhä useamman kunnan ainoa väestökehityksen positiivinen osatekijä. Useat alueet ovat joutuneet vähitellen eräänlaiseen väestölliseen neloskierteeseen, jossa samanaikaisesti syntyvyys alenee, iäkkäiden määrä moninkertaistuu, työikäisten määrä vähenee ja muuttoliike lisää polarisoitumista, selvityksessä todetaan.

Euroopan unionin suhde maahanmuuttoon on jo aikaisemmin ollut vaikea ja inhimillisesti kestävä. Pandemiatilanne on huonontanut maahanmuuttajien asemaa. Helmikuussa Turkki ilmoitti, että kaikki Kreikkaan pyrkijät päästetään vapaasti raja-alueen yli ilman matkustusasiakirjoja. Turkki jopa pakotti ihmisiä ylittämään raja-alueen Kreikan puolelle. Koronapandemian pahentuessa Turkki kuitenkin lopetti projektinsa, jota ulkoministeri Pekka Haavisto kutsui hybridioperaatioksi. Siirtolaisten ja maahanmuuton tilanne näyttää lähitulevaisuudessa epävarmalta, sillä vapaa matkustaminen eri Euroopan maiden välillä ei näytä vielä todennäköiseltä, vaikka matkustaminen onkin jo osittain avautunut.

Amnesty Internationalin tutkija Matteo de Bellis kirjoittaa, että jos matkustusrajotukset säilyvät voimassa pitkään ja työttömyys lisääntyy, saattaa maahanmuutto hetkellisesti vähentyä. Siirtolaisuuden pääsyyt globaali eriarvoisuus ja ihmisen perustava tarve parantaa omia elinolosuhteitaan eivät kuitenkaan katoa mihinkään. Vaikka eurooppalaiset maat olisivat talousvaikeuksissa, ne tarvitsevat silti työvoimaa matalapalkka-aloille, joissa maahanmuuttajien määrä on suuri. Suomessa tämä on näkynyt esimerkiksi maatalouden kausityöntekijöiden riittävydessä.

”Joka toinen ihminen”

Globaali eriarvoisuus ei ole valitettavasti koronan aikana kadonnut mihinkään, mutta monet isotkin uutiset ovat jääneet koronautisoinnin jalkoihin. Yksi näistä uutisista on, että ensimmäistä kertaa 22 vuoteen kaikista köyhimpien määrä maailmassa lisääntyi. ”Nälkäräjällä elävien maapallon ihmisten määrä nousee tänä vuonna noin 50 miljoonalla ihmisellä – historiallinen käänne on surkea uutinen koko ihmiskunnalle,” Tommi Nieminen kirjoittaa. Maailmanpankki määrittelee kaikkein köyhimmiksi ihmisiksi heidät, jotka elävät alle 1,9 dollarilla päivässä. Nieminen muistuttaa, että jos köyhyyden

merkiksi otetaan alle 5,5 dollarilla päivässä eläminen, niin heitä on lähes neljä miljardia. ”Joka toinen ihminen.”

Unicefin mukaan koronaviruspandemia uhkaa kääntää lapsikuolleisuuden kasvuun ensimmäistä kertaa vuosikymmeeniin. Koronakriisi vaikuttaa kielteisesti niin lasten oppimiseen, turvallisuuteen, ruokaturvaan kuin terveyteen. Lasten koulunkäynti ei valitettavasti ole itsestäänselvyys. Mitä pidempään lapsi on poissa koulusta, sitä suuremmaksi kasvaa riski, ettei hän enää palaa kouluun, vaan uhkana on lapsityö, lapsiavioliitto tai jokin muu kielteinen seuraus. Köyhyys yhdistettynä väestönkasvuun ja ilmastonmuutoksen seurauksiin tulee näkymään tulevaisuuden muuttoliikkeissä.

Koronakriisi vaikuttaa kielteisesti niin lasten oppimiseen, turvallisuuteen, ruokaturvaan kuin terveyteen.

Yksilökeskeisyys vs. yhteisöllisyys

Korona on uhka kaikille maailman ihmisille tulotasosta ja muusta yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta, vaikkakin koronan vaikutukset jakautuvat eri tavoin. Futuristi Andrew Curryn mukaan pandemia on tuonut takaisin ajatuksen, että ihmiset ovat enemmän samanlaisia kuin erilaisia, koska riski sairastua koronaan uhkaa ihmisiä tulotasosta ja asuinpaikasta välittämättä. Globaalin eliitin hyperverkottunut elämäntapa on tarkoittanut olettamusta siitä, että kaikki on käden ulottuvilla ja minne vain voi matkustaa milloin vain. Tämä on asettanut heidät myös alttiiksi saada tartunta ensin. Curry myös muistuttaa, että viime vuosien terveyteen liittyvää keskustelua on pitkästi

hallinnut yksilön valintoihin ja elämäntapaan liittyvät aiheet, ei niinkään ihmisten riippuvaisuus toisistaan tai globaalin pandemian uhka.

Samaan aikaan kuitenkin koronaan on kuollut ja sairastunut enemmän iäkkäät ihmiset ja ihmiset, jotka ovat sosioekonomisesti heikommassa asemassa. Esimerkiksi suurissa kaupungeissa pienituloisemmilla alueilla on ollut enemmän tartuntoja, niin Helsingissä kuin muissakin suurissa kaupungeissa. Eriarvoisuus on tullut eri tavalla esiin kuin aikaisemmin, monissa muissa maissa Suomea räikeämmin. Näemme eriarvoisuuden vaikutukset niin konkreettisesti, että on vaikea paeta sen taakse, että Suomi on yksi tasa-arvoisimmista maista maailmassa. Näin on, mutta se ei poista eriarvoisuudesta koituvia haasteita, jotka voivat koronan vaikutuksesta kasaantua. Kaikki eivät voi tehdä etätöitä, sosiaalinen eristäytyminen on pahentanut mielenterveysongelmia ja ennestään ongelmassa olleiden perheiden tilannetta. Myös perheväkivalta on lisääntynyt.

Jännitteitä saattaa nousta eri väestöryhmien välillä. Pandemian vaikutukset kohtelevat eri tavoin naisia ja miehiä, eri sukupolvia ja kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Naiset ovat jääneet enemmän työttömiksi, mutta miehiä on kuollut enemmän koronaan. Kaiken kaikkiaan työttömissä työnhakijoissa on enemmän miehiä kuin naisia (53 prosenttia vs. 47 prosenttia). Naisia työskentelee enemmän ns. eturintaman työtehtävissä esimerkiksi sairaanhoitajina. Helsinki Graduate School of Economicsin raportista käy ilmi, että pandemian alussa työnsä menettivät erityisesti matalatuloisemmat henkilöt, mutta jo kuukauden kuluttua irtisanottujen keskitulot kipusivat ja työttömäksi jäi aiempaa paremmin palkattuja henkilöitä. Tämä trendi on myös jatkunut ja erottaa tilanteen ”normaalijasta”, raportissa todetaan.

Nestan asiantuntijat kirjoittavat, että joustavammat etätyöjärjestelyt ja muut työntekoon liittyvät järjestelyt saattavat pidemmällä aikavälillä kuroa umpeen suku-

puolten välistä palkkaeroa, koska naiset kantavat edelleen enemmän vastuuta kodista ja lapsista. Kirjoittajat toteavat myös, että pandemiakriisi vahvistaa ainakin hetkellisesti elämän perusasioiden arvostamista. Kriisi saattaa vahvistaa yhteisöjä, yhteiskunnallista yrittäjyyttä, paikallisuutta ja solidaarisuutta. Pandemia on yhteinen vihollinen, joka yhdistää ja saa ihmiset unohtamaan toistensa eroavaisuudet, joita ehkä aikaisemmin on pidetty merkittävänä. Se, kuinka pitkäikäiseksi tämä ilmiö jää, on avoinna.

Koronan aikana digitalisaation merkitys on korostunut niin työssä kuin vapaa-ajalla. Yhteisöllisyyttä on rakennettu pääasiassa verkossa ja onkin syntynyt uusia vuorovaihtuksen tapoja. Tänä poikkeuksellisena aikana on korostunut, ikään kuin kurkistuksena tulevaisuuteen, kuinka tärkeää osallisuuden kannalta on, että ihmisillä on riittävät mahdollisuudet ja osaaminen digitaalisten laitteiden ja palveluiden hyödyntämiseksi.

Megatrendit 2020 -julkaisussa todetaan, että ”Tilastokeskuksen mukaan tuloerot eivät ole Suomessa juuri muuttuneet viime vuosina, mutta varallisuuserot ovat kasvaneet. Epävarma työtilanne ja velan määrä lisäävät eriarvoisuuden tunnetta.” Eriarvoisuuden tunnetta lisää todennäköisesti myös kokemus normaaliksi määritellyn ulkopuolelle jäämisestä. Kansainvälisen politiikan tutkija Saara Särmä toteaa kolumnissaan, että virallisten ohjeiden perusteella vaikuttaa siltä kuin Suomessa asuisi lähes pelkästään lapsiperheitä ja yli 70-vuotiaita, vaikka Suomessa on 1,2 miljoonaa yksinasuvaa. Julkista keskustelua seuraamalla vaikuttaa myös siltä kuin lähes jokaisella suomalaisella olisi mökki, vaikka todellisuudessa hieman yli 800 000 ihmistä Suomessa kuuluu mökin omistavaan asuntokuntaan.

Henkinen hyvinvointi on ollut poikkeus-tilassa koetuksella. Ajatukset ovat harhailleet ja keskittymiskyky on ollut koetuksella. Energia on mennyt perusasioihin. 90 asiantuntijan työskentelystä yhteenvetona kirjoite-

tussa kansainvälisessä julkaisussa muistutetaan, että jo ennen koronaa masennus, ahdistus ja mielenterveyden häiriöt ovat olleet hyvin korkealla USA:ssa, Iso-Britanniassa ja monissa muissa läntisen Euroopan maissa. Liiallinen työntekeä, uupumus ja turhautuminen ovat vähentäneet ihmisten resilienssiä kriisissä ja aiheuttaneet toivotonmuuden tunteita. Toisaalta moni on puhunut tervetulleesta pakkohidastamisesta: ei harastusrumbaa, ei työn ja kodin välistä matkustamista, aikaa hidastaa hieman. Jos toimeentulo on säilynyt ja asiat ovat muuten elämässä ihan mallillaan, on voinut arvioida elämänsä ja tarpeitaan uudestaan ja iloita vaikka siitä, että on onnistunut vähentämään ruokahävikkiä, kun ei tarvitse kiireessä ostella välipaloja ja ruokia, jotka pilaantuvat. Sosiaaliantropologi Thomas Hylland Eriksen on kuvannut koronaa edeltänyttä aikaa ylikuumentuneeksi elämäntyyliseksi, jossa kaikki kasvoi nopeasti väestöstä turismiin ja vuosittain otettujen valokuvien määrään.

Toivon lähteitä

Koronakriisin ensimmäisessä aallossa Suomessa vältyttiin pahimmilta uhkakuvilta. Kun korona jonain päivänä helpottaa, on Suomessa on mahdollista arvioida koronakriisistä saatuja oppeja ja reittejä eteenpäin. Mitä haluamme säilyttää poikkeusajasta ja minkä jättää taaksemme? Pandemia on tehnyt aiempaa näkyvämmäksi sen, miten kytkeytyneitä olemme globaalisti sekä toisiin ihmisiin että luontoon. Koronapandemia on osoittanut, että yksittäiset ihmiset esimerkiksi kiinalaisella torilla voivat käynnistää asioita, jotka koskettavat jokaista maapallon asukasta.

Thomas Hylland Eriksenin mukaan myös valtiot ovat olleet pandemian aikana yllättyneitä syvästä yhteenkytkeytyneisyydestä muiden valtioiden kanssa. Voisiko globalisaatio kuitenkin olla enemmän yhteistyötä ja keskustelua kuin tehtaiden ulkoistamista halvempiin maihin, Eriksen kysyy.

Voisiko nyt syventynyt ymmärryksemme siitä, miten hauras globaali järjestelmämme oikeastaan on, sysätä eteenpäin kansainvälistä yhteistyötä, jota tarvitaan globaaleihin haasteisiin vastaamiseksi?

Korona on tehnyt näkyväksi väestön monimuotoisuuden ja erilaiset elämäntavat ja -tyylit. Pandemia on myös korostanut sosiaalisen kestävyuden, keskinäisen luottamuksen ja välittämisen merkitystä. Ne voivat ehkäistä radikalisoitumista ja levottomuuksia, jotka tulevaisuudentutkijoiden skenaarioissa ennakoidaan uhiksi etenkin pandemian pitkittyessä ja työllisyystilanteen heiketessä (esim. [Global X-Network](#)).

Edistyksellisessä yhteiskunnassa sosiaalinen kestävyys rakentuu monimuotoisuuden kunnioittamiselle ja ymmärtämiselle sekä ihmisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiselle. Pandemian aikana on

keskusteltu paljon siitä, miten erilaisissa elämäntilanteissa ihmiset ovat ja miten ne tuovat mukanaan erilaisia iloja ja murheita.

Pandemiakeväänä alkoi myös George Floydin kuoleman seurauksena laaja kansainvälinen liikehdintä antirasismien edistämiseksi (lue lisää edellisestä luvusta). Voisiko pandemian aika ja laajat kansalaisliikehdinnät olla käännekohta, jonka jälkeen tunnistaissimme omat etuoikeutemme paremmin ja alkaisimme itsekriittisemmin tarkastelemaan asenteitamme sekä tiedonpuutteitamme niin yksilöinä kuin organisaatioina ja yhteisöinä?

Ehkä koronaan liittyvien kokemusten jälkeen olemme valmiimpia ottamaan [inklusiivisuuden](#) yhteiskunnassamme vakavasti. Tähän kaikkeen tarvitsemme luottamusta, [sosiaalista pääomaa](#) ja tulevaisuususkoa.

CASE-ESIMERKKI: **MONIPAIKKAISUUS KASVAA**

Kaupungistuminen on vahva globaali trendi, jota koronakriisi tuskin suuressa mittakaavassa heilauttaa. Suomen ympäristökeskuksen mukaan Suomessa kaupungistuminen on kasvanut tasaisesti ja jo yli 72 prosenttia suomalaisista elää kaupunkialueilla. Pandemia ja etätöiden yleistyminen ovat kuitenkin tehneet monipaikkaisuuden mahdolliseksi yhä useammalle. Koronasta kärsivä matkailuala on myös tarttunut monipaikkaisuuteen: esimerkiksi Levin matkailukeskus tarjoaa etätömahdollisuutta kotona työskentelyyn kyllästyneille.

Useat kyselyt ovat povanneet maallemuuton tai muuttohalukkuuden kasvua (esim. Maaseudun Tulevaisuus 2019 ja Maaseutubarometri 2020). Maalle halusi vielä joulukuussa muuttaa 41 prosenttia suomalaisista. Maaseutuun on myös suhtauduttu myönteisesti ja sitä on pidetty hyvän elämän paikkana. Hieman yllättäen Maaseudun Tulevaisuuden kyselyssä kesäkuussa 2020 muuttohalukkuus maalle olikin laskenut. Maaseutu-kaupunki-jaottelu onkin liian yksioikoinen muuttoliikettä tarkasteltaessa, sillä muuttoliikkeen suunta kohdistuu entistä vahvemmin kehyskuntiin, maaseutumaisiin kuntiin ja seutukaupunkeihin etenkin pääkaupunkiseudun alueelta.

Muuttohalukkuutta on ollut korona-aikana myös ulkomailta takaisin Suomeen. Ensimmäistä kertaa yli kymmeneen vuoteen Suomen kansalaisia muuttaa takaisin enemmän kuin lähtee. Osa palaajista jatkaa työskentelyä lähtömaan työpaikkaansa etänä Suomesta.

TOIVO

45

SITRAN SELVITYKSIÄ 171 – MEGATRENDIT KORONAN VALOSSA

NÄMÄ KEHITYSKULUT LUOVAT TOIVOA

VÄLITTÄMINEN

Ihmisten välinen solidaarisuus ja välittäminen sekä se, että pandemia mahdollistaa myös positiivisia muutoksia ihmisten elämässä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi joustavampia työn tekemisen tapoja ja muotoja sekä lisääntynyttä tasa-arvoisuutta perheissä.

UUDET KOKEILUT

Koronakriisin aikana on voitu nopeasti kokeilla ja ottaa käyttöön uusia palveluja ja vuorovaikutuksen tapoja, joita voidaan hyödyntää myös poikkeustilan jälkeen. Esimerkkinä robottipuhelut ja muut digitaaliset palvelut ja vuorovaikutuksen tavat.

KRIISINSIETOKYKY NÄKYVÄKSI

Koronakriisi on läpivalaissut erilaisten yhteiskuntajärjestelmien kriisinsietokyvyn ja toimivuuden. Se on tehnyt näkyväksi yhteiskuntien heikkoja kohtia ja aukkoja turvaverkoissa. Keskustelu pandemian jälkeisestä "uudesta normaalista" on haastanut tarkastelemaan normaalia monimuotoisuuden ja inklusiivisuuden näkökulmasta ja kysymään, mitä asioita normalisoimme ja kenen normaalista puhumme. Koronakriisi voi parhaimmillaan lisätä uudenlaista ymmärrystä siitä, mitä monimuotoisuus arjessa tarkoittaa ja auttaa luomaan väestön erilaiset tarpeet huomioivia ratkaisuja myös koronan jälkeiseen aikaan.

MIKÄ HERÄTTÄÄ SINUSSA TOIVOA?

HEIKKOJA SIGNAALEJA

OMAVARAISUUS

Kiinnostus omavaraisuuteen kasvussa: Maailmalla on nähty asumiseen ja elinympäristöön liittyen omavaraisuuteen pyrkivien ns. off-grid-asumuksien ja kaupunkiviljelyn lisääntymistä.

ETÄOPISKELU

Tasa-arvoiset mahdollisuudet etäopiskeluun: Kaikille kone -kampanja keräsi lähes 1000 tietokonetta kevään aikana. New Yorkin kaupunki on jakanut 175 000 tietokonetta ja tablettia niitä tarvitseville oppilaille.

NUORTEN MIELENTERVEYS

Korona on vaikuttanut nuorten mielenterveyteen. Etäkoulun ja koronapandemian vaikutukset alkavat näkyä nuorten mielenterveysongelmien kasvuna. Lisäksi jopa kolmannes koululaisista tarvitsee syksyllä tukea koulunkäyntiinsä etäkevään jälkeen.

NORMAALIN SIMULOINTI

Vanhan ja uuden välillä tasapainoilusta kertovat erilaiset tavat pitää turvavälejä ja silti simuloida "normaalia" kokemusta. Esimerkiksi yksi kolmen Michelin tähden ravintola Washingtonissa on laittanut mannekiininukkeja pöytiin istumaan, jotta ravintola ei tuntuisi niin tyhjältä.

Eeva Hellström ja Timo Hämäläinen

6 Kiihdyttääkö korona talouden uudistumisista?

Koronakriisi ajoi maailmantalouden seinään ennennäkemättömällä voimalla. Välittömien toimien jälkeen voimme vähitellen alkaa nähdä kriisin pidemmän aikavälin seurauksia ja pohtia sen antamia opetuksia.

Taloudellisen toiminnan äkillinen pysähdys, sitä seuranneet massiiviset raha- ja finanssi-politiittiset elvytystoimenpiteet sekä kansantalouksien varovainen avaaminen veivät keväällä 2020 talouspäättäjien ja median päähuomion. Akuutti kriisi vaatiikin päätöksentekijöiltä nopeaa toimintaa. Silloin turvaututaan yleensä jo tuttuihin toimenpidevaihtoehtoihin, ja talouden pidemmän aikavälin vaikeiden rakenteellisten ongelmien pohdinta jää helposti varjoon – ainakin lyhyellä aikavälillä. Nyt on kuitenkin jo oikea hetki katsoa pidempää aikaväliä ja asettaa koronakriisi laajempaan kontekstiin sekä arvioida sitä suhteessa tunnistettuihin megatrendeihin.

Globaali pandemia on tuorein esimerkki jo vuosia kehkeytyneestä “metakriisistä”. Sen muita ilmenemismuotoja ovat muun muassa ympäristöongelmien kärjistymisen, eriarvoisuuden kasvu, finanssijärjestelmän kriisit, elämäntapasairauksien ja mielenterveysongelmien lisääntyminen, populistijohtajien, ääriliikkeiden ja terrorismin nousu, edustuksellisen demokratian ja siiloutuneen julkishallinnon ongelmat sekä kansainvälisen yhteistyön ja instituutioiden jämähtäminen paikoilleen.

Koronakriisi on ravistellut yhteiskuntia niin syvällisesti ja moniulotteisesti, että se saattaa muuttaa myös joitain oletuksia, joihin perinteinen talousajattelumme ja talouden ohjauskeinomme pohjautuvat.

Metakriisin kaikki ilmenemismuodot heijastavat hallinnan kriisiytymistä yhteiskunnan kaikilla tasoilla (yksilöt, organisaatiot, hallitukset, monikansalliset instituutiot). Hallinnan kriisi on syntynyt siitä, että ihmisten ja organisaatioiden vanhat ajattelu- ja toimintamallit sekä yhteiskunnan perinteiset instituutiot ja rakenteet eivät enää riitä aiempaa pidemmälle erikoistuneen ja kompleksisemmän arkielämän, talouden ja

yhteiskunnan hallintaan. Tutkijat puhuvat ihmismieleen ja yhteiskuntaan syntyneestä “kompleksisuuskuilusta” (Kegan & Lahey 2009; Casti 2012). Talouden ja yhteiskunnan kehitystä ei saada kestäväälle pohjalle ennen kuin tämä kuilu saadaan kurottua umpeen. Tämä edellyttää ihmisten osaamisen ja maailmankuvan sekä talouden ja yhteiskunnan toimintamallien ja rakenteiden sopeuttamista aiempaa kompleksisempaan ja epävarmempaan maailmaan. Se vaatii myös nykyisen talousmallin ja -politiikan kriittistä tarkastelua. Käsittelemme metakriisiä, kompleksisuuskuilua ja yhteiskunnan resilienssiä tarkemmin luvussa kahdeksan.

Koronakriisi on ravistellut yhteiskuntia niin syvällisesti ja moniulotteisesti, että se saattaa muuttaa myös joitain oletuksia, joihin perinteinen talousajattelumme ja talouden ohjauskeinomme pohjautuvat. Koronakriisissä talous, työ, terveys, hyvinvointi, ympäristö, yhteiskuntien eheys, ihmisten ja tavaroiden liikkuvuus, turvallisuus ja kansainväliset suhteet kietoutuvat poikkeuksellisen voimakkaasti yhteen.

Kriisin tuomista muutoksista osa on lyhytaikaisia, mutta osasta muodostuu niin kutsuttu uusi normaali. Siksi on syytä arvioida kriittisesti, missä määrin koronakriisin käsittelyssä ja jälkihoidossa voidaan tukeutua aiempien, yhteiskunnallisilta kytkennöiltään rajatumpien kriisien oppeihin talouden käyttäytymisestä sekä missä määrin niin kutsuttua uutta normaalia voidaan rakentaa viime vuosikymmenten aikana, erilaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa kehitetyn talousajattelun pohjalle.

Talousjärjestelmän uudistamistarpeesta keskusteltiin maailmalla jo ennen koronakriisiä (esim. [Financial Times](#) ja [World Economic Forum 2019](#)). Sitran uusimmassa [megatrendipäivityksessä](#) korostetaan, että talouteen kohdistuu yhä voimakkaampia muutospaineita, jotka johtuvat erityisesti eriarvoisuuden kasvusta ja ekologisesta kestävyyskriisistä. Talousajattelun uudistamiselle on syntynyt yhä enemmän kannatusta, mutta näkemykset uudistamistarpeen

laajuudesta vaihtelevat. Nyt myös korona-kriisi on korostanut vanhojen talousoppien ongelmia sekä niihin perustuvan talous- ja yhteiskuntapolitiikan uudistamisen tarvetta. Esimerkiksi OECD:n korkean tason asiantuntijaryhmä on tuoreessa raportissaan peräänkuuluttanut teollisuusmaiden talouspoliittista ajattelua neljä vuosikymmentä hallinneen, markkinoiden tehokkuuteen keskittyneen talouspoliittisen paradigman uudistamista, jotta yhteiskunnat pääsisivät takaisin kestäväen kehityksen polulle.

Olemme tässä luvussa tunnistaneeet kolme keskeistä talousajattelun murrosvaiheeseen liittyvää jännitettä, jotka ovat olleet olemassa jo ennen koronakriisiä, mutta jotka koronakriisi on nostanut entistä vahvemmin esille. 1) Koronakriisi on korostanut tarvetta siirtyä kestävästä taloudesta korjaavaan ja uusintavaan talouteen, jossa vahvistetaan yhtä aikaa sekä ympäristön tilaa että hyvinvointia ja sen oikeudenmukaista jakautumista. 2) Kriisin myötä paljastunut globaalin talouden haavoittuvuus on kasvattanut tarvetta vahvistaa yhteiskuntien ja kansantalouksien resilienssiä ja taloudellisen toiminnan diversiteettiä. 3) Talouden diversiteetti edellyttää kulttuurista käännettä markkinoiden ylivallasta kohti yhteisöllisempää sekataloutta, jossa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin roolit määrittyvät käytännölläheisen yhteistyön kautta.

Kestävä vs. korjaava ja uusintava talous

Talous on ollut 2000-luvun arvomaailmassa erittäin hallitseva tekijä. Talouskasvu on kuitenkin tapahtunut ympäristön kustannuksella ja vauraus on keskittynyt yhä harvemmillle. Viime vuosikymmenten talous- ja ympäristökriisit ovat kiihdyttäneet koko talousmallin uudistamista koskevia pohdintoja. Globaali pandemia on uudella tavalla kasvattanut huolta ja vastuuta ihmisten hyvinvoinnista ja elinympäristöstä. Se on havahduttanut monia ihmisiä ihmiskunnan yhteiseen kohtaloon ja herättänyt heidät

yhteistyön tarpeeseen. Talouden uudistamisessa olemmekin perimmäisen kysymyksen äärellä: Mikä tulisi asettaa talouden tavoitteeksi? Esimerkiksi OECD:n edellä mainittu asiantuntijaryhmä esittää talouspolitiikan tärkeimmiksi tavoitteiksi ympäristön kestävyden, kasvavan hyvinvoinnin, eriarvoisuuden vähenemisen ja talousjärjestelmän resilienssin.

Menneen vuosikymmenen talouskeskustelussa on puhuttu paljon niin kutsutusta irtikytkennän tavoitteesta. Sillä tarkoitetaan talouskasvun ja siitä aiheutuvien ympäristöhaittojen välisen kytkennän purkamista. Olemme kuitenkin tilanteessa, jossa maapallon kantokyvyn rajat on jo monin osin ylitetty, jolloin pelkkä ympäristöhaittojen eli jalanjäljen vähentäminen ei riitä. Talouden sekä ympäristöön että ihmisiin kohdistamien kielteisten vaikutusten, eli jalanjäljen, rinnalla on yhä tärkeämpi kiinnittää huomiota talouden myönteisiin vaikutuksiin eli kädenjälkeen.

Koronan jälkeisessä talouden elvytyksessä tavoitteeksi ei riitä, että talous itsessään voi hyvin ja uudistuu. Tarvitsemme siirtymää korjaavaan ja uusintavaan talouteen (Hellström & Porevuo 2020). Tällä tarkoitetaan sitä, että talouden tulee sekä korjata syntyneitä vahinkoja (jalanjälkeä) että toimia aktiivisena muutoksen välineenä sekä ihmisten, yhteisöjen että ympäristön elinvoiman eli ekologisen ja sosiaalisen pääoman uusintamisessa (kädenjälki). Ekologinen pääoma eli niin kutsuttu luontopääoma koostuu esimerkiksi luonnonvaroista ja ympäristön laadusta. Sosiaalinen pääoma muodostuu esimerkiksi osaamisesta, sivistyksestä, jaetuista arvoista ja yhteisistä normeista, sosiaalisista verkostoista sekä yhteiskunnallisesta luottamuksesta.

Siirtymä korjaavaan ja uusintavaan talouteen merkitsee samalla sitä, että taloudellista toimintaa ei pyritä vain rajoittamaan ympäristön ja hyvinvoinnin nimissä, vaan se valjastetaan aktiiviseksi muutosvoimaksi kohti reilua ja kestävää tulevaisuutta. Avainkysymys tulevaisuuden suhteen on, miten

uudistamme ja ohjaamme taloutta sellaisin toimin, jotka vahvistavat yhtä aikaa sekä ympäristön tilaa, hyvinvointia että taloudellisten resurssien oikeudenmukaista jakautumista. John Stewartin mukaan tämä edellyttää sitä, että talouden kaikki toimijat yhteiskunnan eri tasoilla saadaan nykyistä paremmin ottamaan huomioon toimintansa positiiviset ja negatiiviset vaikutukset muualla taloudessa ja yhteiskunnassa.

Tämä tarkoittaisi taloustieteestä tutun ”ulkoisvaikutus”-ajattelun ja analyysin laajentamista ympäristö-, teknologia- ja osaamiskysymyksistä yhteiskunnan kaikkiin kestävyystavoitteisiin (esim. eriarvoisuus, hyvinvointi ja resilienssi) sekä yrityksistä ja yksilöistä myös julkisen ja kolmannen sektorin organisaatioihin. Talouden kaikkia toimijoita tulisi siis kannustaa negatiivisten ulkoisvaikutusten minimointiin ja positiivisten kasvattamiseen. Avainkysymys on, millaisia uusia organisatorisia ratkaisuja ja yhteiskunnallisia pelinsääntöjä tämä vaatisi.

Talouden muutosvoimaisuuden vahvistamisessa törmätään helposti niin kutsuttuihin polkuriippuvuuksiin. Niillä tarkoitetaan tilannetta, jossa menneisydessä tehdyt päätökset ja rakenteet ovat liian kalliita, hitaita tai vaikeita purkaa. Myös aiemmin tehdyt sijoitukset, eli niin kutsutut uponneet kustannukset, vaikeuttavat usein talouden uudistamiseksi tarvittavaa päätöksentekoa. Mitä enemmän johonkin on jo panostettu, sitä vaikeampaa on hyväksyä jo tehtyyn panostukseen liittyvä menetys.

Monet koronakriisin jälkeiset talouden elvytys- ja toipumispaketit, joita nyt rakennetaan eri puolilla maailmaa, ohjaavat lähivuosina merkittäviä resursseja taloudellisen toimeliaisuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Haasteena kuitenkin on, että monet toimet, jotka tukevat talouden nopeaa ja tehokasta elpymistä lyhyellä aikavälillä, saattavat luoda sellaisia polkuriippuvuuksia, jotka vaikeuttavat talouden uudistamista pitkällä aikavälillä. Siksi moniin koronan jälkeisiin elpymis- ja toipumispaketteihin on kytketty kestävyyttä edistäviä elementtejä.

Euroopan unioni neuvotteli kesällä 2020 massiivisesta, kestävyyttä ja palautumista tukevasta koronapaketista. Suomessa on lisätalousarvion kautta panostettu vihreään elvytykseen, jolla pyritään samalla uudistamaan talouden rakenteita kestävämmäksi (katso myös Sitran Kestäviä toipumistoimia koronashokkiin -työpäperi). Koronakriisin jälkeiset elvytys- ja toipumistoimet tulisikin nähdä ainutlaatuisena mahdollisuutena purkaa reilua ja kestävää tulevaisuutta uhkaavia talouden polkuriippuvuuksia.

Polkuriippuvuudet ja uponneiden kustannusten ongelmat eivät vaikeuta vain pyrkimyksiä rakentaa reilua ja kestävää tulevaisuutta, vaan ne heikentävät myös itse talouden resilienssiä eli sopeutumista ja uudistumiskykyä kriisien ja shokkien keskellä.

Talouden resilienssi vs. tehokkuuden ja kasvun maksimointi

Maailmantaloutta viimeiset sata vuotta hallinneen massatuotantoparadigman keskeisenä tavoitteena on ollut tuotantoprosessien tehostaminen ja sitä kautta saatava tuottavuuden kasvu. Lisätehokkuutta on haettu erityisesti työnjakoa ja mittakaavaetuja kasvattamalla. Viime vaiheessa tämä kehitys on johtanut tuotantoprosessien globalisoitumiseen ja pitkälle vietyyn maantieteelliseen erikoistumiseen.

Maailmantalouden globaali työnjako ja tehostaminen on tuonut paljon hyvää kuluttajille ja kehitysmaiden työntekijöille, joita se on nostanut miljoonittain absoluuttisesta köyhyydestä. Samalla se on kuitenkin myötävaikuttanut vaurauden keskittymiseen ja eriarvoisuuden kasvuun pitkälle kehittyneissä yhteiskunnissa. Äärimmillen hiotut globaalit tuotantoketjut ovat myös tehneet maailmantaloudesta aiempaa haavoittuvamman. Koronakriisi paljasti tähän liittyvän riskit, kun esimerkiksi terveydenhuollon varusteiden varmuusvarastot eivät olleet riittävällä tasolla, eikä vaihtoehtoisia hankin-

Perinteinen talousajattelu ei riittävästi huomioi talouden systeemistä ja kompleksista luonnetta sekä sen keskinäisriippuvuuksia ja takaisinkytkentöjä.

takanavia ollut löydettävissä riittävän nopeasti.

Aiempaa kytkeytyneempi ja epävarmempi maailma on vaikeasti ennakoitavissa. Perinteinen talousajattelu ei riittävästi huomioi talouden systeemistä ja kompleksista luonnetta sekä sen keskinäisriippuvuuksia ja takaisinkytkentöjä. Menestyminen entistä kompleksisemmassa maailmassa vaatii resilienssin eli iskunkestävyyden sekä sopeutumisen ja uudistumiskyvyn nostamista tehokkuuden ja kasvun maksimoinnin rinnalle talouden ja yhteiskunnan keskeisenä päämääränä. Talous- ja elinkeinopolitiikassa pitäisikin löytää uusi tasapaino tehokkuuden, uudistumiskyvyn ja resilienssin välillä. Samanlaista talousajattelun uudistamista peräänkuuluttaa myös OECD.

Kompleksisen ja epävarman talouden toimijoilla pitää olla riittävästi vapauksia, vaihtoehtoja ja toimintamahdollisuuksia, jotta he voivat sopeutua yllättäviin ongelmiin ja kriiseihin. Monia erilaisia vaihtoehtoja kehittävä ja kokeileva talous on resilientimpi kuin vain harvoin aktiviteetteihin ja toimintamalleihin panostava talous. Se ei myöskään ole yhtä altis haitallisten polku-riippuvuuksien syntymiselle.

Iskunkestävyytensä ja toimintavarmuutensa parantamiseen tähtäävät yritykset voivat jatkossa joutua tinkimään lyhyen aikavälin tuoton maksimoinnista, rakentamaan isompia taloudellisia puskureita sekä hajauttamaan tuotantoaan ja toimitusketjujaan aiempaa useampaan paikkaan. Koko kansantalouden resilienssin parantaminen puolestaan vaatii sekä päätöksenteon hajauttamista että taloudellisen toiminnan monipuolisuuden kasvattamista. Tästä saimme

havainto-opetusta jo vuonna 2008 alkaneessa maailmantalouden taantumassa. Elinkeino- rakenteeltaan monipuolisempi Ruotsi selvisi siitä paljon Suomea paremmin.

Taluskriisiin iskiessä on toivottavaa, että taantuvien yritysten ja liiketoimintojen tilalle kehittyy uusia liiketoimintoja, yrityksiä ja yritysesysteemejä. Kansantalouden resilienssi ei siis vaadi sitä, että kaikki yritykset selviävät kriiseistä. Myöskään yhden yrityksen sisällä kaikkien liiketoimintojen ei tarvitse olla sopeutumiskykyisiä. Koronakriisissä esimerkiksi ne elintarvike- ja ravitsemusalan yritykset ovat selviytyneet parhaiten, jotka ovat kyenneet muuntamaan liiketoimintamallinsa poikkeusoloihin paremmin soveltuvaksi kehittämällä noutotai kotiintointipalveluita sekä niiden ympärille rakentuvaa yritys yhteistyötä. Toimintavaihtoehtoja ja sopeutumiskykyä lisääviä organisatorisia innovaatioita ovat esimerkiksi erilaiset verkostoyhteistyön muodot, innovaatio- ja yritysesysteemit, alustatalous sekä yhteiskehittäminen, joukkoistaminen ja avoimet innovaatiot.

Koronakriisi ei välttämättä ole vienyt maailmantalouden kehitystä monimuotoisempaan ja resilientimpään suuntaan. Maailman suurimpien yritysten joukkoon kuuluvat amerikkalaiset ja kiinalaiset alustayritykset (esim. Facebook, Amazon, Google, Alibaba ja Tencent) ovat olleet koronakriisin voittajia. OECD:n seminaarissa asiantuntijat olivat huolissaan siitä, että koronakriisi ja digitaalisten palveluiden kysynnän kasvu ovat avanneet näille yrityksille mahdollisuuden kasvattaa lisää markkinavoimaansa ostamalla pois heikompia kilpailijoita tai valtaamalla niiltä markkinaosuuksia. Kilpailupolitiikka ei ole enää viime vuosina pystynyt vastaamaan digitaalisen talouden asettamiin haasteisiin, kun viranomaiset ovat tinkineet tehokkaan kilpailun tavoitteesta alustajättien kuluttajille tarjoaman edullisen ja laajan tarjonnan vuoksi.

Taloudellinen toiminta voi jatkossa keskittyä entistä enemmän maantieteellisesti erikoistuneisiin ekosysteemeihin. Pitkälle

erikoistuneiden tuotantoprosessien toimintavarmuuden varmistamisen ohella maantieteellistä keskittymistä puoltaa niiden vaatima tehokas koordinaatio ja kommunikaatio, jossa läheisyydestä on edelleen selvää hyötyä. Monipuolisen osaamisen ja riittävän läheisyyden vaatimukset korostavat kaupunkien kilpailukykyä pitkälle erikoistuneiden yrityseskosysteemien sijaintipaikkana. Ne tekevät kaupungeista myös otollisen toimintaympäristön yhteiskunnan viheliäisten ongelmien ratkaisemisessa.

Markkinavetoisuus vs. sektorien välinen yhteistyö

Talousajattelua pitkään hallinnut uusliberaali, niin kutsuttu Washingtonin konsensus korosti markkinoiden ylivertaisuutta talouden koordinoinnissa. Tämän talousopin mukaan markkinoiden ohjaavalle vaikutukselle annetaan tilaa muun muassa julkisen sektorin budjettikurilla, verouudistuksilla, finanssimarkkinoiden ja ulkomaisten sijoitusten sekä kilpailua koskevan sääntelyn purkamisella, vapaakaupan edistämällä, yksityistämällä ja omistajuuden suojan turvaamisella. Monet näistä muutoksista ovat heikentäneet julkisen sektorin edellytyksiä ohjata kehitystä kohti reilua ja kestävää tulevaisuutta. Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen tätä mallia on tarkasteltu kriittisesti OECD:tä myöten.

Globaali pandemia on jatkanut finanssikriisin jälkeen syntyneitä suuntausta julkisen sektorin roolin vahvistumisesta taloudessa. Valtion rooli talouden ohjauksessa ja yhteiskunnallisena muutosvoimana on vahvistunut monissa maissa, kun ne ovat poikkeusoloissa joutuneet kiristämään otettaan talouden säätelystä. Koronakriisin aikana on havahduttu siihen, miten taloutta on mahdollista ohjata poliittisilla päätöksillä huomattavasti tavallista voimakkaammin. Samalla kiusaus protektionististen toimenpiteiden käyttöön kotimaisen yritystoiminnan suosimiseksi on

kasvanut. Kriisi on myös havahduttanut siihen, että markkinat eivät voi yksin määrittää yhteiskunnan tulevaisuutta.

Valtiot ovat nyt ratkaisevassa asemassa sen suhteen, millaista taloudellista tulevaisuutta koronan jälkeen rakennetaan. Valtion roolinahan ei ole vain kriisin aiheuttamien tilapäisten markkinahäiriöiden korjaaminen, vaan myös talouden uudistuminen ja kilpailuvyyn vahvistaminen koko yhteiskunnan etua vaalien. Eri puolilla maailmaa laaditaan tällä hetkellä massiivisia tuki- ja elvytyspaketteja koronakriisistä kärsineen yritystoiminnan ja kansantalouden tukemiseksi.

Vaikka julkisen sektorin rooli talouden ohjauksessa on vahvistunut ja ohjausta suunnataan tukemaan kestävämpää tulevaisuutta, julkisen sektorin tehtävät ja toimintamallit eivät ole vielä merkittävästi uudistuneet tukemaan tätä tehtävää. Julkisen sektorin roolin kasvu tarvitsisi nyt rinnalleen uuden vision siitä, millaisia yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin yhteiskunnallisten roolien tulisi olla reilussa ja kestävässä tulevaisuudessa.

Markkinoiden tehokkuuden ja ylivertaisuuden korostamisen sijaan kestävä talouden voidaan nähdä koostuvan kansalaisten sekä yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyöverkostoista, joissa eri toimijoiden roolit ja suhteellinen merkitys vaihtelevat toteutettavien tehtävien luonteen, toimintaympäristön ja eri toimijoiden vahvuuksien mukaan. Kilpaillut markkinat voidaan tällöin nähdä yhtenä tärkeänä, muttei suinkaan ainoana, tapana organisoida taloudellista toimintaa. Tällaisessa “sekataloudessa” ei siis lähtökohtaisesti priorisoida mitään talouden organisointitapaa yli muiden. Uusi institutionaalinen tasapaino voisi perustua sektori- ja organisaatorajat ylittävään yhteistyöhön sekä hyvin käytännönläheiseen, tilannekohtaiseen työnjakoon. Paras yhdistelmä erilaisia organisatorisia vaihtoehtoja kunkin yhteiskunnallisen tehtävän hoitamiseen tai ongelman ratkaisuun etsittäisiin tilanteen mukaan yhteistyössä. Julkisen hallinnon tehtävänä olisi tällöin edistää

uusien ratkaisujen kokeilutoimintaa sekä parhaiden organisatoristen yhdistelmien laajaa hyödyntämistä.

Uuden institutionaalisen tasapainon löytäminen vaatii politiikan tekijöiltä systemisempää lähestymistapaa. Esimerkiksi ekosysteemipolitiikka sekä missiolähtöinen ja systemimuutoksia tavoitteleva innovaatiopolitiikka kohdistavat julkisen vallan toimenpiteitä yksittäisistä yrityksistä ja tutkimus- ja kehittämishankkeista niiden muodostamiin systeemeihin ja eri toimijoiden kykyyn yhdessä ratkaista aikamme viheliäisiä ongelmia. Jatkossa julkinen sektori voisi toimia nykyistä enemmän eri toimijoiden muodostamien yhteistyöverkoston ja ekosysteemien tukijana ja mahdollistajana.

Laajoista vaikutuksistaan huolimatta koronakriisi on vain yksi ilmentymä yhteiskunnallisesta metakriisistä, jonka ytimessä on vanhan talousparadigman kestäättömyys sekä vanhojen ajattelu- ja toimintamallien kriisiytyminen aiempaa kompleksisemmassa ja epävarmemmassa maailmassa. Vaikka koronavirus tullaankin ajallaan voittamaan, kestävä kehitys ja hyvinvointi eivät ole mahdollisia pidemmällä aikavälillä ilman nykyisen talousparadigman uudistamista. Muutos ei tapahdu hetkessä, vaan kyse on pitkistä muutoksen trendeistä. Koronan kaltaiset, kaiken pysäyttävät kriisit voivat kuitenkin kasvattaa jo aiemmin kylvetyt muutokset siemenet oraalle.

CASE-ESIMERKKI: **TYÖELÄMÄ**

Koronaviruspandemia käynnisti maailmanlaajuisen muutoksen työelämässä, kun iso osa työntekijöistä siirtyi etätöihin. Suomessa tämä osuus oli keväällä EU:n suurin (59 %). Sekä Työterveyslaitoksen Miten Suomi voi -tutkimushankkeen että Suomen Yrittäjien kyselytutkimuksen mukaan työntekijöiden työhyvinvoinnissa on tapahtunut myönteistä kehitystä koronapandemian aikana.

Työterveyslaitoksen tulosten mukaan muutokset etätöihin siirtyneiden työhyvinvoinnissa olivat lievän myönteisiä. Tämä näkyi työn imun lisääntymisenä ja kroonisen työväsymyksen vähenemisenä. Työhyvinvoinnin kannalta keskeisimpiä tekijöitä olivat aiempaa itsenäisempi päätöksenteko, uusien työtapojen oppiminen ja kotona asuvat lapset. Suomen Yrittäjien tulosten mukaan työn ja perheen yhteensovittaminen onkin koettu etätöissä helpommaksi. Tämä on ymmärrettävää, sillä työmatkoista vapautuu merkittävästä aikaa muuhun. Etätöissä lisääntynyttä työtyytyväisyyttä näyttää tukevan kokemus työn itsenäisyydestä ja oman työn hallinnasta. Työyhteisöltä saadun merkitys korostuu.

Koronaviruspandemia on pitkäkestoinen ilmiö, joka voi muuttaa työelämää myös pysyvämmiin. Suomen Yrittäjien kyselyn mukaan hieman alle kolmannes yrityksistä aikoo lisätä monipaikkaista työskentelyä pysyvästi, ja etätöitä tehneistä kolme neljäsosaa haluaa tehdä niitä myös jatkossa. Tutkimukset osoittavat, että etätöimahdollisuudet eivät ole kaikille mahdollisia. Korona tekee konkreettisesti näkyväksi työelämän moninaisuuden ja pandemian vaikutukset heijastuvat työelämään eri tavoin työn luonteesta riippuen.

TOIVO

56

SITRAN SELVITYKSIÄ 171 – MEGATRENDIT KORONAN VALOSSA

NÄMÄ KEHITYSKULUT LUOVAT TOIVOA

YHTEINEN KOHTALO

Globaali pandemia on herättänyt ihmiset ihmiskunnan yhteiseen kohtaloon ja yhteistyön tarpeeseen. Se luo toivoa kansainvälisen yhteistyön kehittymisestä (esim. pandemiatutkimus tiedemaailmassa).

VIHREÄ ELVYTYYS

Sekä Suomessa että EU:ssa on kiinnitetty huomiota siihen, miten koronan jälkeistä taloutta voidaan elvyttää edistämällä samalla rakennemuutosta kohtia vihreää taloutta. Tämä luo toivoa tulevaisuuden haasteisiin paremmin vastaavan talousmallin kehittymiselle.

HAVAHTUMINEN NYKYISEN TALOUSJÄRJESTELMÄN HAAVOITTUVUUTEEN

Koronakriisi on havahduttanut meidät huomaamaan markkinoiden tehokkuuteen, globaaliin työnjakoon sekä lyhytaikaiseen voiton maksimointiin perustuvan talousmallin haavoittuvuuden. Se on korostanut talouden systeemistä luonnetta ja resilienssin tarvetta, mikä saattaa nostaa esiin uudenlaisen talousparadigman.

VALTION VAHVISTUVA ROOLI

Koronakriisi on vahvistanut julkisen sektorin otetta talouden ohjauksessa. Tämä luo toivoa sille, että myös monia muita aikamme globaaleihin ongelmiin, kuten ympäristökriisiin sekä eriarvoisuuden kasvuun, on mahdollista löytää ratkaisuja yhteisin päätöksin.

MIKÄ HERÄTTÄÄ SINUSSA TOIVOA?

.....

.....

.....

HEIKKOJA SIGNAALEJA

TALOUSPARADIGMAN MUUTOS

OECD:n korkean tason työryhmän tuoreessa "Beyond growth: Towards a new economic approach" -raportissa peräänkuulutetaan dominantin, markkinaorientoituneen talouspoliittisen paradigman muutosta.

ELVYTYSRAHAA MONIMUOTOISUUTEEN

Vaikutusvaltaisten järjestöjen ja yritysten yhteenliittymä kehottaa hallituksia ja yrityksiä toimimaan voimakkaammin luontokadon estämiseksi ohjaamalla elvytysrahaa monimuotoisuutta lisääviin hankkeisiin.

MILLENNIAALIT JA YRITYSTEN VASTUU

Deloitten tutkimus kertoo, että millenniaalit eivät usko, että yritysjohtajat vaikuttaisivat yhteiskuntaan positiivisesti. Ainoastaan joka viides vastaaja katsoo, että yrityspäätäjillä on positiivinen vaikutus yhteiskuntaan. Vaativatko nuoret siis yrityksiltä yhä vahvempaa vastuuta ja vaikutusta yhteiskuntaan?

Mikko Dufva ja Anna Wäyrynen

7 Teknologia tuo koronan muuttamaan maailmaan paljon mahdollisuuksia – ja muutamia uhkia

Koronakriisi on nopeuttanut teknologian käyttöönottoa erityisesti digitaalisten ratkaisujen osalta. Teknologia oikein käytettynä mahdollistaa hyvinvoivan ja kestävän yhteiskunnan. Nyt pitää kuitenkin olla tarkkana, millaisilla ehdoilla teknologiaa otetaan käyttöön, esimerkiksi yksilön oikeuksien kannalta.

E.M. Forster kirjoitti reilut sata vuotta sitten, vuonna 1909, novellin *The Machine Stops*. Siinä kuvataan tulevaisuutta, jossa ihmis-kunta on muuttanut maan alle asumaan yksin pieniin kammioihin, koska ilma maanpäällä on muuttunut tappavaksi. Kammioissa on sangen mukavaa, kaikki toimii nappia painamalla ja ”kone” huolehtii kaikesta. Ihmiset vaihtavat ideoita lyhyiden videoluentojen välityksellä ja kaikki ovat jatkuvasti yhteydessä toisiinsa. Tuntuu siltä, että ihmiskunta on vihdoinkin voittanut luonnon – tulemalla riippuvaiseksi ”koneesta”. Ja kuten arvata saattaa, asiat rupeavat menemään pieleen.

Vaikka novellin käyttämät ilmaisut tuntuvat huvittavan vanhentuneilta, sen kuvaama arki saattaa tuntua monelle etätyöhön rajoitusten takia hypänneelle samaistuttavalta. Ruudulla puhuvien päiden tuijottaminen ja ruoan tilaaminen nappia painamalla kotiovelle tuli monelle tutuksi korona-kevään aikana. Samalla novellin viesti teknologialle annettavasta roolista on edelleen ajankohtainen. Millä ehdoilla haluamme ottaa teknologiaa käyttöön, millaisen vallan haluamme sille antaa ja kuinka riippuvaisiksi haluamme siitä tulla? Mitä jos ”kone” pysähtyy?

Sitran *Megatrendit 2020-raportissa* kuvataan, kuinka teknologia sulautuu kaikkeen. Teknologia kehittyi edelleen nopeasti ja uudet sovellukset otetaan ripeästi käyttöön. Samalla se vaikuttaa toimintatapoihin, yhteiskunnan rakenteisiin ja ihmisten arkipäivään. Teknologian käyttöönotto saattaa myös lisätä eriarvoisuutta ja heikentää yksityisyydensuojaa, ja siksi avoin ja osallistava keskustelu teknologian vaikutuksista ja sen käyttöönotosta on yhä tärkeämpää.

Koronakriisi on nopeuttanut teknologian käyttöönottoa ja sen sulautumista osaksi monien arkea. Samalla korostuu kehityskulkuun liittyvät jännitteet, joita käymme tässä luvussa läpi. Eri ihmiset käyttävät teknologiaa eri tavoin ja kaikilla ei ole samanlaista mahdollisuutta erilaisten laitteiden käyttöön. Kun jokin teknologia yleistyy, lisääkö se eriarvoisuutta? Toisaalta kuka pääsee määrit-

tämään, millaisia ratkaisuja otetaan käyttöön ja miten? Teknologian käyttöönotto muokkaa merkittäväällä tavalla yhteiskuntaa ja siksi onkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuka sen kehityksestä päättää: yritykset, valtiot vai kansalaiset, vai kenties kaikki yhdessä.

Teknologian yleisyys vs. eriarvoisuus

Koronakriisi sai aikaan ainakin väliaikaisesti paljon puhutun digiloikan etäyhteyksien käytössä. *Etätyöhön siirtyi* keväällä 2020 kokonaan tai melkein kokonaan koronakriisin takia arviolta yli miljoona suomalaista eli noin 40 prosenttia työllisistä. Huomionarvoista myös on, että suurelle osalle ihmisistä etätyö ei ole mahdollista. Lapsiperheissä etäyhteydet tulivat tutuiksi, kun kouluissa siirryttiin hyvin nopeasti etäopetukseen. Monessa perheessä on luultavasti tasapainoiltakin niin lasten kuin vanhempien virtuaalokokousten, rauhallisten työtilojen ja verkon riittävyyden kanssa.

Erialaisten neuvottelupalustojen käyttö kasvoi kevään aikana merkittävästi. Verkkoon ei siirtynyt vain koulutus ja useiden työ, vaan myös monet harrastukset ja vapaa-ajan vieton muodot. Kevään aikana nähtiin esimerkiksi etätansseja ja -jumppeja sekä virtuaalisia museokierroksia. Etäyhteydet voivat parhaimmillaan lähentää ihmisiä, esimerkiksi *helppokäyttöiset videopuhelut* ovat auttaneet perheitä pitämään yhteyttä toisiinsa. Toisen katsominen ruudulta ei toki korvaa fyysisistä kohtaamista.

Teknologian käyttöönotto ja yleistymisen muuttaa myös käyttäytymistä. Etäyhteyksien ympärille on muodostunut jo omia käyttäytymissääntöjä ja tapoja. Pidä mikki mykistettynä ja kamera päällä. ”PV” tai ”PVP” tarkoittaa puheenvuoropyyntöä. Palaverit lopetetaan kymmentä vailla, että aivot saavat hetken hengähdystauon koko päivän palaveriputkessa. Tai ehkäpä yllättäen kävelykokoukset ovat yleistyneet – edelleen etäyhteyksien kautta.

Kaikki ei ole ollut pelkkää digiruuuilla tanssimista. ”Kuuluuko?” on muodostunut jo kliseeksi. Ruudun kautta on vaikeampi lukea toisten ilmeitä ja eleitä ja jatkuva ruudun tuijottaminen kuulokkeet päässä on uuvuttavaa. Satunnaisten kohtaamisten puute voi lisätä yksinäisyyden tunnetta. Etätyöpäivien yksitoikkoisuus voi tylsistyttää ja johtaa etätyöapatiaan.

Tällä hetkellä etäyhteyksistä tulee mieleen lähinnä joukko päitä puhumassa ruu-

Teknologia voi lisätä tai vähentää eriarvoisuutta riippuen siitä, kenellä on pääsy siihen, kuka sitä osaa käyttää ja kuka siihen pystyy vaikuttamaan.

dulla. Pidemmällä tähtäimellä virtuaalitapaamisten muodot saattavat monipuolistua. Uusia virtuaaliodellisuutta hyödyntäviä etäkokousalustoja on kehitetty nopealla tahdilla ja toisaalta jo olemassa olevat virtuaalimaailmat ovat kasvattaneet suosiotaan, jopa suomalainen Habbo Hotel. Tapaamisia on järjestetty myös verkkomoninpeleissä, esimerkiksi villiin länteen sijoittuvan toimintaseikkailupelin virtuaalimaailmassa. Virtuaalisuuden uudet muodot eivät rajoitu vain tapaamisiin. Matkailun rajoitusten vuoksi etämatkailu on yleistynyt. Digimuseo avasi keväällä ovensa ja tarjoaa myös maksullisia kierroksia, ja virtuaalimatkailejoita suuntaa Suomeen myös ulkomailta.

Etäpalaverit ja etämatkailu kiinnittävät huomion digiympäristön kokonaiskokemukseen. Sen sijaan, että pyrittäisiin vain korvaamaan fyysinen tapaaminen videokuvalla tai tiivistämään matkan kohokohdat muutamaan videoon, voidaan miettiä, mikä kaikki nyt olisi mahdollista, mikä ei aiemmin ollut? Tällöin myös virtuaali- ja lisätyn todellisuuden teknologiat ja palvelut voivat yleistyä.

Etäyhteyksien ohella myös muiden digipalveluiden käyttö on yleistynyt. Ruo-

kaostosten verkkokauppa ja kotiinkuljetuksen kysyntä moninkertaistui. Verkkostaaminen näyttäisi yleistyvän entisestään. Maksupäätteiden koskettamisen välttäminen on tehnyt lähimaksut ja mobiilimaksut entistä houkuttelevimmiksi. Jonojen ja väkijoukkojen välttäminen voi kiihdyttää uudenlaisia toimintamalleja myös kaupoissa. Esimerkiksi ”kerää ja skanna” palvelun suosio kasvoi ja Helsinkiin avattiin uusi kassaton kauppa.

Itsestään kulkevat ajoneuvot ovat osoittautuneet hyödyllisiksi pandemian aikana. Niitä on otettu käyttöön erityisesti Kiinassa, jossa niitä on käytetty tavaroiden ja ihmisten kuljetuksiin ja paikkojen desinfiointiin. Ajoneuvojen lisäksi katukuvassa on nähty myös esimerkiksi robottikoiria, jotka valvoivat Singaporessa, että ihmiset pitävät etäisyyttä toisiinsa tai tarjoavat käsidesiä Thaimaassa.

Teknologian yleistyessä on syytä tarkastella myös, miten sitä otetaan käyttöön ja kenelle. Teknologia voi lisätä tai vähentää eriarvoisuutta riippuen siitä, kenellä on pääsy siihen, kuka sitä osaa käyttää ja kuka siihen pystyy vaikuttamaan. Koronakriisi on vauhdittanut erityisesti digitaalisia ratkaisuja ja samalla tuonut niin sanotun digikuulun selvemmin esille. Mitä jos ei omista läppäriä, älypuhelinta tai hyvää verkkoyhteyttä tai ei ole tottunut käyttämään niitä? Mitä jos kädet tärisevät tai älylaitteiden käyttö on jostain muusta syystä hankalaa? Jääkö silloin ulkopuoliseksi vai onko tarjolla riittävästi tukea?

Toisaalta pidemmällä aikavälillä voi korostua myös toinen digikuilu: kenellä on mahdollisuus olla käyttämättä digitaalisia ratkaisuja? Jo aiemmin oli merkkejä siitä, että mahdollisuus olla irti tietoverkosta ja digilaitteista on uutta luksusta. Nyt kun etäopetus ja erilaiset etäpalvelut ovat tulleet tutuiksi, on riski, että niitä halutaan ottaa käyttöön kustannussäästöjen takia kiinnittämättä riittävästi huomiota tarkoituksenmukaisuuteen tai laatuun. Tällöin he, joilla on varaa, voivat maksaa lähipalveluista, kun muut joutuvat tyytymään digipalveluihin.

Kysymys eriarvoisuuden kasvusta koskee myös älylaitteita, jotka mittaavat ihmisen elintoimintoja. Keväällä uutisoitiin, että [Oura-älysoormus](#) oli auttanut käyttäjänsä havaitsemaan mahdollisen koronatartunnan. Lisäksi älylaitteita hyödynnetään yhä enemmän myös [työhyvinvoinnin seurannassa](#). Älylaitteet voivat parhaimmillaan tukea ennaltaehkäisevää terveydenhoitoa, mutta kaikille ei ole varaa niihin tai halua käyttää niitä.

Älylaitteiden ja muiden palveluiden keräämään dataan liittyy myös oleellisia kysymyksiä. Kenestä sitä kertyy ja kuka pääsee siihen käsiksi? [Optimistisissa visioissa](#) datan keruu on ihmisen ehdoilla tapahtuvaa ja sen analysointiin perustuvat palvelut kaikkien saatavilla. Tähän pyritään myös Sitran [IHAN-hankkeessa](#). [Uhkakuvissa](#) puolestaan korostuu datan hallinnan keskitäminen suurille yritysverkostoille ja yksityisyyden radikaali heikkeneminen. Toisaalta kannattaa myös pohtia, miten luotettavaa kerätty data on ja miten hyvin sitä osataan tulkita. Monet älypuhelimista ja muista laitteista löytyvät [mittarit ovat summittaisia](#), mutta saatamme suhtautua niihin kiveen hakattuna faktana.

Koska digipalvelumaailma näyttää muotoutuvan nyt vauhdilla, on tarpeen miettiä, mitä teknologiaa haluamme ottaa laajemmin käyttöön myös koronatilanteen jälkeen? Millaisista vanhoista tavoista tai käytännöistä voisimme luopua, esimerkiksi jos emme ole niin aikaan ja paikkaan sidottuja uusien palveluiden myötä? Ja millaisia teknologisia ratkaisuja emme halua ottaa käyttöön?

Kun uusia digitaalisia palveluita luodaan nopeasti, on tärkeää muistaa lainsäädännölliset ja eettiset kysymykset.

Yritykset vs. valtiot teknologiasta päättämässä

Teknologia on ollut merkittävässä roolissa globaalissa taistelussa koronaa vastaan. Eri puolilla maailmaa on kuitenkin suhtauduttu hyvin eri lähtökohdista teknologisten ratkaisujen käyttöönottoon. Valtiot, yritykset, yhteisöt ja jopa yksilöt ovat innokkaita kehittämään erilaisia koronaan liittyviä paikannus- ja tunnistusratkaisuja. Näihin suunniteltuihin tapoihin kuuluu esimerkiksi [ruumiinlämmön mittaus kasvontunnistuksella tai lämpökameralla](#), [yskästä puheentunnistuksella koronan diagnosointi](#) tai sijainnin seuranta tai karanteenirajojen ylityksestä hälyttäminen.

Kun uusia digitaalisia palveluja luodaan kiihtyvällä vauhdilla ja teknologia mahdollistaa uudenlaisia ratkaisuja, on tärkeää muistaa huomioida lainsäädännölliset ja eettiset kysymykset. Eri puolilla maailmaa on suhtauduttu hyvin eri tavalla mm. pandemian ehkäisyyn liittyviin ratkaisuihin, jotka keräävät henkilökohtaista dataa ihmisen liikkeistä ja terveydestä – esimerkiksi sijaintia saatetaan valvoa joka hetki.

Aasiassa lähtökohta pandemian kitkemiseksi on ollut hyvin valtiollinen ja kontrolloiva, kuten datapolitiikka muutenkin. Euroopassa lähtökohtana on enemmän vapaaehtoisuus, jossa huomioidaan myös yksilönsuoja, eikä pyritä kehittämään ratkaisuja, jotka keräävät ”turhaa” dataa. Tämä tarkoittaa riittävän luotettavien teknologioiden käyttöä, jotta varmistetaan datan jakamisen läpinäkyvyys ja yksilönsuoja. Tällöin esimerkiksi varmistetaan, ettei kohtaamisen paikkatietoa tallenneta sovellukseen sekä se, että käyttäjä on sovelluksen asennuksen yhteydessä antanut suostumuksensa datansa jakamiseen kuvatuille tahoille.

Poikkeuksellinen tilanne saattaa muuttaa käyttäytymistämme yksilöinä, yrityksinä ja yhteiskuntana. Tämä antaa yrityksille mahdollisuuden toipua kriisistä hyödyntämällä teknologiaa ja luomalla uusia innovaatioita, jotka vastaavat muuttuneen yhteiskunnan ja

yksilöiden kysyntään. Lainsäätäjä on tässä uudessa maailmassa tärkeässä roolissa. Valtio harvoin tekee päätöksiä teknologiasta, mutta lait voivat joko estää tai mahdollistaa uusia innovaatioita.

Lainsäädäntö on kuitenkin hidasta, joten miten valtio voi pystyä tukemaan yritysten innovaatiotoimintaa, kun kukaan ei tiedä varmasti tulevaisuuden teknologioista, saati pandemian jälkeisen yhteiskunnan tarpeista. Samaan aikaan, kun on vaikkapa tarve säädellä seurantasovellusten käyttöä ja pohtia niihin liittyviä eettisiä kysymyksiä, ei täysin tiedetä, millaisia palveluja on mahdollista tai tarvetta tehdä. Entä jos tarve onkin säätää lakeja datan käytöstä? Tällä hetkellä yksilö ei voi itse hallita hänestä kerättyä dataa ja usein annammekin sen kummemmin ajattelematta sovelluksille tai sivustoille luvan kerätä meistä paljon dataa. Sitran toteuttamassa digijalanjälkiselvityksessä jokainen kuudesta koehenkilöstä yllättyi hänestä kerätyn datan määrästä.

Datan määrästä ovat hyötynneet erityisesti teknologiajätit, kuten Facebook, Google, Apple ja Amazon. Samat yritykset ovat hyötynneet myös poikkeustilanteesta, kun ihmiset käyttävät enemmän etäyhteyksiä, pilvipalveluita ja yleisesti viettävät enemmän aikaa netissä. Amazon on jopa ohjannut ihmisiä ostamaan vähemmän tavaroita pärjätäkseen kasvaneen kysynnän kanssa. Suuret yritykset ovat myös reagoineet poikkeustilanteeseen kehittämällä etäpalveluitaan suunniteltua nopeammin ja tarjoamalla teknologisia edellytyksiä tartuntaketjujen seurantaan. Epäily näiden yritysten tuottaa teknologiaa ja sen eettistä käyttöä kriisin ratkaisua kohtaan on kasvanut. Pelko mahdollisista väärinkäytöksistä saattaa johtaa jopa hyödyllisten teknologisten ratkaisujen käyttämättä jättämiseen.

Teknologiajätit ovat myös paremmassa asemassa kestämään taloudellisesti epävakaita aikoja kuin monet pienemmät yritykset. Koska käytämme niiden tarjoamia palveluita päivittäin, on niiden vastuu ja yhteiskunnallinen vaikutus kasvanut suu-

reksi. Ne ovat nousseet markkina-arvoltaan maailman suurimpien yritysten kärkeen. Nyt on oleellista pohtia, kuka päättää teknologisen kehityksen suunnasta ja palveluiden käyttöönoton ehdoista, millaista säätelyä tarvitaan tilanteen tasapainottamiseksi ja miten nyt muutamille yrityksille kerääntyvä hyöty saataisiin jaettua useammille?

Kevään aikana parhaiten pärjäisivät yritykset, jotka pystyivät siirtämään toimintaansa verkkoon ja tarjoamaan nopeasti uusia rajoituksiin sopivia palveluita. Teknologia on toiminut monelle yritykselle mahdollistajana, mutta joustavuus liiketoimintamallien muokkaamiseen takaa menestyksen myös tulevaisuudessa. Jatkossa korostuu yhä enemmän datan kerääminen ja erityisesti hyödyntäminen. Raaka-aineena data on hyvin erilainen kuin mihin maailma on aiemmin tottunut. Se ei kulu käytössä vaan itse asiassa lisääntyy jatkuvasti. IDC ennustaa datan määrän lähes nelinkertaistuvan seuraavan viiden vuoden aikana. Osan tästä tuottavat älykkäät laitteet, mutta yhä useammin ne eivät ole ainoastaan teollisuuteen liittyvää IoT:ta, vaan enenevässä määrin tiiviisti yhteydessä ihmisten jokapäiväiseen elämään ja toimintaan.

Data, digitaaliset palvelut ja uuden teknologian hyödyntäminen ei ole oleellista vain yrityksille, vaan myös kunnille. Digitalisaation tarjoamia keinoja hyödyntämällä voidaan lisätä kansalaisten osallisuutta ja parantaa tiedon kulkua. Esimerkiksi robottipuhelujen avustuksella voi olla kaikkiin kuntalaisiin yhteydessä muutamassa sekunnissa kaupunginjohtajan äänellä. Erilaiset digitaaliset alustat tarjoavat väyliä vuoropuheluun ja yhteiseen päätöksentekoon myös poikkeustilanteissa. Tällä hetkellä tarjolla oleva Kuntalaisaloite.fi-verkkopalvelu on tästä näkökulmasta vasta alkua.

Teknologiset ratkaisut voivat mahdollistaa meille paremmin toimivan yhteiskunnan, lisää hyvinvointia sekä helpompaa elämää yksilöille. Jos pystymme ennakoimaan sairauksia tai yhteiskunnasta syrjäytymistä teknologian avulla voimme saavuttaa mer-

kittäviä säästöjä yhteiskunnalle ja parempaa elämää kansalaisille. Tämä voi tapahtua yhdistelemällä dataa julkisen ja yksityisen puolen eri lähteistä. Valtion pitäisi kuitenkin ensin sallia esimerkiksi sosiaalitoimen ja terveydenhoidon datojen yhdistely keskenään ja tämän lisäksi vielä yksityisen puolen datojen kanssa. Sitra on koordinoimassa [European Health Data Spaces](#) -hanketta, jossa määritellään tulevaisuuden terveysdatan keräämistä ja hyödyntämistä Euroopan laajuisesti.

Suomi on tunnettu insinööritaidoistaan ja teknologisena edelläkävijänä. Kun teknologia sulautuu kaikkeen, se tarjoaa yrityksille mahdollisuuden innovoida täysin uudenlaisia tuotteita ja palveluita – uudenlaista yhteiskuntaa. Koronakriisi sai yksilöt, yritykset ja julkisen sektorin puhaltamaan yhteen hiileen. Jos valtio antaa yrityksille mahdolli-

suuden luoda uutta liian vapaasti, yksilön oikeudet saattavat vaarantua. Jos valtio rajoittaa teknologian tai vaikkapa datan käyttämistä liian voimakkaasti, jää moni innovatiivinen tuote ja palvelu syntymättä ja muut maat menevät Suomen ohi kilpailussa, emmekä selviä kriisin jälkeen uhkaavasta taantumasta.

Nyt on oleellista pohtia, kuka tekee päätöksiä teknologian mahdollisuuksien hyödyntämisestä: yksilö, yritys vai valtio – vai kaikki yhdessä? Emme varmastikaan eristyksen jälkeen kaipaa E.M. Forsterin kuvaamaa koneen hallitsemaa maailmaa, vaan arvostamme ihmiskontakteja entistä enemmän. Oikein ja alusta asti harkitusti hyödynnettyä teknologia antaa meille mahdollisuuden luoda tasa-arvoisemman ja paremmin voivan yhteiskunnan kaikilla tasoilla.

CASE-ESIMERKKI: **KORONAVILKKU**

THL:n Koronavilkku-sovellus tuli ladattavaksi elokuun lopussa. Ensimmäisen viikon aikana lähes joka kolmas suomalainen oli ladannut sovelluksen, joka kertoo korona-altistuksesta ja helpottaa tartuntaketjujen katkaisua. Kyberturvallisuuskeskuksen arvion mukaan sovelluksessa ei ole puutteita, jotka aiheuttaisivat olennaisia tietoturvaan tai käyttäjän seurantaan liittyviä riskejä.

Koronavilkku perustuu monen muun vastaavan sovelluksen tavoin Applen ja Googlen yhdessä [rakentamaan teknologiaan](#), joten kaksi suurta teknologiajättiä ovat vaikuttamassa valtioiden teknologisiin ratkaisuihin. Voikin kysyä, luovuttammeko teknojäteille kykymme ratkaista suurimpia haasteita. Yksi Sitran tukeman Vaasan [Ketju-pilotin](#) keskeisiä tuloksia oli, että riittävän tarkkaan jäljitykseen pystyvää sovellusta on hyvin vaikea tehdä ilman Applen ja Googlen rajapintaa.

Sitran reilun datatalouden [IHAN-projekti](#) korostaakin, että meistä kerätystä datasta, teknologiayritysten asemasta ja kansallisvaltioiden suvereniteetin murenemiseen liittyvistä kysymyksistä tulisi käydä huomattavasti tämänhetkistä laajempaa ja näkyvämpää keskustelua.

TOIVO

65

SITRAN SELVITYKSIÄ 171 – MEGATRENDIT KORONAN VALOSSA

NÄMÄ KEHITYSKULUT LUOVAT TOIVOA

YRITYSVASTUUN LAAJENEMINEN

Koronakriisin aikana nähtiin, että useat yritykset halusivat tarjota apuaan ja olla osana kriisin ratkaisua. Monet yritykset tarjosivat ilmaiseksi apuaan ja osaamistaan mm. erilaisten teknologisten ratkaisuiden kehittämiseen ja avointa tiedon jakoa nähtiin myös kilpailijoiden kesken.

YHTEISÖLLISYYDEN LISÄÄNTYMINEN

Teknologia mahdollisti yhteydenpidon myös rajoitusten aikana ja tuki myös yhteisöllisyyden rakentumista. Esimerkiksi Nappi Naapuri -alustan kautta järjestettiin naapuriapua sitä tarvitseville ja illanvietot etäyhteyksin yleistyivät.

OSAAMINEN JA EDELLYTYKSET OTTAA TEKNOLOGIAA KÄYTTÖÖN

Poikkeustilanne osoitti, että Suomessa on yleisesti ottaen hyvät edellytykset ja osaaminen ottaa teknologiaa käyttöön, kun tilanne sitä vaatii. Kevään aikana osaaminen ja kokemukset ovat karttuneet, mikä voi mahdollistaa uudenlaisia palveluita jatkossa.

UUDET PALVELUT

Rajoitukset pakottivat yritykset ja yhteisöt pohtimaan uudenlaisia palveluita ja liiketoimintamalleja. Nämä kokemukset toivottavasti hyödyttävät teknologian tarkoituksenmukaista käyttöönottoa jatkossakin.

MIKÄ HERÄTTÄÄ SINUSSA TOIVOA?

HEIKKOJA SIGNAALEJA

KORONAVIRUKSEN TUNNISTAMINEN ILMASTA

Kehitteillä on laitteita, jotka tunnistavat koronaviruksen suoraan ilmasta. Tällä hetkellä analyysi vaatii vielä näytteen viemisen laboratorioon, mutta jatkossa laite itse voi tehdä analyysin lyhyessä ajassa. Käyttökohteiksi on suunniteltu mm. työpaikkoja ja lentokoneita.

BLUETOOTH-TUNNISTELÄTKÄT

Tartuntaketjujen seurantaan on kehitetty useita sovelluksia, mutta mitä jos ei ole älypuhelinta? Singapore on ruvennut jakamaan Bluetooth-tunnistelätkiä, joiden avulla voi seurata viruksen leviämistä.

KORONAN SEURANTA JA DIGIPASSI YHDESSÄ

V-health passport yhdistää koronatartunnan seurannan sovelluksen ja digitaalisen terveystestin, jonka avulla voi todistaa, että on käynyt testissä hiljattain. Sovellus ymmärrettävästi on herättänyt huolta terveysdatan yksityisyydestä.

KYBERHYÖKKÄYKSET

Suomalaiset pitivät keväällä Evan tutkimuksessa kyberhyökkäyksiä viidenneksi suurimpana uhkana Suomelle, läheisille tai itselleen ja Britanniassa on kerrottu kyberiskuista koronasairaaloiden rakennusyhtiöihin.

Timo Hämäläinen ja Katri Vataja

8 Korona paljasti yhteiskunnan haavoittuvuuden

Koronapandemia on tehnyt aiempaa konkreettisemmin näkyväksi keskinäisriippuvaisen maailman, jossa yllätykset ja epävarmuudet lisääntyvät. Pandemia on nostanut keskusteluun resilienssin eli kyvyn sietää ja sopeutua kriiseihin, ei vaan varautumisella ja vanhaa varjelemalla vaan myös ajattelu- ja toimintatapoja uudistamalla.

Pandemian pitkän aikavälin vaikutusten kannalta keskeinen kysymys on, muuttaako pandemia teollisen ajan lineaarista, taloudellista tehokkuutta ja optimointia vaalivaa ajattelua? Entä kehittykö politiikka siten, että se huomioi shokkien systeemisen alkuperän ja vaikutukset? Voisiko koronakriisi lisätä ymmärrystä ja keskustelua ennakoivan muutosvalmiuden lisäämisestä yhteiskunnan eri tasoilla?

Monet ihmiset ovat nyt hämillään, osa jopa ahdistuneita tai peloissaan. Tuntuu kuin maailma olisi mennyt sekaisin. Vanhat ajattelu- ja toimintamallit eivät enää toimi, maailma on muuttunut ennakoimattomaksi ja oma tulevaisuus saattaa olla usvan peitossa. Finanssikriisi, terrorismi, sisällissodat, globaalit muuttoliikkeet, eriarvoisuuden ja mielenterveysongelmien kasvu, kriisistä toiseen kompuroivat hallitukset, populistien ja itsevaltioiden valtaannousu, luonnon ääri-ilmiöt – ja nyt koko ihmiskunnan pysäyttännyt pandemia. Mitä ihmettä maailmassa oikein tapahtuu? Miten tapahtumia voisi ymmärtää paremmin ja mitä tästä koronakriisistä voisi oppia tulevaisuutta varten?

Yllätysten ja epävarmuuksien aika

Tulevaisuudentutkijat ovat kuvanneet tätä yllätysten, epäjatkuvuuksien ja ristiriitaisuuksien maailmaa postnormaaliksi ajaksi. Sitran Megatrendit 2020 -raportissa postnormaaliutta kutsutaan metatrendiksi, useista erilaisista kehityskuluista kumpuavaksi muutosvoimaksi, joka yhdistää erilaisia muutosvoimia ja vaikuttaa siten yhteiskunnan trendeihin ja megatrendeihin.

Koronapandemia on malliesimerkki postnormaalin ajan ilmiöstä. Asiat, joita moni piti ennen koronaa ”normaalina”, muuttuivat tai niiden perustukset horjuivat kertarysäyksellä. Koronakriisi voikin olla monelle konkreettinen herätys ja murroskohta, josta vanhaan ei ole paluuta, mutta

”uusi normaali” on vielä rakentamatta. Se on seurausta useasta samanaikaisesti tapahtuvasta ja toisiinsa vaikuttavasta tekijästä.

Koronapandemia on tehnyt konkreettisesti näkyväksi keskinäisriippuvaisen maailman, jossa kriisien nopeudella ja laajuudella on massiiviset, jopa kaoottiset vaikutukset. Global X Networkin systeemikartta ja skenaarit havainnollistavat hyvin koronapandemian keskinäisriippuvaisuuksia ja niiden mahdollisia vaikutuksia.

Pandemioiden mahdollisuus on tiedostettu niin ennakkoinnissa, globaaleissa riskiarvioissa kuin epidemiologioiden analyysissä. Miksi koronaviruspandemia pääsi kuitenkin yllättämään? Thomas L. Friedman selittää tätä The New York Timesin kolumnissa kuvaamalla koronaa mustaksi elefantiksi. Se on ilmiö, jossa yhdistyy musta joutsen ja elefantti huoneessa. Tuho, joka tiedettiin, mutta jota ei haluttu nähdä. Hän kuvaa, kuinka tilanteeseen ovat johtaneet lukuisat ihmisten tekemät päätökset ja arvovalinnat. Näiden taustatekijöiden ja kokonaiskuvan ymmärtäminen on tärkeää siksi, että muistakin kriisejä voi vaania kulman takana.

Sukelletaan seuraavaksi tarkemmin näihin epävarman ja yllätyksellisen maailman taustoihin ja valinnan paikkoihin.

Monimutkainen ja keskinäisriippuvainen maailma

Systeemitutkijat ovat puhuneet ”metakriisistä” tai ”täydellisestä myrskystä”, jossa useampi samanaikainen kriisi kietoutuu vahvasti yhteen. Heidän mukaansa olemme nyt historiallisessa murroskohdassa, jossa vanhat ajattelumallit ja organisoitumistavat eivät enää riitä yhteiskunnan kasvaneen kompleksisuuden ja epävarmuuden hallintaan. On syntynyt ”kompleksisuuskuilu” aiempaa monimutkaisemman maailman ja vanhojen ajattelu- ja toimintamallien välille. Kompleksisuus viittaa nimenomaan

monien asioiden ja toimijoiden samanaikaiseen keskinäisriippuvuuteen ja yhteenkietoutuneisuuteen. (Casti 2012)

Yhteiskuntien kompleksisuutta ja epävarmuutta ovat lisänneet monet samansuuntaiset trendit: talouden globalisoituminen, yhteiskunnan rakennemuutos, uuden viestintäteknologian kiihdyttämä muutosnopeus, päättäjien ja kansalaisten infoähky sekä globaali väestönkasvu ja ihmisten liikkuvuuden lisääntyminen. Talouden globalisaatio ja kansainvälisten markkinoiden kasvu ovat tehneet mahdolliseksi tuotantoprosessien ennennäkemättömän pitkälle menevän erikoistumisen, työnjaon ja keskinäisriippuvuuden. Koronakriisi on nyt tuonut ennen näkemättömällä tavalla esille esimerkiksi alihankintaketjujen suuren taloudellisen merkityksen. Vallitseva tilanne on virittänyt globaalin keskustelun äärimmilleen viedyn taloudellisen työnjaon ja tehokkuusajattelun riskeistä yllättävien shokkien iskiessä. Koronanaikaisena signaalina ja yhdenlaisena vastatoimena onkin nähty myös ruohonjuuritason aloitteita ruokaketjujen lyhentämiseksi.

On syntynyt ”kompleksisuuskuilu” aiempaa monimutkaisemman maailman ja vanhojen ajattelu- ja toimintamallien välille.

Yritystoiminnan kansainvälistyminen ja tietotekninen vallankumous ovat ajaneet hyvinvointivaltioiden perinteisesti vakaat yhteiskuntajärjestelmät ja instituutiot murrokseen, mikä on luonut yhteiskuntaan uudenlaista epävarmuutta. Uusi tietoteknologia on myös nopeuttanut kaikenlaisia tuotanto- ja muutosprosesseja, mikä on lisännyt yhteiskunnan ”kellotaajuutta” ja informaatiotulvaa. Globaali väestönkasvu ja ihmisten maantieteellinen liikkuvuus ovat

lisänneet ihmiskunnan vuorovaikutusta. Kukapa olisi ennen koronapandemiaa arvannut, kuinka kytkeytynyt kiinalainen Wuhanin kaupunki on muuhun maailmaan.

Kompleksisuuskuilun kasvu on vuosittain vaihteen jälkeen ajanut vanhat toimintamallit kriisiin yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Ihmisten elämänhallinnan ongelmat ovat lisääntyneet, hierarkkiset organisaatiot ovat vaikeuksissa, siilomainen ja byrokraattinen julkishallinto ei selviä yhteiskunnan viheliäisistä ongelmista, demokratia on kriisissä ja kansainväliset järjestöt ovat jämähtäneet paikoilleen globaalien ongelmien kanssa. Globaali pandemiakriisi kietoutuu monin tavoin yllä mainittuihin laajoihin kehityskulkuihin, niitä joko vahvistamalla, heikentämällä tai nostamalla esiin uudenlaisia jännitteitä.

Nykyinen murroskausi ei kuitenkaan ole ainutlaatuinen. Vastaavia on ollut aiemminkin ihmiskunnan historiassa. Yhteiskuntien kehitys on vuosittuhansia kulkenut kohti laajempaa elinpiiriä, mikä on mahdollistanut aiempaa suuremman työnjaon, vaihdannan ja tuottavuuden – ja samalla kasvattanut keskinäisriippuvuutta ja monimutkaisia vuorovaikutussuhteita.

Ihmiskunnan historiassa on ollut pitkiä tasaisen kehityksen vaiheita, jolloin ihmisten maailmankuvan, arvojen, normien ja organisoitumistapojen ei ole tarvinnut suuremmin muuttua. Pääosin metsästyksen ja keräilyyn tai maatalouteen perustuneet kehitysvaiheet ovat tästä hyviä esimerkkejä. Jossakin vaiheessa kasvavaa elinpiiriä, työnjakoa ja kompleksisuutta ei kuitenkaan enää ole pystytty hallitsemaan vanhojen ajattelumallien, organisoitumistapojen ja instituutioiden avulla vaan ne ovat ajautuneet kriisiin. Kompleksisuuskuilu on kasvanut liian suureksi. Amerikkalainen historioitsija Joseph Tainter selittää tällä mm. Rooman valtakunnan ja Maya-kulttuurin romahtamista The Collapse of Complex Societies -kirjassaan. Näin huonosti ei kuitenkaan tarvitse käydä nykyisessä murroksessa.

Resilienssin tarve korostuu

Keskinäisriippuvaisessa, pitkälle verkottuneessa maailmassa pandemian kaltaisten shokkien vaikutukset ovat dramaattisia. Ne leviävät nopeasti ja osuvat järjestelmien heikkouksiin. Siten ne koettelevat niin ihmisten kuin kokonaisten yhteiskuntienkin kestävyttä. Kuten nyt koronakriisissä, vakaampien aikojen kilpailukytekijät, esimerkiksi tuotantoprosessien optimointi ja tehostaminen, tai vaikkapa siirtolaistyövoima, voivat osoittautua heikkoudeksi.

Pandemiakriisi on nostanut keskusteluun resilienssin. Resilienssille on monia määritelmiä, mutta yleisesti sillä tarkoitetaan yksilön, yhteisön tai yhteiskunnan kykyä ylläpitää toimintakykyä muuttuvissa olosuhteissa sekä valmiutta kohdata häiriöitä ja kriisejä ja palautua niistä. Suomalaistutkijat ovat ehdottaneet ”mukautumisvalmiutta” resilienssin suomenkieliseksi vastineeksi

Resilienssitutkijoiden mukaan useat valtiot ja kansainväliset organisaatiot ovat ottaneet resilienssin keskeiseksi osaksi turvallisuusstrategioitaan. Tällöin puhutaan yleensä kokonaisresilienssistä, joka koostuu yksilöistä, yhteisöistä, valtioista ja instituutioista – toisiinsa kytkeytyneenä. Resilienssi nähdään vastauksena monimutkaisiin, usein vaikutuksiltaan kansallisvaltioiden rajat ylittäviin kriiseihin, joita poliittiset yhteisöt nykyisessä maailmanjärjestyksessä kohtaavat. Resilienssi ei ole vain kriisin keskellä toimimista, vaan sitä voidaan tarkastella prosessina, johon sisältyy kriisinsietokyvyn ja kriiseistä palautumisen ohella myös ennakoiva sopeutuminen toimintaympäristön muutoksiin sekä niitä tukevat oppimisprosessit.

Monet ovat muistuttaneet, ettei ”ennalleen toipuminen” ja paluu vanhaan ole enää koronan jälkeen mahdollista, eikä toivottavaakaan, sillä globaalit kestävyysongelmat vaativat yhteiskuntien kokonaisvaltaista uudistumista. Resilienssitutkijat Tapio Juntunen ja Ari-Elmeri Hyvönen toteavat analyysissaan, että koronan aikaiset

politiikkatoimet ovat keskittyneet vahvasti yhteiskunnan iskunkestävyyteen ja julkiseen talouteen ja keskustelu yhteiskunnan sopeutumista ja mukautuvaa oppimista edesauttavista piirteistä on ollut toistaiseksi vähäistä.

Miten vahvistaa resilienssiä?

Miten voisimme parantaa kansalaisten, organisaatioiden ja yhteiskunnan tulevaisuutta ennakoivaa muutosvalmiutta sekä sopeutumis- ja palautumiskykyä nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä ja kriiseissä?

Resilienssin parantamiseksi on tarpeen pohtia, miten edellä kuvattua kompleksisuuskulua voidaan kuroa umpeen. Sitä voidaan analysoida tarkemmin Ross Ashby’n ”riittävän monimuotoisuuden lain” (law of requisite variety) avulla. Sen mukaan asiat pysyvät päätöksentekijän tai organisaation hallinnassa niin kauan, kun sillä on vähintään yhtä paljon hyviä toimintavaihtoehtoja kuin vastaan tulee yllättäviä haasteita ja ongelmia. Jos vaihtoehtoja on vähemmän, tulee jossain vaiheessa vastaan ongelma, josta ei enää selvitä ja systeemi ajautuu kriisiin. Tämä on nykyään valitettavan usein tilanne eri toimijoilla aiempaa monimutkaisemmassa maailmassa. Systeemi ja tilanne eivät enää ole hallinnassa.

Resilienssin vahvistamista voi tarkastella kahden päästrategian kautta. Ensimmäinen niistä on systeemin yksinkertaistaminen, olkoonpa se sitten ihmisen arkielämä, yrityksen tuotantoprosessi tai koronapandemian leviäminen. Tämä helpottaa monimutkaisuuden hallintaa ja sopeuttamista haasteellisen tilanteen käytettävissä oleviin voimavaroihin. Esimerkiksi koronan mukanaan tuoma etätyö ja pakon edessä tapahtuva ”kotoilu” ovat voineet vähentää monen kiireisen ihmisen stressiä ja arjen kaottisuutta. Tuotannon palauttaminen kotimaahan voi puolestaan helpottaa kansainvälisen yrityksen tuotantoprosessien hallittavuutta. Rajojen sulkeminen, matkustusrajoitukset,

ravintoloiden sulkeminen sekä aktiivinen testaus, jäljitys ja karanteenit yksinkertaistivat Suomen hallituksen tehtävää koronaviruksen hallinnassa. Päätöksentekoa ohjasi terveyden ja ihmishenkien priorisointi. Kuten viheliäisille ongelmille on tyypillistä, myös koronaviruksen hallinnalla rajoitustoimet aiheuttivat uusia ongelmia toisaalle, kuten talouteen ja sosiaaliseen elämään.

Koronakriisin myötä tulevaisuus näyttäytyy epävarmemmalta ja jännitteiseltä, mutta samalla myös avoimemmalta.

Toinen strategia vahvistaa resilienssiä on ihmisten tai organisaatioiden toimintamahdollisuuksien ja vaihtoehtojen kasvattaminen niin, että ne pystyvät vastaamaan aiempaa kompleksisemmän maailman haasteisiin. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi päätöksenteon hajauttamista organisaatioissa, arjen hallintaa helpottavien palveluiden kehittämistä tai yritystoiminnan tarpeettoman sääntelyn karsimista. Myös varmuusvarastojen ylläpitäminen sekä useamman rinnakkaisen tavarantoimittajan hankkiminen ovat esimerkkejä keinoista lisätä toimintavaihtoehtoja ja resilienssiä ja ehkäistä haavoittuvuutta. Tähän strategiaan pohjautuu esimerkiksi [WISE-tutkimushankkeen politiikkasuositus](#) osittain päällekkäisten toimintojen hyväksymisestä kriittisten toimintojen osalta. Tulevaisuuden resilienssin kannalta keskeinen kysymys on, mitä on omavaraisuus ja huoltovarmuus keskinäisriippuvaisessa maailmassa.

Resilienssin vahvistamisessa voidaan tehdä kahdenlaisia virheitä. Ensinnäkin liiallinen yksinkertaistaminen on virhe, sillä liian yksinkertaiset selitykset ja mallit eivät anna realistista kuvaa ongelmasta ja johtavat siten harhaan ja mahdollisesti ongelmien kärjistymiseen tai siirtymiseen toisaalle. Kärjekäs yksinkertaistaminen on kuitenkin

taktiikka, jota monet populistipoliitikot ja itsevaltiaat käyttävät tietoisesti. Yksinkertaisille selityksille ja ratkaisuille on nyt paljon kysyntää, kun nopea yhteiskunnallinen murros hämmentää ja ahdistaa ihmisiä. Koronakriisi on otollista maaperää erilaisille salaliittoteorioille. Hämmäntäminen on myös tietoista vallankäyttöä, kuten Megatrendit 2020 -selvityksessä todettiin. Käytännön toimintajärjestelmien yksinkertaistaminen voi puolestaan vaatia työnjaosta tinkimistä, mikä saattaa heikentää niiden innovatiivisuutta ja tuottavuutta. Näin voi käydä esimerkiksi kansainvälisten yritysten palauttaessa toimintojaan kotimaahan.

Toinen virhe resilienssin parantamisessa liittyy vaihtoehtojen ja puskurien liialliseen kehittämiseen. Se voi vähentää toiminnan tehokkuutta ja syödä resursseja muista tarpeellisista toiminnoista ja tulevaisuuteen kohdistuvista investoinneista. Siksi onkin pohdittava, miten erilaisilla investoinneilla ja uudistuksilla voidaan samanaikaisesti vahvistaa tulevaisuuden toimintakykyä. Tässä suunnassa nyky-yhteiskunnilla on vielä paljon parannettavaa, sillä vuosikymmeniä kestänyt toimintamallien tehostaminen on vähentänyt niiden monimuotoisuutta ja vaihtoehtoisia toimintamahdollisuuksia.

Koronakriisin myötä tulevaisuus näyttäytyy epävarmemmalta ja jännitteiseltä, mutta samalla myös avoimemmalta. Tulevaisuudentutkijoiden puheissa korostuu huoli siitä, ettei kriisi menisi hukkaan paremman tulevaisuuden näkökulmasta. Toisin sanoen kyse on siitä, millaisia uudistumisen, oppimisen ja kehittymisen mahdollisuuksia kriisissä avautuu ja miten niihin tartutaan.

Jatkuvan oppimisen merkitys

Resilienssin vahvistaminen uudistamisen kautta tarkoittaa paitsi rakenteellisia muutoksia, myös uudenlaisia ajattelumalleja ja jatkuvaa oppimista. Isojen, ylhäältä ohjattujen rakenteellisten uudistusten aikaansaaminen on ollut viime vuosina hankalaa (esim.

sote-uudistukset). Kestävän hyvinvoinnin ja yhteiskunnan resilienssin vahvistaminen edellyttää rakenteellisia ja esimerkiksi lainsäädännöllisiä uudistuksia, mutta niiden edistämässä on tarve liikkua enemmän myös koordinoitun kokeilutoiminnan ja yhteisten oppimisprosessien suuntaan. Uusia parempia toimintamalleja ja rakenteita kannattaa etsiä jatkuvan käytännönläheisen kokeilutoiminnan ja yhdessä kehittämisen avulla. Täydellisiä tai lopullisia ratkaisuja ei ole olemassa, kun maailma ympärillä muuttuu nopeasti.

Jotta yhteiskunnan viheliäisiin ongelmiin ja yllättäviin haasteisiin voidaan jatkossa paremmin vastata, tarvitsevat niin kansalaiset, päätöksentekijät ja organisaatiot lisää vaihtoehtoja ja toimintamahdollisuuksia. Vaihtoehtojen ja toimintamahdollisuuksien kasvattamisen tarve on viime vuosina näkynyt yritysmaailman lisäksi myös julkisella sektorilla esimerkiksi avoimina innovaatio- ja yhteiskehittelyprosesseina, verkostoyhteistyön yleistymisenä sekä kokeilutoiminnan lisääntymisenä. Nämä ovat käytännön toiminnasta nousevia keinoja lisätä päätöksenteon tieto- ja osaamis pohjan monipuolisuutta ja joustavuutta, mikä parantaa organisaatioiden sopeutumisen- ja uusiutumiskykyä.

Käytännön kokeilu-, kehitys- ja oppimisprosessit tukevat myös ajattelumallien uudistumista. Niiden avulla rakennetaan syvällistä ymmärrystä ongelmien juurisyistä ja vuorovaikutussuhteista. Parhaimmillaan tällaisissa prosesseissa onnistutaan yhdistämään erilaisia tiedon tyyppisiä ja asiantuntemusta – käytännön kokemuksia ja toimintaympäristöön liittyvää tietoa, tutkimustietoa ja julkishallinnon osaamista.

Käytännön kokeilu- ja kehittämistoiminnasta voidaan tunnistaa ja kiteyttää uusia yleistettävissä olevia oppeja, periaatteita ja ajatusmalleja, joiden avulla voidaan jatkossa ymmärtää ja vähentää asioiden kompleksisuutta samankaltaisissa tilanteissa. Juuri nyt

onkin keskeistä pohtia, mitä voimme oppia koronakriisin kokemuksista tulevia kriisejä silmällä pitäen. Juntunen ja Hyvönen muistuttavat, että koronakriisistä saatujen oppien avulla on mahdollista toteuttaa yhteiskunnan pitkän aikavälin kriisinsietokykyä vahvistavia uudistuksia.

Koronakriisi on osoittanut, miten globaali kriisi vaatii myös yksilöiltä kykyä sopeutua muuttuviin olosuhteisiin ja sietää ja käsitellä lisääntyneitä epävarmuutta. Monitieteinen tiedepaneeli on kiinnittänyt siihen huomiota erityisesti lasten ja nuorten osalta. Yksilöiden kannalta kysymys on erityisesti postnormaalien ajan ja metakriisin asettamista uusista haasteista ihmisten henkiselle kapasiteetille ja sietokyvyille. Harvardin yliopiston Robert Kegan ja Lisa Laheyn mukaan kiulu nyky maailman monimutkaisuuden ja ihmisten henkisen kapasiteetin välillä on kasvanut viime vuosikymmeninä. Tämä vaikeuttaa merkittävästi kompleksisuuskulun umpeen kuromista, sillä omien ajattelumallien monimuotoisuuden kasvattaminen sekä erilaisia näkökulmia ymmärtävän ja hyväksyvän maailmankuvan omaksuminen voi edellyttää ihmisiltä henkistä kasvua. Tällainen ”vertikaalinen kasvu” ja maailmankuvan kehittäminen on suuri haaste tulevaisuuden koulutusjärjestelmälle ja elinikäiselle oppimiselle, josta on puhuttu pääasiassa uusien työelämän taitojen hankkimisen näkökulmasta.

Yksilön henkisellä kasvulla ja maailmankuvan monipuolistumisella voisi olla ratkaiseva vaikutus yhteiskunnan viheliäisten ongelmien ratkaisemiseen (esim. ympäristö-ongelmat, eriarvoisuuden kasvu, mielenterveysongelmat). Näiden ongelmien ratkaiseminen vaatii ongelmien juurisyiden ja yhteiskunnallisten vaikutusten monipuolista hahmottamista, erilaisten sidosryhmien näkökulmien ja arvojen ymmärtämistä ja hyväksymistä sekä hyvää yhteistyökykyä erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa.

Toivon lähteitä

Suomalainen yhteiskunta ja päätöksenteko on osoittanut toimivuutensa myös koronapandemian olosuhteissa. Hallitus ja viranomaiset onnistuivat kriisin alkuvaiheen jälkeen luomaan järjestyksen, jossa virus saatiin hallintaan ja erityisterveydenhuollon kapasiteettia ei ylitetty. Suomi pärjasi kohtuullisen hyvin myös 1990-luvun talouskriisin ja vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin hoidossa. Suomalainen yhteiskuntamalli on menestynyt hyvin myös vakaammassa toimintaympäristössä. Köyhästä maatalousyhteiskunnasta kehittyi muutamassa vuosikymmenessä yksi parhaiten pärjäävästä yhteiskunnista maailmassa. 2000-luvun alkupuolella se nousi jo kansainvälisten kilpailukyky- ja hyvinvointivertailujen kärkeen. Sen sijaan aiempaa kompleksisempaan ja epävarmempaan postnormaaliin maailmaan sopeutuminen on Suomelle uusi haaste.

Kriisit ja yllätykset tulevat haastamaan yksinkertaisempaan ja vakaampaan maailmaan kehitettyjä yhteiskuntarakenteita ja toimintamalleja myös tulevaisuudessa. Viruksia voi tulla tulevaisuudessa lisää, ehkä pahempiakin. Nykyisessä maailmassa kriisit eivät myöskään pysähdy kansallisvaltioiden rajoille. Miten sairauksien tai kriisien globaalia leviämistä voidaan estää ilman, että turvaututaan “uusimpivaaralaisuuteen” rajoja sulkemalla ja liikkumista rajoittamalla?

Koronapandemia on esimerkki globaalisti kriisistä, joka koskee kaikki maailman ihmisiä ja edellyttää siksi kansainvälistä yhteistyötä ja luottamusta kansainvälisiin instituutioihin. Koronakriisin yhteydessä on tunnistettu tarve esimerkiksi uudennaisille luottamusmekanismeille ja ennakkovaroitus- ja vastatoimijärjestelmille (vrt. tsunamin jälkeen rakennetut järjestelmät). Voisiko koronakriisi toimia muutoksen katalyyttinä

siten, että siitä saatujen oppien kautta voitaisiin vahvistaa pitkän aikavälin kriisinsietokykyä, mukaan lukien kansainvälinen monenkeskinen yhteistyö?

Tulevaisuudessa meidän täytyy osata varautua myös sellaiseen, mistä nyt ei vielä tiedetä lainkaan, ja siksi [OECD:n raportti](#) suosittaa systeemistä lähestymistapaa yhteiskuntapolitiikkaan. Suomalainen [WISE-tutkimushanke](#) nostaa esiin, että pandemia on kansanterveydellinen kriisi, johon on voitu varautua järjestelmällisemmin kuin mitä pitkällä aikajänteellä yleistyviin sosio-ekologisiin murroksiin, kuten ilmastonmuutokseen tai luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen. Pandemian seurauksena asiantuntija- ja ennakoititiedon merkitys ja arvostus voivat korostua, samoin tarve tulevaisuusajattelulle ja systeemille lähestymistavoille. Resilienssiä ei vahvisteta menneisyyteen nojaamalla vaan rakentamalle kestävämpää tulevaisuutta, joka huomioi sekä isot kehityskulut ja niiden tuomat haasteet, mutta myös heikot signaalit ja villit kortit.

Yhteenvetona voimme todeta, että uudennaisessa toimintaympäristöissä menestymiseksi tarvitaan ajattelumallien monipuolistumista, henkistä kasvua, erilaisten näkemysten ja arvojen ymmärtämistä sekä uudennaisista yhteistyökykyä ja luottamusta yli sektori-, sidosryhmä- ja kansallisvaltiotajojen. Yrityksiltä, järjestöiltä ja julkishallinnolta tarvitaan uusia toimenpiteitä kansalaisyhteisöjen ja organisaatioiden toimintamahdollisuuksien parantamiseksi sekä kokeilu- ja oppimisprosessien kehittämiseksi. Tavoitteena tulisi olla uusi, kestävämpi tasapaino yhteiskunnan äärimmilleen viedyn tehostamisen ja erikoistumisen ja toisaalta sopeutumisen ja uudistumiskyvyn välillä. Kokonaisresilienssin kannalta on tärkeää, että ihmisten luottamus perusturvaan ja tulevaisuuteen säilyy myös epävarmuuden lisääntyessä.

**CASE-ESIMERKKI: ARVOT JA AJATUSMALLIT
KORONAKRIISISSÄ**

Niin koronakriisi kuin nykyajan viheliäiset ongelmat vaativat meiltä uudistumista, jotta voimme vastata edessämme oleviin haasteisiin. Yhteiskunnallinen muutos tapahtuu usealla tasolla. Jos arvoissamme ja ihanteissamme tapahtuu muutoksia, sillä on vaikutuksia myös käyttäytymiseemme sekä poliittiseen järjestelmään ja rakenteisiin.

Koronakriisi vaikuttaa voimakkaasti nykyhetkeemme, mutta merkittävää on, muuttaako se myös pidemmällä aikavälillä arvojamme ja ajattelumallejamme? Muuttuuko esimerkiksi luontosuhteemme? Teemmekö yhä enemmän valintoja ja päätöksiä kestävämmän elämän eteen, valitsemmeko esimerkiksi kestäväen elvytyksen? Huomioimmeko taloudessa sosiaalista tasa-arvoa? Entä milloin valitsemme kansallisen, EU:n tai globaalin edun?

Sitran Sivistys+-projekti toimii juuri ajatusmallien ja ihanteiden tasolla. Projektin tavoitteena on vahvistaa sellaista sivistystä, joka antaa meille entistä suuremman valmiuden uudistua ja vastata viheliäisiin ongelmiin. Tällainen sivistys myös luo merkityksellisyyttä ja hyvinvointia kulutuskeskeisyyden sijaan.

TOIVO

77
SITRAN SELVITYKSIÄ 171 – MEGATRENDIT KORONAN VALOSSA

NÄMÄ KEHITYSKULUT LUOVAT TOIVOA

KIINNOSTUS ENNAKOINTIIN

Kiinnostus ennakointiin ja tulevaisuusajatteluun sekä systeemijatteluun: palautumis- ja uudistumiskykyä ei vahvisteta menneisyyteen nojaamalla vaan rakentamalla kestävämpää tulevaisuutta, joka huomioi sekä isot kehityskulut ja niiden tuomat haasteet mutta myös villit kortit ja heikot signaalit, koronapandemian kaltaiset ilmiöt.

TIEDON ARVOSTUS

Tiedon arvostus ja käyttö voivat lisääntyä. Kyse ei ole niinkään ennakointi- ja asiantuntijatiedon puutteesta ja saatavuudesta, vaan siitä, miten tulevaisuutta koskevaa tietoa hyödynnetään tämän päivän päätöksenteossa ja toiminnassa.

POIS TEOLLISEN AJAN AJATTELUSTA?

Muuttaako keskinäisriippuvuuden ja systeemisyyden näkyväksi tulo teollisen ajan lineaarista, taloudellista tehokkuutta ja optimointia vaalivaa ajattelua? Kehittykö politiikka siten, että se huomioi shokkien alkuperän ja syyt sekä moninaiset vaikutukset?

SOLIDAAARISUUS

Koronan aikana nähty solidaarisuutta, empaattisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistavia toimia ja itseorganisoituvaa toimintaa, mikä voi lisätä sosiaalista yhteenkuuluvaisuuden kokemusta.

MUUTOKSEN KATALYyttI

Koronavirus muutoksen katalyyttinä. Epidemian aikana kehittyneet käytännöt ja opit voivat vahvistaa yhteiskunnan pitkän aikavälin kriisinsietokykyä.

MIKÄ HERÄTTÄÄ SINUSSA TOIVOA?

.....

.....

.....

9 Lopuksi: Mistä pitäisi keskustella ja millä eväin eteenpäin?

Aiemmat luvut ovat kuvanneet eri näkökulmista sitä muutosten, yllätysten ja epävarmuuksien aikaa, jossa parhaillaan elämme. Vaikka huomio kiinnittyy helposti nykyhetken polttaviin ongelmiin, olisi tärkeää pystyä katsomaan samalla myös pidempää aikaväliä. Voimme vaikuttaa siihen, millaiseksi tulevaisuus muotoutuu, mutta se vaatii uudenlaista asennetta tulevaa kohtaan.

Ensinnäkin on röyhkeää väittää, että tietää tulevaisuuden. Ei kukaan tiedä, mitä tulee tapahtumaan. Silti toisenlaisia tulevaisuuksia pitää kuvitella, ei siksi, että ne toteutuisivat, vaan jotta meillä olisi suunta, jota kohti nykyhetken toimilla pyrimme. Toisenlaisten tulevaisuuksien kuvittelu edellyttää nykyisten oletusten haastamista ja nöyryyttä epävarmuuden suhteen. Mahdolliset yllätykset ja niiden seuraukset kannattaa ottaa pohdintoihin mukaan entistä tiiviimmin.

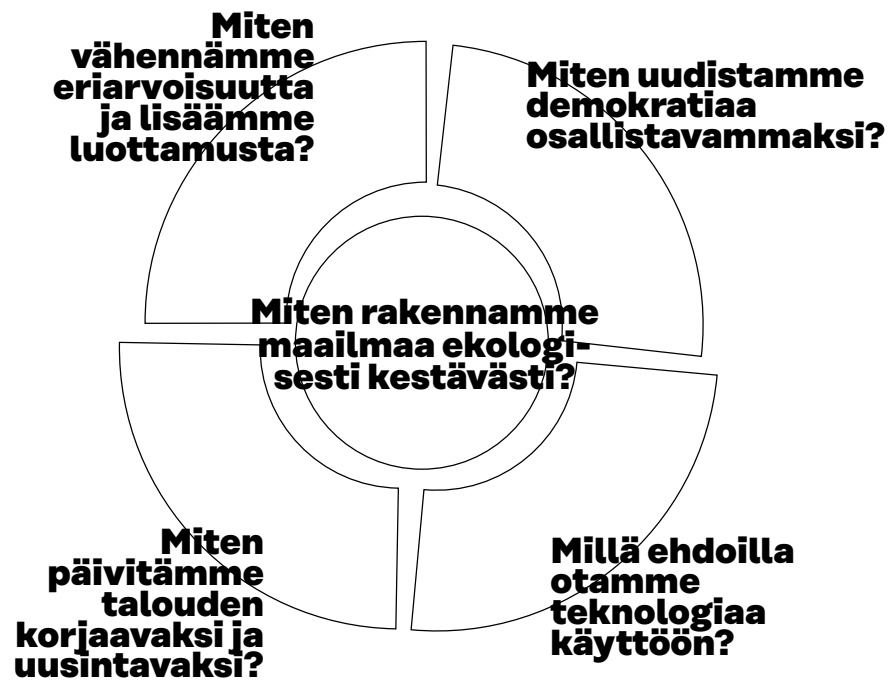
Toisekseen on röyhkeää tuputtaa toiselle omaa tulevaisuusnäkemystään ainoana oikeana. Silti tulevaisuuksista pitää keskustella, ja samalla myös kuunnella toisia. Näkemykset tulevaisuudesta saattavat olla ristiriidassa keskenään ja juuri sen äärelle on hyvä pysähtyä. Tämä edellyttää arvostusta muiden näkemyksiä kohtaan, vaikka olisikin eri mieltä. Keskusteluyhteyden säilyminen on yllätysten ajassa tärkeää.

Kolmanneksi on röyhkeää kuvitella kaiken pysyvän ennallaan, että juuri itselle tuttu on historian huipentuma. Silti tulevaisuus rakennetaan nykyhetken päälle ja tässä hetkessä tiedossa olevilla toimilla. Tämä edellyttää luottamusta omaan kykyyn vaikuttaa asioihin yhdessä muiden kanssa.

Mistä pitäisi keskustella juuri nyt?

Tässä hetkessä on tärkeää nähdä muutoksen iso kuva ja keskustella siitä, millaista tulevaisuutta haluamme yhdessä rakentaa. Mikä on Suomen tarina? Millaiseksi sen haluamme muovata yhdessä? Kasvanut epävarmuus tulevasta tarkoittaa samalla sitä, että yhä useampi asia tuntuu mahdolliselta. Tulevaisuus on ikään kuin enemmän auki. Tällöin korostuu tulevaisuudesta keskusteleminen, toisten näkemysten kuunteleminen ja sitä kautta yhteisen ymmärryksen luominen. Mitä parempi yhteinen ymmärrys meillä on siitä, missä olemme tällä hetkellä ja mihin suuntaan haluamme mennä, sitä paremmin onnistumme myös toimimaan yhdessä toivottavan tulevaisuuden rakentamiseksi.

Nostamme tähän loppuun kysymyksiä viidestä teemasta megatrendikehikkomme mukaisesti. Tämän hetken keskeisimmät kysymykset on nostettu oheiseen kuvaan: miten rakennamme maailmaa ekologisesti kestävästi, miten uudistamme demokratiaa osallistavammaksi, miten vähennämme eriarvoisuutta ja lisäämme luottamusta, miten päivitämme talouden korjaavaksi ja uusintavaksi sekä millä ehdoilla otamme teknologiaa käyttöön? Näiden lisäksi avoamme alla paljon muitakin tärkeitä kysymyksiä. Toivomme, että kysymykset innostaisivat mahdollisimman monia keskustelemaan tulevaisuudesta, avartamaan omia näkemyksiään siitä, mikä kaikki on mahdollista ja toivottavaa, sekä löytämään innostavia tarinoita paremmista tulevaisuuksista.

Kaiken keskellä on siis kysymys siitä, miten rakennamme koronan muuttamaa maailmaa: ekologisesti kestävästi vai kestävyyskriisiä pahentaen? Tähän sisältyvät kysymykset elvytystoimien kestävydestä, arvojen muutoksesta ja luontosuhteesta:

- Kenelle ja mihin elvytysrahat ohjataan ja edistävätkö toimet siirtymää kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa? Teemmekö reiluja päätöksiä luonnon, ilmaston ja tulevien sukupolvien kannalta?
- Miten koronakriisistä johtuvat positiiviset ympäristövaikutukset vaikuttavat ihmisten arvoihin ja asenteisiin? Miten säilytämme positiiviset muutokset, joita kriisi on tuonut mukanaan, kuten etätyö, turhan kulutuksen vähentyminen, luonnon arvostaminen, omista tottumuksista tinkiminen? Uskallammeko haastaa itsemme laajempaan kulttuurin muutokseen?
- Millaiseksi luontosuhteemme muuttuu? Vaikka korona tarttui ihmiseen eläimestä, on tapahtumasarjassa silti enemmän kyse meidän ihmisten toiminnasta kuin eläimistä. Pandemian juuret ovat syvällä luonnon tuhoamisessa.

Megatrendien ja koronapandemian tuomien haasteiden suuruus edellyttää merkittäviä muutoksia. Ei ole yhdentekevää, miten niistä päätetään. Osallistuvan demokratian kehittäminen on noussut entistä tärkeämmäksi sisältäen kysymyksiä liittyen digitalisaation hyödyntämiseen, osallisuuden vahvistamiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön:

- Uskalletaanko demokratian kehittämisessä vihdoin ottaa kaivattu digiloikka? Nyt, kun iso osa kansasta on harjaantunut virtuaalityökalujen käyttöön ja on nähty, mihin kaikkeen ne taipuvat, tulisi pohtia, miten niitä voidaan jatkossa hyödyntää osallisuuden edistämässä.
- Miten osallistuvan demokratian kehittämistä jatketaan koronan muuttamassa maailmassa? Poikkeusaikana keskitehtyllä, asiantuntijavetoisella päätöksenteolla on ollut laaja hyväksyntä. Tämä ei saa kuitenkaan tarkoittaa osallisuuden kapenemista. Nyt tarvitaan ihmisten laajempaa ja syvempää osallistumista demokratiaan.

- Miten vahvistamme kansainvälistä yhteistyötä? Koronapandemia ja monet muut aikamme haasteet ovat globaaleja, eikä niitä voi mikään maa yksin ratkaista. Siksi kansainvälistä yhteistyötä on kehitettävä kunnianhimoisesti ja sisänpäin käpertyminen on estettävä.
- Koronakriisi on tuonut selvemmin esille myös eriarvoisuuden. Emme ole kaikki samalla viivalla, eikä ole vain yhtä tapaa kohdata ja kokea pandemia. Oleellinen kysymys onkin, miten saamme ehkäistä eriarvoisuutta samalla kun rakennamme ekologisesti kestävää yhteiskuntaa? Nyt on tärkeää katsoa erityisesti pidemmän aikavälin vaikutuksia: Miten huolehditaan kriisin jälkihoito myös henkisen hyvinvoinnin ja mielenterveyden saralla tai vanhustenhuollossa? Pandemia on aiheuttanut paljon huolta ja kuormitusta ihmisten henkiselle hyvinvoinnille ja mielenterveydelle.
- Miten varmistamme yhteiskunnan palveluiden laadun ja riittävyyden? Pandemian seuraukset talouteen heikentävät entisestään hyvinvointivaltion rahoitus pohjaa.
- Millaisia ovat pandemian välilliset pidemmän aikavälin vaikutukset? Pandemian vaikutukset kietoutuvat taloudelliseen, sosiaaliseen, poliittiseen ja ekologiseen epävakauteen, jolloin seuraukset voivat olla väestön kannalta jopa yllättävämpiä ja varsinaista terveyskriisiä pitkäkestoisempia.

Talouden suhteen koronakriisi on tuonut entistä selvemmin esille nykyisen talousjärjestelmän heikkoudet. Oleellinen kysymys onkin, miten löydämme uuden tasapainon talouden tehokkuuden, uudistumiskyvyn ja resilienssin välillä:

- Minkälaisia toisen ja kolmannen asteen seurauksia koronakriisillä on globaalitalouteen ja Suomen kansantalouteen?
 - Millaiseksi julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin roolit muodostuvat koronan jälkeisessä ajassa ja mihin suuntaan haluamme niiden uudistuvan?
 - Miten pääsemme koronan jälkeisessä talouden elvytyksessä ja sopeuttamisessa irti talouden vahingollisista polkuriippuvuuksista?
- Nyt käyttöön otettavilla teknologisilla ratkaisuilla voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia yritysten, yksilöiden ja yhteiskunnan kannalta. Nyt on oleellista keskustella, millä ehdoilla haluamme ottaa teknologiaa käyttöön ja millaisen roolin haluamme sille antaa:
- Kuka määrittelee datan käytön pelisäännöt? Meistä kertyy yhä enemmän dataa ja sitä halutaan myös kerätä yhä enemmän. Koronakriisi on vauhdittanut tätä kehityskulkua. Lisääntyvä data tuo mahdollisuuksia luoda uudenlaisia liiketoimintamalleja, mutta herättää myös kysymyksiä datan käytön eettisyydestä ja yksilönsuojasta. Siksi nyt tärkeää keskustella datan hallinnasta ja yksilön oikeuksista datan suhteen.
 - Kuka päättää teknologian kehityksestä? Teknologian käyttöönotto muokkaa merkittävällä tavalla yhteiskuntaa ja siksi onkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, kuka sen kehityksestä päättää: yritykset, valtiot vai kansalaiset, vai kenties kaikki yhdessä?
 - Miten ehkäisemme teknologian tuomaa eriarvoistumista? Teknologia voi lisätä tai vähentää eriarvoisuutta riippuen siitä kuinka laajasti uudet palvelut tulevat saataville ja millaiset edellytykset ja osaaminen ihmisillä on sen käyttöön. Uusien teknologisten ratkaisuiden yleistyessä onkin syytä tarkastella, miten sitä otetaan käyttöön ja kenelle.

Millä eväin eteenpäin?

Avoimia kysymyksiä ja keskusteltavaa on paljon. Keskustelun kautta syntyvä yhteinen ymmärrys nykyhetkestä ja siitä, millainen on toivottava tulevaisuus itse kunkin mielestä, luo pohjan toimenpiteille. Keskustelu itsensä ei kuitenkaan riitä, vaan samaan aikaan on tärkeää toimia paremman tulevaisuuden eteen. Tässä ehdotus kolmesta aiheesta, joista aloittaa.

1. Ekologinen jälleenrakennus. Elvytystoimissa ja kaikessa muussakin tulee ottaa huomioon kestävämmän yhteiskunnan rakentaminen ja reilu siirtymä pois fossiilista polttoaineista ja resurssien ylikulutuksesta. Ratkaisuja tähän voi katsoa esimerkiksi kiertotaloudesta tai luvun 3 listauksesta ”7 kestävää tapaa tukea taloutta ja työllisyyttä”.
2. Luottamuksen vahvistaminen. Mitä korkeammalla tasolla on luottamus

toisiimme ja instituutioihin, sitä sopeutumisen-, palautumis- ja uudistuskäytöksi yhteiskuntamme on tulevien yllätyksien edessä. Luottamusta voi lisätä rakentavan dialogin avulla hyödyntäen esimerkiksi Erätauko-menetelmää, vahvistamalla ihmisten osallisuutta päätöksenteossa esimerkiksi digitaalisten ratkaisujen avulla ja sopimalla reilun datatalouden pelisäännöistä.

3. Toisenlaisten tulevaisuuksien kuvittelu. Koronakriisin tuoman epävarmuuden kasvaessa korostuu tarve uudistaa näkemyksemme tulevaisuuksista. Innostavat tarinat tulevaisuuksista auttavat avartamaan ajattelua ja syventämään ymmärrystä siitä, mikä on itse kullekin tärkeää. Vinkkejä tulevaisuustarinointiin löydät luvusta 2 ja tukea tulevaisuusajatteluun esimerkiksi tulevaisuuden tekijän työkalupakista.

Muita kiinnostavia lähteitä

Koronan vaikutuksista on monenlaisia kirjoituksia ja analyyskejä. Tässä valikoima raportteja, joissa pyritään ymmärtämään ja hahmottamaan monin tavoin poikkeuksellista tilannetta ja sen vaikutuksia.

- [Tulevaisuusvaliokunnan kokoama julkaisu “Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä”](#) sisältää eri alojen asiantuntijoiden arvioita koronan vaikutuksista.
- Valtioneuvoston kanslia koostaa säännöllisesti [COVID-19 -tutkimuskatsauksia](#), joissa esitetään tiiviisti tuoreimmat tutkimustulokset maailmalta ja Suomesta.
- World Economic Forum on julkaissut useita kiinnostavia raportteja aiheeseen liittyen, mm. riskeihin ja mahdollisuuksiin keskittyvän [”COVID-19 Risks Outlook” -raportin](#).
- [Institute for the Futuren skenaarioissa](#) havainnollistetaan, miten koronakriisi on tuonut yhteiskuntien olemassa olevat haavoittuvuudet ja jännitteet pintaan ja korostetaan radikaalin muutoksen tarvetta.
- Vielä syvemmälle epävarmuuteen ja yllätysten maailmaan sukeltaa Centre for Postnormal Policy & Futures Studies’n blogisarjassa [”The Postnormal Perfect Storm”](#).
- School of International Futures on koonnut nuorten tulevaisuustutkijoiden tarinoita pandemian ja megatrendien muuttamasta toivottavasta tulevaisuudesta [”Futures manifesto” -raporttiin](#).

Lähteet luvuittain

3 Vauhdittaako korona siirtymää kohti kestävää yhteiskuntaa?

Armstrong F., Capon A. & McFarlane R., 2020. Coronavirus is a wake-up call: our war with the environment is leading to pandemics. The Conversation. (verkkosivu)

Austrian Airlines, 2020. Austrian Airlines Coronavirus Update: Austrian Airlines Receives Financial Aid from the Federal Government and Lufthansa. (verkkosivu)

Bala-Gbogbo Elisha, 2020: Nigeria Ending Fuel Subsidies With Oil at Record-Low Prices. Bloomberg (verkkosivu)

BBC, 2020. Coronavirus: Animals take over cities during self-isolation. (verkkosivu)

Birol Fatih Dr, 2020. Put clean energy at the heart of stimulus plans to counter the coronavirus crisis. IEA. (verkkosivu)

Climate Home News, 2020. Coronavirus: which governments are bailing out big polluters? (verkkosivu)

Climate Home News 2020: Japan sticks to 2030 climate goals, accused of a 'disappointing' lack of ambition. (verkkosivu)

Dufva Mikko, 2020. Megatrendit auttavat hahmottamaan koronan vaikutuksia. Sitra. (verkkosivu)

Elkerbout M., Egenhofer C., Núñez Ferrer J., Catuti M., Kustova I. & Rizos V., 2020. The European Green Deal after Corona. CEPS. (verkkosivu):

EURACTIV, 2020: EU should scrap emissions trading scheme, Polish official says. (verkkosivu)

European Centre for Disease Prevention and Control, 2020. (verkkosivu)

Euroopan komissio, 2020. EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives. (pdf)

Euroopan komissio 2020. Stepping up Europe's 2030 climate ambition Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people. (pdf)

Frisbie Brogan Karleigh, 2020. I'm Leaving the West Coast. The Atlantic. (verkkosivu)

Geman Ben, 2020. The push for post-coronavirus telework to help fight climate change. Axios. (verkkosivu)

Hepburn C., O'Callaghan B., Stern N., Stiglitz J., Zenghelis D., 2020. Will COVID-19 fiscal recovery packages accelerate or retard progress on climate change? Oxford Smith School of Enterprise and the Environment. (pdf)

Hietaniemi Tuuli, 2020. Selvitys: Kestävä toipuminen vie kohti Pariisin ilmastotavoitteita. Sitra. (verkkosivu)

IISD, 2020. UN Biodiversity Conference. (website)

IPBES, 2019. Global Assessment Report. Summary for Policymakers. (pdf)

Ipsos, 2020. Two thirds of Britons believe Climate Change as serious as Coronavirus and majority want Climate prioritised in economic recovery. (verkkosivu)

Laita Samuli, 2020. Turvealan reilu siirtymä voi vauhdittaa Suomea kohti hiilineutraaliutta. Sitra. (verkkosivu)

Lasten ja nuorten säätiö, 2020. Nuorten ääni: 10 kysymystä koronatilanteesta. (pdf)

Lettenmeier M., Akenji L., Toivio V., Koide R. & Amellina A., 2019. 1,5 asteen elämäntavat. Sitran selvityksiä. (verkkosivu)

Lindblom Andrea, 2020. The combination of COVID-19 and the delay of COP26 has an impact on climate ambition. Stockholm Environment Institute. (verkkosivu)

Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry, 2020. Valkuaispulaan syytä varautua - viljelysuunnitelmia ehtii vielä muuttaa. STT. (verkkosivu)

Mattila Risto, 2020. Suomalaisiantuntija: Ilmastonmuutos voitaisiin pysäyttää murto-osalla siitä rahasummasta, mitä koronan nujertaminen vaatii. Yle. (verkkosivusto)

Metelinen Sami, 2020. Sisukkaina savottaan. EVA:n selvitys. (pdf)

NCB, 2020. Here Is the Next Round of Streets Opening Up to Pedestrians in NYC. (verkkosivu)

O'Callaghan Brian & Hepburn Cameron, 2020. Why airline bailouts are so unpopular with economists. The Conversation. (verkkosivu)

Oil Change International, 2020. Still Digging: G20 Governments Continue to Finance the Climate Crisis. (verkkosivu)

Ollikainen Markku, 2020. Korona, ilmastotoimet ja vihreä elvytys. Valtioneuvosto. (pdf)

Pajunen Nani, 2020. Päivä, jona kaupan hyllyille ei saatu enää kaikkia puhelinmalleja. (verkkosivu)

Pantsar M., Tynkkynen O., 2020. Kestäviä toipumistoimia koronashokkiin. Sitran julkaisuja. (pdf)

Popov Julian, 2020. The green road to post-crisis recovery. Financial Times. (verkkosivu)

Poussa Liisa, 2019: YK-raportti peräänkuuluttaa viisinkertaista kunnianhimoa ilmastotoimiin – pohjoismaisissa kunnissa toimivia ratkaisuja. Sitra. (verkkosivu)

Reuters, 2020. [Air France must cut emissions, domestic flights for aid: minister.](#) (verkkosivu)

Stern Nicholas & Bhattacharye Amar, 2020. [From rescue to recovery, to transformation and growth: building a better world after COVID-19.](#) The London School of Economics and Political Science. (verkkosivu)

Tornberg Tenho, 2020. [Korona yllätti kääntämällä mökkikaupan nousuun – kasvuluvut kymmenissä prosenteissa, kysyntää enemmän kuin tarjontaa.](#) Yle. (verkkosivu)

Tynkkynen Oras, 2019. [10 asiaa, jotka kaikkien on hyvä tietää uudesta luontoraportista.](#) Sitra. (verkkosivu)

Tynkkynen Oras, 2020. [Kaikki puhuvat siitä, mutta tekeekö sitä kukaan?](#) Sitra. (verkkosivu)

Tyystjärvi Ilona, 2020. [Uudenmaan luontokohteet ruuhkautuivat: Virkistysalueelle autojono Vihdissä, paikalle tarvittiin liikenteenohjausta.](#) Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

UNEP, 2016. [UNEP Frontiers 2016 Report. Emerging Issues of Environmental Concern.](#) Sivut 22–23.

UNEP, 2020. [Spotlight on nature and biodiversity.](#) (verkkosivu)

Valtioneuvosto, 2020. [Ministeri Tuppurainen: Valtio vastuullisena ankuriomistajana Finnairissa.](#) (verkkosivu)

Verho Esko, 2020. [Korona jakaa Yhdysvallat tavalla, joka nolottaa jopa ammattisijoittajaa: Miljoonat jäävät työttömiksi samalla, kun varakkaiden osakesalkut lihoavat.](#) Yle. (verkkosivu)

Wambi Michael, 2020. [Ugandassa rakennetaan taloja muovipulloista – ”Ekotiili” ei tuota lainkaan päästöjä.](#) Suomen IPS. (verkkosivu)

World Food Programme, 2020. [COVID-19: Potential impact on the worlds' poorest people. A WFP analysis of the economic and food security implications of the pandemic.](#) (verkkosivu)

Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus, 2019. [Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019.](#) (pdf)

4 Koronakriisi haastaa osallistuvaa demokratiaa

Aaltola Mika, 2020. [COVID-19–A trigger for global transformation? political distancing, global decoupling and growing distrust in health governance.](#) Ulkopoliittisen instituutin työpaperi no. 113. (pdf)

Annala Maria, 2020. [Covid-19 pandemic threatens US elections: The pandemic adds significantly to the risk of a contested result and a constitutional crisis.](#) Ulkopoliittisen instituutin briefing paper no. 285. (pdf)

APM Research Lab, 2020: The color of coronavirus: Covid-19 deaths by race and ethnicity in the U.S. (verkkosivu)

Backman Jouni, Hyssälä Liisa, 2018. Kansanvallan peruskorjaus. Sitran julkaisuja. (pdf)

BBC, 2020. Coronavirus: Is China bolder in the wake of the pandemic? (verkkosivu)

Berner Anna-Sofia, 2020. Twitter tarkisti ensimmäistä kertaa Trumpin faktat, mutta antaa presidentin yhä myös valehdella. Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Borg S., Kestilä-Kakkonen E. & Wass H., 2020. Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisu 2020:5. (pdf)

Christensen H. S., Jäske M., Setälä M. & Laitinen E., 2016. Demokraattiset innovaatiot Suomessa – Käyttö ja vaikutukset paikallisella ja valtakunnallisella tasolla. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 56/2016. (pdf)

Douglas Lawrence, 2020. Will He Go?: Trump and the Looming Election Meltdown in 2020. Hachette UK.

Drefahl S., Wallace M., Mussino E., Aradhya S., Kolk M., Brandén M., Malmberg B. & Andersson G., 2020. Socio-demographic risk factors of COVID-19 deaths in Sweden: A nationwide register study. Stockholm Research Reports in Demography. (verkkosivu)

Dufva Mikko, 2019. Megatrendit 2020. Sitran julkaisuja. (pdf)

Dufva Mikko, 2020. Megatrendit auttavat hahmottamaan koronan vaikutuksia. Sitra. (verkkosivu)

Dvoskin Elisabeth, 2020. Twitter labels Trump's tweets with a fact check for the first time. The Washington Post. (verkkosivu)

Edelman Trust Barometer, 2020. Spring Update: Trust and the Covid-19 Pandemic. (pdf)

European University Institute, 2020. #FlorenceLive: Conversations on a post-corona world. Facebook Live -tallenne. (verkkosivu)

Forum for the Future, 2020. Signal of change / Russians use satnav application to launch mass virtual protests. (verkkosivu)

Freedom House, 2020. Nations in Transit 2020. Dropping the Democratic Facade. (pdf)

Frenkel Sheera & Alba Davey, 2020. Trump's Disinfectant Talk Trips Up Sites' Vows Against Misinformation. The New York Times. (verkkosivu)

Haavisto Ilkka, 2020. Politiikan poikkeustila. EVA:n analyysi.

Haley C., Orlick J., Czibor E., Cuello H., Firpo T., Goettsch M., Stouffs L. & Smith L., 2020. There will be no 'back to normal'. Nesta. (verkkosivu)

Hirvonen Tuomas, 2020. [Levittääkö 5G-säteily koronavirusta ja onko se uhka lasten terveydelle? – näin STUK vastaa 9 somesta löytyvään väitteeseen 5G:n vaaroista](#). Yle.

Hollingsworth Julia, 2020. [K-pop fans are being credited with helping disrupt Trump's rally. Here's why that shouldn't be a surprise](#). CNN. (verkkosivu)

Huhta Kari, 2020. ["Pandemia on tilapäinen suurvalta" – asiantuntijoiden mukaan kriisin jälkeen kamppailu vallasta jatkuu maailmalla entistäkin arvaamattomampana](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Huisman Montijin, 2020. [After COVID-19, Can China Still Become 'Moderately Prosperous'?](#) The Diplomat. (verkkosivu)

IDEA, 2020. [A Call to Defend Democracy](#). (verkkosivu)

IDEA, 2020. [Global overview of COVID-19: Impact on elections](#). (verkkosivu)

Illing Sean, 2020. [Will he go?](#) Vox. (verkkosivu)

Kanerva Arla, 2020. [Roni Backin nimi mainittiin eduskunnassa, ja silloin tubettaja tajusi, että jotain on tehtävä – Nyt hän kertoo faktoja koronaviruksesta, koska nuoret eivät ota tautia tosissaan](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Kantola Anu, 2020. [Virus osuu pelkojemme ytimeen, ja avoin tieto on siihen parasta lääkettä](#). Helsingin Sanomat.

Kasana Mehreen, 2020. [This open-source program lets you run deepfakes on live video calls](#). Input Magazine. (verkkosivu)

Kauhanen Anna-Liina, 2020. [Ulkopolitiikan asiantuntija Teija Tiilikainen: Koronakriisi ei rohkaissut suurvaltoja minkäänlaiseen vastuunkantoon, vaan loanheitto pahenee](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Kauppinen Liisa, 2020. [Koronapandemia paljasti asioita, jotka olisi pitänyt ymmärtää muutenkin, sanoo professori: Tieto on lopulta aina kiistanalaista](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Karnitschnig Matthew, 2020. [China is winning the coronavirus propaganda war](#). POLITICO. (verkkosivu)

Koskinen Matti, 2020. [Kiinan ja Yhdysvaltain siteet purkautuvat – mihin kaikkeen suuri ero voi johtaa?](#) Ulkopolitiikka. (verkkosivu)

Larsen Senja, 2020. [Nikki Yeboah kertoo kohtaavansa Yhdysvaltain rakenteellista rasismia päivittäin: "Vieraille ihmisille olen ensisijaisesti musta, sitten vasta professori"](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Loula Pihla, 2020. [Twitteriin on suunnitteilla uusi toiminto, joka kehottaa käyttäjää lukemaan linkin ennen jakamista](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Mahlamäki Hanna, 2020. [Saksa ottaa koronaviruspotilaita tehohoitoon Italiasta ja Ranskasta, maan ulkoministerin mukaan Euroopan maiden pitää auttaa toisiaan](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Old Rosalyn, 2020. [The digital tools that can keep democracy going during lockdown](#). Nesta. (verkkosivu)

Pilkington Ed, 2020. [Black Americans dying of Covid-19 at three times the rate of white people](#). The Guardian. (verkkosivu)

Runciman David, 2020. [Coronavirus has not suspended politics – it has revealed the nature of power](#). The Guardian.

Similä Ville, 2020. [Freedom House: Unkari ei ole enää demokratia, ja siitä voi syyttää EU:ta](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Simpson Anna, 2020. [Signal of change / 81% of companies predict a rise in workforce activism](#). Forum for the Future. (verkkosivu)

Sitra. [Kansanvallan peruskorjaus](#). (verkkosivu)

Tuomi-Nikula Petri, 2020. [Virus voi tappaa myös kansanvallan](#). Sitra. (verkkosivu)

Turun kaupunki, 2020. [Keskustan liikennejärjestelyjä kehitetään kansalaispaneelin avulla](#). (verkkosivu)

Turtiainen Suvi, 2020. [EU siirtyy Saksan ohjaukseen keskellä ennennäkemätöntä kriisiä – Edessä voi olla reipas kausi, sillä Merkelille kriisit ovat polttoainetta](#). Yle. (verkkosivu)

Vehkoo Johanna, 2020. [Valheenpaljastaja: Miksi salaliittoteoreetikot liittävät yhteen 5G-verkon ja koronaviruksen?](#) Yle. (verkkosivu)

Vihanta Ari, 2020. [Telemaston tuhoamisesta yli 100 000 vahingot Pohjanmaalla – ei viitteitä koronaviruksen aiheuttamiin salaliittoteorioihin](#). Yle. (verkkosivu)

Wolf Zachary. B. & Carman JoElla, 2019. [Here are all the treaties and agreements Trump has abandoned](#). CNN. (verkkosivu)

5 Ihmiskunta samassa veneessä – vai olemmeko sittenkään?

Aro T., Aro R., Honkala N., Huttula T., Mäkelä I., 2020. [Mille väestölle?](#) Sitran selvityksiä 167. (pdf)

BBC, 2020. Coronavirus: [Creative solutions to social distancing](#). (verkkosivu)

de Bellis Matteo, 2020. [Before coronavirus, Europe lacked empathy for migrants. The pandemic can teach us compassion](#). Euronews. (verkkosivu)

Curry Andrew, 2020. [The world that coronavirus makes \(Part 1 of 2\)](#). (verkkosivu)

Dufva Mikko, 2019. [Megatrendit 2020](#). Sitran julkaisuja. (pdf)

Eurofund, 2020. [Living, working and COVID-19 First findings – April 2020](#). (pdf)

Fem-R. [Sanasto](#). (verkkosivu)

Forum for the Future, 2020. [Signal of change / Home office set to become the new normal](#). (verkkosivu)

Forum for the Future, 2020. [Signal of change / COVID-19 drives a surge in movement away from cities](#). (verkkosivu)

Färding Aada, 2020. [Kartat näyttävät, miten koronavirus jakoi helsinkiläislapset leireihin – Varhaiskasvatuksen asiantuntijat huolissaan: "Kyseessä on kertautuva riski"](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Global X Network, 2020. [The Coronavirus Pandemic and Potential Implications](#). (pdf)

Hakala Pekka, 2020. [The New York Times: Turkki lopettamassa siirtolaisten ohjaamisen Kreikan rajalle](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Haley C., Orlick J., Czibor E., Cuello H., Firpo T., Goettsch M., Stouffs L. & Smith L., 2020. [There will be no 'back to normal'](#). Nesta. (verkkosivu)

Hannula Tommi, 2020. [Kreikan raja rauhoittui, mutta maassa olevien turvapaikanhakijoiden ahdinko jatkuu – Amnestyn mukaan kaksi maahanpyrkijää ammuttiin](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Helsingin Sanomat, 2020. [Poikkeusaika toi myönteisen muutoksen: kotitalouksien ruokahävikki väheni](#). (verkkosivu)

Helsinki Graduate School of Economics, 2020. [Koronakriisin aiheuttaman työttömyyden kohdistuminen](#). (verkkosivu)

Henley Jon, 2020. [Lithuanian capital to be turned into vast open-air café](#). The Guardian. (verkkosivu)

Härkönen Hermanni, 2020. [Gallupin yllätystulos: Halukkuus maallemuuttoon onkin laskenut? – "En voi mitenkään kuvitella, että ainakaan korona olisi vaikuttanut sillä tavalla"](#). Maaseudun Tulevaisuus. (verkkosivu)

Kaipainen Minna, 2020. [Muistatko kauhukuvat, joita maalattiin koronakevään etäopetuksen seurauksista? Selvitimme, mikä tilanne on nyt](#). (verkkosivu)

Kangasluoma Emilia, 2020. [Helsinki pohtii autokaistojen muuttamista jalkakäytäväiksi](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Kauppinen Antti, 2020. [Miksi koronatoimia ei pidä arvioida laatupainotteisten elinvuosien avulla](#). Etiikka.fi. (verkkosivu)

Koskinen Anu Leena, 2020. [Osa nuorista ei ole käynyt koulua sitten maaliskuun – nuorisolääkäri näkee joka päivä karun arjen: "Ihan kohtuuton tilanne"](#). (verkkosivu)

Levi, 2020. [Tule etätöihin Leville ja nauti vapaa-ajalla parhaista harrastusmahdollisuuksista](#). (verkkosivu)

[Maaseutubarometri](#), 2020. (verkkosivu)

MDI, 2020. [Blogi: Maallemuutto, vastakaupungistuminen, Nurmijärvi-ilmiö 2.0? – Koronakevät tuoreimpien tilastojen näkökulmasta](#). (verkkosivu)

Mieli Suomen Mielenterveys ry, 2020. [Lähes 90 000 suomalaisella on ollut itsetuhoisia ajatuksia koronakevään ja -kesän aikana – Koronaepidemia on heikentänyt suomalaisten mielenterveyttä](#). (verkkosivu)

Miikkulainen Aino, 2020. [Kun keskittymiskyky on riekaleina, yksinkertaiset asiat voivat auttaa](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Newton Casey, 2020. [Facebook says it will permanently shift tens of thousands of jobs to remote work](#). The Verge. (verkkosivu)

Nieminen Tommi, 2020. [Huhtikuun lopulla julkistettiin valtava globaali tragedia, joka hautautui koronavirusuutisten alle](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Niemonen Reeta, 2020. [3](#). Yle. (verkkosivu)

Nissinen Heli, 2015. [Millainen oli lapsuudenkotisi sosiaalinen pääoma?](#) Sitra. (verkkosivu)

Pantsu Pekka, 2020. [Ylen kysely: Yli miljoona suomalaista siirtynyt etätöihin koronakriisin aikana – heistä noin puolet haluaa jatkaa etätöissä koronan jälkeekin](#). Yle. (verkkosivu)

Plumb Tierney, 2020. [The Inn at Little Washington Thinks Mannequins Will Make Social Distancing Less Awkward](#). Eater. (verkkosivu)

POLITICO, 2020. [Coronavirus Will Change the World Permanently. Here's How](#). (verkkosivu)

Psyllidis Achilleas, 2020. [Social Distancing Dashboard provides roadmap for city dwellers](#). TUDelft. (verkkosivu)

Reichelt M., Makovi K. & Sargsyan A., 2020. [The impact of COVID-19 on gender inequality in the labor market and gender-role attitudes](#). European Societies.

Sitra. [Tulevaisuussanasto](#). (verkkosivu)

Special Circumstances Intelligence Unit, 2020. [What would happen to Europe and North America if COVID-19 lasted a year or more?](#) (pdf)

Stanley Robinson Kim, 2020. [The coronavirus is rewriting our imaginations](#). The New York Times. (verkkosivu)

STT, 2020. [STTK:n kysely henkilöstön edustajille: Korona koettelee jaksamista ja hyvinvointia](#). (verkkosivu)

Syke, 2020. [Kaupunki–maaseutuluokitus päivitetty: Suomen kaupungistumisaste nousut yli 72 prosentin](#). (verkkosivu)

Särmä Saara, 2020. [Saara Särmän kolumni: Kenen uusi ja kenen normaali?](#) Yle. (verkkosivu)

Tahkokorpi M., Tillaeus J., 2020. [Kääntäkö korona muuttoliikkeen Kehä III:n sisältä maakuntiin? Kiinteistövälittäjä: "Kyllä siellä seinät alkavat kaatua"](#). Yle. (verkkosivu)

The New Possible, 2020. [Brussels and Milan plan to limit cars after lockdown ends](#). (verkkosivu)

Timonen Vilma, 2020. [Elimme hillittömän kasvun aikaa, kunnes koronavirus pysäytti meidät, sanoo sosiaaliantropologi Thomas Hylland Eriksen](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Työ- ja elinkeinoministeriö, 2020. [Työllisyyskatsaus, elokuu 2020](#). (verkkosivu)

Unicef, 2020. [COVID-19 could reverse decades of progress toward eliminating preventable child deaths, agencies warn](#). (verkkosivu)

Vahti Jukka, 2020. [Robottipuheluista on saatu kolmessa kunnassa oppeja, tuloksia ja kiitosta](#). Sitra. (verkkosivu)

Vainio Aimo, 2020. [Lähes miljoona suomalaista miettii vakavasti maallemuuttoa – yrittäjistäkin lähes kolmasosa](#). Maaseudun tulevaisuus. (verkkosivu)

Valkama Heikko, 2020. [Koronakriisi on lisännyt mielenterveysongelmia entisestään – kriisipuhelimesta ennätysmäärä soittoja, terapialähetteen määrä kasvaa kovaa vauhtia](#). Yle. (verkkosivu)

Valtioneuvosto, 2020. [Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2020: 19. (pdf)

Washington Harriet A., 2020. [How environmental racism is fuelling the coronavirus pandemic](#). Nature. (verkkosivu)

YK, 2020. [Pandemian synkät luvut: kotiväkivalta ja COVID-19](#). (verkkosivu)

6 Kiihdyttääkö korona talouden uudistumista?

Casti John, 2012. X-Events: The Collapse of Everything.

Forum for the Future. [Coalition of influential NGOs and businesses urge corporates to push for nature loss reversal](#). (verkkosivu)

Hellström Eeva & Porevuo Mervi, 2020. Talous tulevaisuuden palveluksessa. Kestävän talouden tilannekuva 2020-luvun taitteessa. Sitra työpaperi 9.9.2020.

Kantar, 2020. [Kuinka käy etätyön? Muuttaako se työelämää?](#) Suomen Yrittäjien teettämä selvitys. (pdf)

Kegan Robert & Lahey Lisa Laskow (2009): Immunity to Change: How to Overcome It and Unlock the Potential in Yourself and Your organization.

OECD, 2020. [Beyond Growth. Towards a New Economic Approach](#).

Stewart John E., 2018. [The Self-Organizing Society: A Grower's Guide](#).

Tamminen Maija, 2020. [Tuore selvitys: Suomen millenniaalit suhtautuvat epäluuloisesti yrityspäätäjiin](#). Markkinointi & Mainonta. (verkkosivu)

Työterveyslaitos, 2020. [Miten Suomi voi? -tutkimus](#). (verkkosivu)

7 Teknologia tuo koronan muuttamaan maailmanjälkeiseen aikaan paljon mahdollisuuksia – ja muutamia uhkia

Baidu, 2020. [How coronavirus is accelerating a future with autonomous vehicles](#). MIT Technology Review. (verkkosivu)

BBC, 2020. [Singapore distributes Covid contact-tracing tokens](#). (verkkosivu)

Bowles Nellie, 2018. [The Digital Gap Between Rich and Poor Kids Is Not What We Expected](#). The New York Times. (verkkosivu)

BSR, 2020. [Doing Business in 2030. Four Possible Futures](#). (pdf)

Crowley Nate, 2020. [People are using Red Dead Redemption 2 to hold conference calls](#). Rock Paper Shotgun. (verkkosivu)

[Digimuseo](#). (verkkosivu)

Dufva Mikko, 2019. [Megatrendit 2020](#). Sitran julkaisuja. (pdf)

Dvoskin Elizabeth, 2020. [Tech giants are profiting — and getting more powerful — even as the global economy tanks](#). The Washington Post. (verkkosivu)

Fagan Laurie, 2020. [Made-in-Ottawa technology connecting loved ones with a single touch](#). CBC. (verkkosivu)

Forum for the Future. [Signal of change / Consumers adapt to online life as millions are confined to homes](#). (verkkosivu)

Forum for the Future. [Signal of change / Russians use satnav application to launch mass virtual protests](#). (verkkosivu)

Forster E. M., 1909. The Machine Stops.

Koistinen Antti, 2020. [Suomalaiset hamstraavat ruokaa nyt myös verkkokaupasta – Koronavirus jopa kolminkertaisti kävijämäärät, kuljetuksissa ruuhkaa kaupungeissa](#). Yle. (verkkosivu)

[Kuntalaisaloite.fi](#). (verkkosivu)

Macaulay Thomas, 2020. [Researchers want your voice to train coronavirus-detecting AI](#). The Next Web. (verkkosivu)

Malmberg Katarina, 2020. [Etätyöapatia on tunne-elämän uusi ilmiö, joka uhkaa nyt monia, sanoo asiantuntija – Näistä merkeistä tunnistat, että etätyö alkaa vaikuttaa mieleen](#). Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Mikkonen Nadja, 2020. [Pelaajat rynnivät takaisin Habbo Hoteliin koronaeristäytymisen takia – Tatu Helle, 22: "En edes tajunnut, että palvelu on yhä olemassa"](#). Yle. (verkkosivu)

Nappi Naapuri. [Koronapu](#). (verkkosivu)

Nesta, 2020. [Health in your hands](#). (verkkosivu)

Niiranen Pekka, 2020. Lämpökamera mittaa kuumeen kaikilta sairaalan päivystykseen saapuvilta Joensuussa – katso videolta, miten laite toimii. Yle. (verkkosivu)

O’Neill Patric Howell, 2020. Apple and Google’s covid-tracing tech has been released to 23 countries. MIT Technology Review. (verkkosivu)

Packnews.fi, 2020. Kassaton kauppa Helsingin keskustaan. (verkkosivu)

Pantsu Pekka, 2020. Ylen kysely: Yli miljoona suomalaista siirtynyt etätöihin koronakriisin aikana – heistä noin puolet haluaa jatkaa etätöissä koronan jälkeenkin. Yle. (verkkosivu)

Pickard Justin, 2020. ”A woman uses hand sanitiser gel dispensed from a robot dog at a Bangkok department store after the easing of coronavirus isolation measures in Thailand (Athit Perawongmetha)”. Julkaisu Twitterissä. (verkkosivu)

PwC, 2020. Global Top 100 companies by market capitalisation. (pdf)

Päiväinen Pinja, 2020. Teknologiafirmat ovat vaivihkaa saaneet valtaa terveystiedon levittäjinä – Näistä syistä askeleiden ja kaloreiden laskeminen kannattaa jättää omaan arvoonsa. Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Rantala Kati, 2020. Maksullinen virtuaalimatkailu on korona-ajan uusi ilmiö – ensimmäiset japanilaisryhmät tulevat Saimaalle virtuaalisesti kesäkuussa. Yle. (verkkosivu)

Sitra. IHAN® – reilu datatalous. (verkkosivu)

Sitra, 2020. Sitra on valittu koordinoimaan EU:n terveysohjelman yhteistoimintahanketta. (verkkosivu)

SOK, 2020. Kerää ja skannaa -palvelusta tuli suosittu koronakevään kauppareissuilla. STT. (verkkosivu)

Su Edgar, 2020. Roaming ‘robodog’ politely tells Singapore park goers to keep apart. Reuters. (verkkosivu)

The Low Touch Economy. Low Touch Business Model Pivots. (verkkosivu)

The New Possible, 2020. Amazon nudges users to buy less, not more. (verkkosivu)

Tiainen Antti, 2020. Suomalaisen Oura-älysoimuksen käyttäjät osallistuvat kansainväliseen koronatutkimukseen – Näin älysoimuksia hyödynnetään oireiden jäljittämässä. Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Tiainen Antti, 2020. HS tilasi tietoturvyhtiöltä selvityksen: Miten Koronavilkku toimii ja onko sen tietoturva riittävä? Helsingin Sanomat. (verkkosivu)

Vahti Jukka, 2020. Robottipuheluista on saatu kolmessa kunnassa oppeja, tuloksia ja kiitosta. Sitra. (verkkosivu)

Vahti Jukka, 2020. Ketju-koronasovelluksen pilotti Vaasassa tuotti oppeja kaikkien suomalaisten hyödyksi. Sitra. (verkkosivu)

Valkama Heikki, 2020. Analyysi: Virtuaalikokouksissa pitää pinnistellä, koska toisen eleitä ja ilmeitä ei näe – etätöissä tunteet eivät välity. Yle. (verkkosivu)

Valkama Heikki, 2020. Älysoitus sormeen ja kytketään työntekijä nettiin – työhyvinvoinnin seuraaminen ei ole enää massakyselyjen varassa. Yle. (verkkosivu)

V-Healthpassport.co.uk. (verkkosivu)

Virtanen Sofia, 2020. Uusi kasvojen tunnistusmenetelmä ei välitä kasvomaskista – mittaa samalla myös kohteensa kuumeen. Tivi. (verkkosivu)

Vänskä Riitta & Härkönen Tiina, 2020. Henkilödatan jäljellä. Sitran julkaisu. (pdf)

Waltz Emily, 2020. Can Sensors That Detect Coronavirus in the Air Help Economies Reopen Safely? IEEE Spectrum. (verkkosivu)

8 Korona paljasti yhteiskunnan haavoittuvuuden

Casti John, 2012. X-Events: The Collapse of Everything

Dufva Mikko, 2019. Megatrendit 2020. Sitran julkaisu. (pdf)

Dufva Mikko, 2020. Mitä muita kriisejä vaanii kulman takana? Sitra. (verkkosivu)

Forum for the Future. Signal of change / COVID-19 sees grassroots initiatives shorten food value chains. (verkkosivu)

Friedman Thomas L., 2020. We Need Herd Immunity From Trump and the Coronavirus. The New York Times. (verkkosivu)

Global X Network, 2020. The Coronavirus Pandemic and Potential Implications. (pdf)

Hukkinen Janne, 2020. Kuinka koronaviruspandemian kuluessa tehtävillä päätöksillä voidaan rakentaa kriisit kestävää Suomea? WISE-hankkeen politiikkasuositus. (pdf)

Juntunen Tapio & Hyvönen Ari-Elmeri, 2020. Koronakriisi, informaatio ja resilienssipolitiikka. (pdf)

Juntunen Tapio & Hyvönen Ari-Elmeri, 2020. Koronakriisi ja yhteiskunnan kokonaisresilienssi. Kalevi Sorsa -säätio. (verkkosivu)

Kegan Robert & Lahey Lisa Laskow, 2009. Immunity to Change: How to Overcome It and Unlock the Potential in Yourself and Your Organization.

Kelly John & Thomas Pierre, 2020. Disaster in motion: Where flights from coronavirus-ravaged countries landed in US. ABC News. (verkkosivu)

Lahti Vesa-Matti, 2020. Sivistystä koronan aikaan. Sitra. (verkkosivu)

Lahti Vesa-Matti & Mero Pia, 2020. Sivistyksen tarina elää ajassa. (verkkosivu)

OECD, 2020. A systemic resilience approach to dealing with Covid-19 and future shocks. (verkkosivu)

Postnormal Times. (verkkosivu)

del Pino J. S., Jones C. & Mayo L., 2020. The postnormal perfect storm part 1. Postnormal Times. (verkkosivu)

Toivanen Tero, 2020. Kuka haluaa takaisin normaaliin? Tutkijaliitto. (verkkosivu)

Valtioneuvoston tiedepaneeli, 2020. COVID-19-kriisin haitallisten vaikutusten ehkäiseminen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. (pdf)

Kirjoittajista

Mikko Dufva on Sitran tulevaisuusasiantuntija. Hän tarkastelee työkseen tulevaisuuden kehityskulkuja, niiden välisiä jännitteitä ja tulevaisuuteen liittyviä mielikuvia. Lisäksi hän pyrkii tunnistamaan ei-ilmeisiä, mutta tulevaisuuden kannalta merkittäviä asioita. Mikolla on laaja kokemus ennakoinnista ja hän on väitellyt tekniikan tohtoriksi tulevaisuutta koskevan tiedon tuottamisesta ja systeemisestä ennakoinnista.

Eeva Hellström on Sitran ennakointitoiminnan strategia-asiantuntija. Näiden sanojen takana piilee sekä ajattelija että tekijä, jonka käsissä monimutkaisetkin sisällöt sulautuvat luovasti yhteen ja irralliset ideat muokkautuvat vaikuttaviksi konseptiksi.

Tuuli Hietaniemi on Hiilineutraali kiertotalous -teeman asiantuntija. Tuulin työnkuvaan kuuluu tuottaa tietoa kunnianhimoisen ilmastopolitiikan tueksi. Erityisen tarkalla silmällä Tuuli seuraa luonnon monimuotoisuuteen ja kestävään ruokajärjestelmään liittyvää päätöksentekoa.

Timo Hämäläinen on Sitran tutkimus- ja ennakointitoiminnan veteraani. Hänen työpöydällään on tällä hetkellä arvon luomiseen ja kilpailukykyyn, uudenlaiseen elinkeino- ja innovaatiopolitiikkaan sekä talouden ja yhteiskunnan murrokseen liittyviä teemoja. Timon intohimona on yhteiskunnallisen muutoksen ja nykyisen historiallisen murroksen pohdinta – sitä hän tekee sekä työssään että vapaa-aikana.

Hannu-Pekka Ikäheimo työskentelee asiantuntijana Sitran ennakointitiimissä. Häntä inspiroivat uudet digitaalisen osallisuuden ja vaikuttamisen muodot. Tällä hetkellä hän on mukana Tulevaisuuden uudistajat -hankkeessa, jonka lisäksi hän tekee selvitystyötä yhteiskunnallisen vaikuttamisen murroksesta Kansanvallan peruskorjaus -avainalueelle.

Jenna Lähdemäki-Pekkinen työskentelee yhteiskunnallisen ennakoinnin asiantuntijana Sitran ennakointitiimissä, jossa hän erilaisten projektien kautta tukee siirtymistä yhteiskuntaan, jossa eletään hyvää elämää maapallon kantokyvyn rajoissa. Tällä hetkellä Jennaa työllistää Tulevaisuuden uudistajat -projekti, joka yhdistää tulevaisuusajattelua ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja.

Liisa Poussa työskentelee Sitran ennakointitiimissä, jossa tuotetaan tulevaisuuteen luotavaa ennakointitietoa ja tuetaan suomalaista yhteiskuntaa tiedon tulkinnaissa ja hyödyntämisessä. Tällä hetkellä Liisan työpöydällä on Tulevaisuuden uudistajat -projekti. Sen ideana on kehittää, kouluttaa ja levittää tulevaisuusajattelun ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen taitoja.

Anna Solovjew-Wartiovaara on tulevaisuusviestijä. Hän vastaa Sitran ennakointi- ja strategiatoiminnan viestinnästä. Käytännössä hän yrittää tehdä tulevaisuustiedosta, -ajattelusta ja -taidoista mahdollisimman ymmärrettävää ja kiinnostavaa sekä saada tulevaisuuskeskusteluun mukaan yhä suuremman joukon ihmisiä.

Katri Vataja on Sitran ennakointi- ja strategiajohtaja. Hän vastaa ennakointitoiminnasta, jonka tehtävänä on tuottaa tulevaisuustietoa yhteiskunnallisella ennakoinnilla ja analyysillä sekä vahvistaa ihmisten tulevaisuusajattelua ja kykyä vaikuttaa tulevaisuuden kehityssuuntiin. Lisäksi Katri johtaa Sitran strategiatyötä ja vaikuttavuuden arviointia.

Anna Wärynen on johtava asiantuntija Sitran reilun datatalouden hankkeessa. Hän on mukana rakentamassa perustuksia eurooppalaiselle reilulle datataloudelle, jossa menestyvät digitaaliset palvelut pohjautuvat luottamukseen ja tuottavat arvoa kaikille. Anna tarkastelee reilua datataloutta erityisesti yritysten mahdollisuuksien ja haasteiden näkökulmasta sekä kehittää yrityksille konkreettisia työkaluja datataloudessa menestymiseen.

SITRA

SITRAN SELVITYKSIÄ 171

Sitran selvityksiä -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

ISBN 978-952-347-195-5 (nid.)

ISBN 978-952-347-194-8 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13
PL 160

00181 Helsinki

Puh. 0294 618 991

 @SitraFund